

חבנט חל"ח

כתב עת לענייני מודיעין וביטחון מבית המרכז למורשת המודיעין | גיליון 84, אב תשע"ט, אוגוסט 2019

בגיליון זה:

חמישים שנה למלחמת ההתשה – המלחמה שהושכחה:

- ◆ הרהוריו של פרופ' יואב גלבר
- ◆ שלושה סיפורים על אהרל'ה יריב / עמוס גלבוע
- ◆ ההיערכות בנפות / בני מיכלסון
- ◆ המודיעין המצרי / פסח מלובני

ריאיון אישי עם רון קרניאלי, סגן-הצנזורית

איור השער: שו"ס

2019

גיליון קיץ
מס' 84

דבר המנכ"ל

למשפחות ולחברים שלום,

בטאון זה, המגיע אליכם לקראת סוף הקיץ, עומד בסימן 50 שנה למלחמת ההתשה. אותה מלחמה אשר צה"ל חווה אותה לאורך הגבולות. בעיקר בתעלת סואץ, אך גם בבקעת הירדן וברמת הגולן. העורף המשיך בחייו הרגילים, מנותק משהו ממלחמה זו. התחושה היא שגם בהמשך חיי האומה, לא זכתה מלחמה זו להכרה הראויה (ואולי אף נשכחה) ורק בשנים האחרונות, עם הענקת אות המלחמה ללוחמים, חזרה לתודעת הציבור. השנה, כאמור, במלאת לה 50 שנה, מתקיימים אירועים רבים במוסדות שונים המציינים את מלחמת ההתשה.

גם כנס החברים השנתי שלנו, אשר יתקיים ב-16 לספטמבר, יעמוד בסימן מלחמה זו, והוא יכול גם הופעה של האחים אסנר, עם שירי נעמי שמר. (ובהשתתפות הקהל...). מצפים לראותכם!

באמצע יוני נערך טקס ההתייחדות השנתי לחללי קהילת המודיעין, בתיאטרון הפתוח באתר ההנצחה. בטקס נכחו בני המשפחות השכולות, הרמטכ"ל, ראשי ארגוני הקהילה הנוכחיים ואלה שבעבר, אנשי הארגונים וחברי העמותה. הטקס, כמו כל שנה, היה מכובד וראוי למעמד ועל כך הברכה לאנשי חיל המודיעין וצוות המל"מ שעסקו בכך.

בתחילת יולי נערכה ישיבת הועד המנהל והאספה הכללית, בה אושרו הדו"חות הכספיים לשנת 2018, כמו גם הדו"ח המילולי לאותה שנה. הדו"חות נשלחו לרשם העמותות. בישיבת הועד המנהל אושרו נהלים חדשים לעמותה, בעקבות עדכון תקנון העמותה שאושר בשנה שעברה ע"י רשם העמותות.

נמצאים אנו בעיצומם של ימי הקיץ החמים. הפעילות במל"מ נמשכה גם במהלך חודש יולי, למרות היעדר קבוצות התלמידים. בחודש אוגוסט, הוא חודש החופשות, ירד נפח הפעילות הכללית, אך נמשכה הפעילות הצבאית. בחודש ספטמבר נחזור לפעילות מלאה. עקבו נא אחר הפרסומים השבועיים של העמותה, במייל ובאתר האינטרנט.

באמצע יולי, נפרדנו מחברנו מנחם (נחיק) נבות שהלך לעולמו. נחיק אשר החל דרכו ביחידה המבצעית של השב"כ וסיים קריירה מפוארת כמשנה לראש המוסד. נחיק סייע להקמתו של המל"מ, ובהמשך היה פעיל בו שנים רבות ובכלל זה חבר הועד המנהל ויו"ר קרן מאיר עמית. יהי זכרו ברוך.

עם תחילתה של שנת הלימודים, ברצוני להודות לכל המתנדבים אשר נושאים בעול ההדרכה לבתי הספר ובכלל. אני מתפעם כל פעם מחדש מהרוח השורה בקרבכם והנכונות להתייצב בהתרעה קצרה, במקרה שנוצר הצורך. יישר כוחכם.

מאחל לכולנו שנעבור את הקיץ החם בשלום ונחזור רעננים לקראת חידוש הפעילות בספטמבר.

שנה טובה, שנת בטחון ושגשוג, שנת בריאות ונחת לכל חברי העמותה ולכל בית ישראל

תא"ל מיל. דודו צור
מנכ"ל המל"מ

כתב העת "מבט מל"מ" יוצא לאור ביוזמת הוועד המנהל של העמותה אתר הנצחה ממלכתי לחללי קהילת המודיעין / המרכז למורשת המודיעין
כתובת: ת.ד. 3555, רמת-השרון, 4713402 | טל': 03-5497019, פקס: 03-5497731
דוא"ל: www.intelligence.org.il | אתר: mlm@intelligence.org.il

המערכת

עורך אחראי: רון כתר

עורך ומל"ב: אופיר שהם

עורכי משנה: יוכי ארליך, יוכי וינטרויב, רפי קיטרון, נעם שפירא, בני מיכלסון

חברי מערכת: שמעון אביבי ז"ל, אבנר אברהם, אהוד רמות, אמנון בירן, בני מיכלסון, ברק בן-צור, גדעון מיטשניק, דוד נוימן, חגי מן, יהודה ברק, יואב דיני, יוסף ארגמן, יוסי לבקוב, לב ניב, מישל דגן בינה, נעם שפירא, סטלה שדות, עמוס גלובל, קובי סגל, שולי בינה;

הוצאה לאור: כרטא ירושלים; עיצוב גרפי: סטודיו LIZARDESIGN; דפוס: פלמינגו, ראשון-לציון

השער: איור של שמואל וייס. סייעו בגיבוש הרעיון | רון כתר ואופיר שהם.

צילומים באדיבות ארכיון צה"ל

• שימוש מסוג כלשהו בחומר הכלול בביטאון זה - אסור בהחלט, אלא באישור בכתב של העורך האחראי.

• כל המאמרים והכתבות המופיעים בביטאון הם על דעת כותביהם בלבד.

• זכויות יוצרים: אנו עושים מאמץ לאתר את מקור הצילומים והוידאוים המופיעים בכתב העת, חלקם ישנים מאוד. נשמח לפרסם כל יוצר שיזדהה ואת יצירתו.

עמותת המל"מ

אלוף מאיר עמית ז"ל - מקים המל"מ, הנשיא והיו"ר הראשון; אפרים הלוי - יו"ר המל"מ 2005 - 2012; ישעיהו דליות-בלומברג - המנכ"ל הראשון 1983 - 2005;

נהלת העמותה:

יו"ר - ד"ר צבי שטאובר

מנכ"ל - דודו צור

סמנכ"ל ומנהל אתר ההנצחה - חנן מזור

מזכירת העמותה - רקפת פאר

חברי הועד המנהל של העמותה:

עירית אליגון, דני אשר, אמנון בירן, ברק בן-צור, איציק ברזילי, יהודה (בלכר) ברק, עודד חביב, יובל חלמיש, אלי כהן, יקותיאל לביא, עופר לונברג, רפי מלכא, צילה נוימן, אמנון סופרין, יגאל סימון, חיים קניג, מאיר שגב, מירי שד"ר, אריה שור, ריבה שניידר-ססלר, עודד תבור;

נציגי המשפחות השכולות בוועד המנהל:

אלי גרינברג, ניסן לב-רן, חגי מן וסטלה שדות

ראשי ועדות בעמותה:

ועדת הנצחה - אריה (לייבו) ליבנה; ועדת קרנות הנצחה - חיים קניג; ועדת מורשת ותוכן - ברק

בן-צור; ועדת סרטים - עודד חביב; ועדת כספים - מנחם כהן; ועדת השקעות - עמרם אהרוני;

ועדת גיוס ופעילות חברים - עופר לונברג; ועדת נהלים - חיים קניג; ועדת מכרזים - מאיר שגב;

ועדת תשתיות ובינוי - ריבה שניידר ססלר; ועדת ביקורת - אשר קרן; ראש מרכז המידע למודיעין

וטורו - ראובן ארליך; ראש המכון לחקר המתודולוגיה - יוסי קופרסור; עורך אחראי של כתב העת

"מבט מל"מ" וראש המכון לחקר המורשת - רון כתר; עורכת אגרת המידע באינטרנט "היאם

מל"מ" - יוכי ארליך;

המרכז למורשת המודיעין אתר הנצחה ממלכתי לחללי הקהילה

מאז ראשית התגבשות הישוב החדש בישראל, ובכל מערכות ישראל, מאז ערב הקמת המדינה ועד ימינו, עמדו אנשי חמ"ן, המוסד, "נתיב", השב"כ וחיל האיסוף הקרבי בחזית העשייה הביטחונית וחרפו נפשם; ולוחמים ולוחמות עלומים שחלקם קיפחו את חייהם בארצות עוינות ואחידים מהם טרם הובאו למנוחת עולם בישראל.

בשנת 1983 חברי יחידו ותיקי קהילת המודיעין, המשפחות השכולות וגופי קהילת המודיעין להקים מרכז הנצחה לחללי הקהילה ומרכז להנחלת מורשת המודיעין - המל"מ.

מאז נחנך המרכז למורשת המודיעין, משמש האתר הן להנצחה, הן להנחלת המורשת והן כמרכז תיעודי חינוכי-הסברתי ולמחקר, כדי להטביע את חותמה של הקהילה בארץ ואף בחו"ל.

מלבד אתר הזיכרון לנפלים ומרכז נתונים ממוחשב, האתר מקיים אירועים מיוחדים לתיאור מבצעי המודיעין וממשקי; להפיק סרטי תעודה ומורשת; לנהל מרכז מידע למודיעין ולטורו;

לקיים מפגשים ימי עיון בנושאי המזרח התיכון והמודיעין; במרכז פועלת ספרייה עשירה ותצוגות מקצועיות ותרבותיות מגוונות.

המל"מ פועל כעמותה רשומה. פעילים בה ותיקי קהילת המודיעין ובכיריה, כמתנדבים בהנהלתה, בוועדותיה, בהדרכת מבקרים מהארץ ומהתפוצות, ובכל תחומי ההנצחה, הנחלת המורשת,

ההסברה והמחקר, ובכתב העת "מבט מל"מ".

Israel Intelligence Heritage & commemoration center - I.I.C

דבר העורך

שלום לקוראינו,

אחרי חודשי-קצת מתישים, הנה לפניכם גיליון מרענן של כתב העת שלנו, לקראת החגים שיבואו עלינו לטובה. הגיליון הנוכחי מוקדש בעיקרו לציון מלאת חמישה עשורים למלחמת ההתשה, אותה "מלחמה נשכחת" ויש הגורסים "מושכחת". בעודנו מתענגים על פירות ההילולים של מלחמת ששת הימים, האמיתיים או המדומים, החלה פעילות מצרית צבאית, עקבית ומתפתחת במרכיביה, לאורך 180 הק"מ של תעלת סואץ. סגירת התעלה לשייט ונוכחות מתריסה בעיניהם של דגל ישראל בגדה המזרחית שלה, היוו מניע לניסיון המצרי להחזיר את כבודו של החייל המצרי, שניגף ב-67. והנה מתפתחת לה, בהדרגה ובאיטיות, חזית של התכתשות צבאית: צלפות, מטחי-ארטילריה, מארבים וחטיפות, בצד פעילות ימית ואווירית. היו אלו "אירועים", שהתרחשו הרחק מהעין הציבורית, שהייתה נתונה עמוק באופוריה של עליונות ואף משיחיות. 300 הק"מ שהפרידו בין קו התעלה לבין ערי ישראל, היוו מסך-מבדל שהשפיע בהדרגה ובעוצמה גוברת והולכת על חיי החיילים מזה ועל מרקם החיים בבית, בעורף, מזה. למלחמה הזו [כמה שנים חלפו עד שהוכרה כ"מלחמה".... 1000 ימים ואלף הרגים בקירוב] נשאבו מדינת ישראל וצה"ל, תוך שמונחים, זו לצד זו, אבני-המדריך שעליהן תשעט ב-1973 מרכבת המלחמה הכוללת, שפרצה ביום הכיפורים והותירה אותנו מופתעים ומדממים. ובדרך - הרוגים, פצועים, שבויים ונעדרים... השקעות עתק בקו-המגע והתגבשות קונספציות למיניהן, שקיעת מרכיבי העליונות הצה"לית למול שיקום והיערכות מותאמת בצד המצרי. ונזכיר כי באותן שנים, בצד הלחימה המתפתחת בדרום, בוקעת לפתחנו "הסוגייה הפלשתינית" ועמה ניצני הפח"ע והטרור, שמאז לא נפרדנו ממגוון תצורותיהם המדממות. אחרי סקירת מבוא של פרופ' יואב גלבר, מביאים אנו מעטו של עמוס גלבוע "פרשיות" הנוגעות בראש אמ"ן בעת ההיא, האלוף "אהרלה" יריב. פסח מלובני עוסק ביכולותיו ופעילותו של המודיעין המצרי, בתקופה הנסקרת.

ועוד נושאים עמנו: ריאיון-היכרות עם סגן הצנזורת הראשית, רון קרניאלי, לציון הענקת אות ראמ"ן על מפעל חיים; על המודיעין והסכם אוסלו; החלק השני של מאמרו המקיף של קובי סגל על מלחמת האזרחים בספרד; ושה קדמי כותב על המודיעין הסובייטי וישראל; ד"ר דוביק תמרי (פעם - קצין המודיעין הראשי) מתארח אצלנו בבמת ה"מודיעין" לשיח על מהויות המודיעין; מדור חדש לנו - מש"א (מוסד, שב"כ, אמ"ן), שבו "נגיעות" באירועים שנערכו במל"מ; מדורו של בני מיכלסון, על מונחי-מודיעין. דף השער שלנו שב ומארח את יצירתו של שמואליק וייס (ש"ס), איש 8200 בעבר וד"ר בחינוך, שנעתר לבקשתו וישמש כ"מאייר הבית" של כתב העת שלנו. ועוד, כהנה וכהנה. אפקיד בידכם את סודנו... בגיליון הבא נבקש להאיר את הקמת המוסד והשב"כ, לפני שבעה עשורים. נשמח מאד לקבל ממי שיש בידו סיפורים מזווית אישית, תמונות ואולי מסמכים...

תודה לחברי המערכת, לכותבים מסורים, לצוות שעל הפקת כתב העת והבאתו לדפוס: לעורך הנמרץ אופיר שהם ולבית "כרטא", לגרפיקאים ב"ליזארד" ולכל מי שהיטה שכם לאפשר השלמת הגיליון.

איחולינו לשנה טובה ומבורכת!

כתבות ומדורים

04 - 28 | מלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

04 | הרהורים על מלחמת ההתשה / פרופ' (אמריטוס) יואב גלבר

08 | שלושה סיפורים על אהרלה יריב / תא"ל (מיל) עמוס גלבוע

18 | המודיעין בנפות במלחמת ההתשה / אל"מ (מיל) בני מיכלסון

24 | המודיעין המצרי במלחמת ההתשה / אל"מ (דימ) פסח מלובני

29 | נפילת השאה והקמת הרפובליקה האסלאמית - 1979:
בחנית הכשל המודיעיני / ד"ר שולי בינה

32 | המודיעין והסכמי אוסלו / ליאב סלע

34 | שישים שנה ל"ליל ברווזי המים" ול"משקם" אמ"ן - חיים הרצוג /
יוסף ארגמן

36 | ריאיון בלעדי עם רון קרניאלי, סגן הצנזורת /
אופיר שהם ורון כתר

39 | סיפור אישי על רביעיית האנטרים ירדניים / דני אשר

40 | סיפור אישי - והראיה זר פרחי רתם / טוביה סולמי

43 | מודיעין וספר - שני פרסים לפסח מלובני

44 | מודיעין וספר - "לכבוש את חיפה", מודיעין השטח כמרכיב
חשוב בהכנת מבצע צבאי / דני אשר

46 | לזכרם

48 | דעה אישית - עו"ד קובי סגל

49 | על מערכת היחסים של ג'ים אנגלטון ועמוס מנור /
ד"ר יאיר שפיגל

52 | המודיעין הסובייטי ומדינת ישראל / יעקב קדמי

54 | כשלון המודיעין הסובייטי במלחמת העולם הכמעט שנייה -
פרק שני / עו"ד קובי סגל

56 | מונח על הכף המודיעינית / בני מיכלסון

58 | מבריה הסמים ממפרץ סואץ שהפך לשייח' / עירא נתן

60 | מודיעין - ממודיעין לשם התרעה למודיעין לשם הבנה -
חלק ראשון / ד"ר דוביק תמרי

63 | מש"א ומתן (מדור חדש)

66 | חידת מי היה האיש שהיה

67 | פתרונות התשבצים של שמעלה אביבי ז"ל, מגיליונות 82 ו-83

הרהורים על בעיות המודיעין במלחמת ההתשה

מלחמת ששת הימים ותוצאותיה שינו את פני המזרח התיכון ובין היתר הציבו שורה של סוגיות לא מוכרות ואתגרים חדשים לפני קהילת המודיעין הישראלית שלחלקם הצליחה להסתגל במהירות ולמצוא תשובות ועם חלקם לא הצליחה להתמודד או שכשלה בזיהויים.

יואב גלבר

שטחי חוץ מלפני המלחמה, כמו סיני, הגדה המערבית ורצועת עזה, הפכו לשטחי פנים אחריה ויצרו בעיות ביטחון פנים בהיקף שלא היה ידוע בעבר, בתוך השטח ולאורך הגבולות. בזירה המורחבת פעלו עתה יריבים חדשים, חלקם - כמו הסובייטים - דוברי שפות ובעלי מנטלייות מדיניות ותרבותיות שלא היו מוכרות עד אז לרוב רכיבי הקהיליה. לזירה המדינית-ביטחונית חזרו יריבים ותיקים כמו הפלשתינאים, שכמעט 20 שנה היו ממוקפים (-ישראלים, -ירדנים, -מצרים וכו') ואילו עתה חדלו חלקם להיות כ-ירדנים ו-מצרים ומכיוון שלא נעשו ישראלים, שבו להיות פלשתינאים. המידע הצבאי, ועוד יותר מזה המידע הבסיסי, על הגורמים האלה היה בתחילה מועט ביותר. התייחסו החדש דרש גם שינויים ארגוניים כמו, למשל, העברת גורמי האיסוף הצבאיים שפעלו לפני המלחמה בגדה, בעזה ובסיני והחומרים שאספו, לידי השב"כ.

תחילת תנועה של כל אחד מן הצבאות האלה לעבר גבול ישראל נתנה התרעה של ימים אחדים לפחות ובעיית ההתרעה התרכזה במידע מסוכנויות האיסוף על תזוזות כאלו.

תצפית המושפעת ישירות מסכנת הצלפים המצריים, צילום: יעקב חגני. באדיבות ארכיון צה"ל

▶ הרהורים על בעיות המודיעין במלחמת ההתשה / יואב גלבר

יריב סיים את סקירת המודיעין שלו באזהרה, נבואית כמעט: "אסור לנו לבנות על התרעה מודיעינית... ואם יש לי עוד אמביציה אחת בחיים, היא שהערבים המנוולים האלה לא יצליחו להפתיע אותנו... הפסדנו את מרחב ההתרעה של סיני... לכן, לדעתי, אנחנו צריכים להיות ערוכים לאפשרויות של התקפת פתע." יריב קיווה שבכל זאת יצליח להתריע בזמן, אך אמר כי על-מנת לשפר את הסיכוי לכך יש המון מה לעשות ויידרשו לו אמצעים ניכרים. הרמטכ"ל חיים בר-לב פטר את האזהרה בקלות: "אהרל'ה?... נוהג להיות בסדר עם כל האפשרויות. אני מניח שעל אותו משקל הוא אומר שייתכן שלא תהיה התרעה מודיעינית." מצב כזה, אמר, יהיה חצי קטסטרופה.

הרמטכ"ל חיים בר-לב פטר את האזהרה בקלות: "אהרל'ה?... נוהג להיות בסדר עם כל האפשרויות. אני מניח שעל אותו משקל הוא אומר שייתכן שלא תהיה התרעה מודיעינית." מצב כזה, אמר, יהיה חצי קטסטרופה.

המוטיבציה השונה של הערבים בסכסוך, לאחר מלחמת ששת הימים נגעה לא רק לסוגיית ההתרעה אלא גם לסוגיית מרכזית נוספת, ההתייחסות לקרבנות. חוסר היכולת להגיע להכרעה במלחמת ההתשה, שנעשה ברור ככל שהמלחמה נמשכה ולא נראה שרצון החימה של המצרים נשבר, הביא את אמ"ן למדוד הצלחות וכישלונות במונחים של חללים: כמה היו לישראל וכמה למצרים? הדברים מופיעים בסקירות רבות בפורומים שונים, ולעתים התגלתה גם נטייה להגזים במספרי החללים המצריים כדי להעצים הישגים. הגישה ההשוואתית הזו היתה מוטעית מיסודה: מלחמת ששת הימים היתה מלחמה עקובה מדם אבל ההישגים פיצו בעיני הציבור על הקרבנות. נכונותו של הציבור לשאת

באיזון שבין התייחסות ליכולות ולכוונות, מילא תפקיד מרכזי גורם שאמנם לא היה חדש אבל משקלו השתנה באופן דרסטי: המוטיבציה הערבית להילחם בישראל.

למלחמה. אחרי מלחמת ששת הימים הסכסוך לא נסב רק על פלשתין אלא בראש-וראשונה על הריבונות, השלמות הטריטוריאלית והכבוד הלאומי של מצרים וסוריה (ובצורה שונה גם של ירדן), ושלושת אלה יצרו מוטיבציה שונה לגמרי למלחמה. המודיעין הישראלי החמיץ את השינוי הזה והוסיף למקד את תשומת לבו ביכולות ולהמעיט, אם לא להתעלם ממשקלן של הכוונות. הקונספציה המפורסמת של אמ"ן, שנוצרה אמנם אחרי מלחמת ההתשה, ביטאה היטב את ההחמצה הזו.

ההתשה פרצה אך לא נודעה...

באפריל 1968 קיים המטה הכללי סדרה ראשונה מאז מלחמת ששת הימים של דיוני הערכת מצב, ובסוף הערכת המודיעין סיכם האלוף אהרן יריב, ראש אמ"ן דאז את האיומים הנשקפים ממצרים ואת סבירותם. בין תפיסת מאחז מוגבל בגדה המזרחית של התעלה לבין מתקפה כללית "שסבירותה נמוכה עד 1970", הוא מנה כמה אפשרויות ביניים, אך מלחמת התשה כפי שפרצה בתעלה כעבור שנה לא נזכרה ביניהן כלל.

מוצב צה"ל במעוז, צילום: "במחנה", באדיבות ארכיון צה"ל

הסוגיה המרכזית ששינתה לחלוטין את פניה היתה סוגיית ההתרעה. לפני מלחמת ששת הימים נהנתה ישראל ממרחבי חיץ שהפרידו בינה לבין הגופים העיקריים של הצבאות הערביים במדינות השכנות. עיקר הצבא המצרי חנה ממערב לתעלה או לחם בתימן; רובו של הליגיון נפרש בגדה המזרחית וגם רובו של הצבא הסורי שהה בבסיסים באזור דמשק וצפונה משם, ורק חטיבה אחת היתה פרושה ברמת הגולן. תחילת תנועה של כל אחד מן הצבאות האלה לעבר גבול ישראל נתנה התרעה של ימים אחדים לפחות ובעיית ההתרעה התרכזה במידע מסוכנויות האיוסף על תזוזות כאלו.

תזוזת כוחות כסימן להתרעה

אחרי המלחמה נעלמו מרחבי החיץ. בין היערכותו הקדמית של צה"ל לעיקר הצבא המצרי הפרידו 180 מטרים של מימי תעלת סואץ. מרחק קצר עוד יותר הפריד בין קו מוצבי צה"ל לאורך הירדן לקו מוצבי התצפית הירדנים, ובתוספת כמה קילומטרים - אל המתחמים העיקריים בפתחי הצירים העולים אל גב ההר. גם המרחק בין מוצבי צה"ל ברמת הגולן לקו הקדמי הסורי התקצר מאוד. החיכוך הקרוב, וריכוז עיקר סדר הכוחות של האויב בקרבת קווי הפסקת האש, הפכו את ההתרעה משאלה של הערכת יכולות לשאלה של הערכת כוונות. היכולות היו פחות או יותר נתונות והמעקב אחריהן התבסס, כמו לפני מלחמת ששת הימים, על התעצמות, אימונים, שינויי פריסה ותנועות. המשתנה החדש היה זיהוי מהיר ומוקדם של כוונה להוציא את היכולות מן הכוח אל הפועל בעיתוי מסוים.

באיזון שבין התייחסות ליכולות ולכוונות, מילא תפקיד מרכזי גורם שאמנם לא היה חדש אבל משקלו השתנה באופן דרסטי: המוטיבציה הערבית להילחם בישראל. עד 1967 היו מדינות ערב מעורבות בסכסוך בארץ-ישראל בגלל אינטרסים שהיו להן בפלשתין ובגלל הסולידריות לפלשתינאים שגילתה דעת הקהל. שתי הסיבות לא נחשבו ראויים לצאת בגללן

המשך בעמוד הבא

שנה למלחמת ההתשה – המלחמה שהושכחה

◀ הרהורים על בעיות המודיעין במלחמת ההתשה / יואב גלבר

המשך מעמוד קודם

בלוזה ופשיטות על מעוזים (בסך הכול קרוב ל-400 חדירות מצריות, רובן המכריע בתעלה, לעומת 46 מבצעים מיוחדים של צה"ל, רובם בבטן הרכה של העומק ובמפרץ סואץ בשולי החזית העיקרית).

בזירה המזרחית נדרשה למודיעין הצבאי והביטחוני שנה וחצי להפנים כי מן הצד הפלשטינאי פועלת תנועת התנגדות ולא אוסף של כנופיות, ולהבין שבירדן הולכת ונוצרת מדינה בתוך מדינה. החדירה לארגוני המחבלים בירדן ובלבנון, ובמיוחד לחזיתות העממיות, היתה איטית, ואלה שנלכדו במרדפים לאחר חדירתם היו בדרך כלל זוטרים והידועות שיכלו לספק היו אלמנטריות. עד ספטמבר 1970 הוסיף המודיעין הישראלי להעריך כי בירדן מתחולל מאבק על השלטון בין חוסיין לערפאת ולא הבין שהמאבק הוא על חופש הפעולה של ארגוני המחבלים נגד ישראל ואין לערפאת שום כוונה לשלוט בירדן ולהסתבך בצרותיה אלא יעדו הוא ירושלים.

...הרוסים באים, הרוסים באים...

באיסוף המידע על היכולות הצבאיות והטכנולוגיות, היו למודיעין, לצד האתגרים, גם הישגים ניכרים בהתגברות עליהם, גם אם לעתים נדרש לכך זמן ממושך. "מסרגה", היחידה שהתמודדה עם האתגר הרוסי שהלך וגדל מתום מלחמת ששת הימים ועד יציאת הרוסים ממצרים בקיץ 1972, לא קמה ביום אחד והדחיפה העיקרית להתפתחותה ניתנה רק עם בואם של עולים מברית-המועצות במספרים גדלים והולכים משנת 1970. בהיעדר גישה ליומינט ויכולת הערכה עצמית, שיצירתה חייבה שנים של לימוד נושא חדש, רחב ממדים ומורכב, היכולת להעריך את מהלכיהם של הרוסים נשענה במידה רבה על המודיעין האמריקאי.

היחסים המודיעיניים עם האמריקאים שהתפתחו בכמה צינורות במהלך מלחמת ההתשה ופרחו בעיקר אחריה, ידעו עליות ומורדות. אחת ההתנגשויות הבולטות היתה

בזירה המזרחית נדרשה למודיעין הצבאי והביטחוני שנה וחצי להפנים כי מן הצד הפלשטינאי פועלת תנועת התנגדות ולא אוסף של כנופיות, ולהבין שבירדן הולכת ונוצרת מדינה בתוך מדינה.

הציבור הישראלי נשען על תמונות הברחנים המצרים בדיונות של סיני אחרי מלחמת ששת הימים, ואילו המודיעין התבסס בעיקר על מחקר השבויים המקיף שנעשה לאחר המלחמה ובו השתתפו מיטב החוקרים באקדמיה הישראלית. הקיבעון היה כה חזק עד שלא הושפע גם מהיתקלויות שתוצאותיהן לא החמיאו לצה"ל, כמו פשיטה מצרית על חניון הטנקים ליד המזח בתחילת יולי 1969, או מארב בגזרה הצפונית ב-30 במאי 1970. וגם לא מכמות החציות של כוחות מצריים את התעלה לצורך מיקושים, הנחות מארבי יום ולילה, נתרנים על מחנות כמו

בקרבות כדי לשמור על ההישגים היתה נמוכה הרבה יותר. בעיני המצרים, הקרבנות ששילמו היו עדות לכך שאינם מוותרים, אינם נכנעים וממשיכים להילחם ונכונותם לשאת בקרבנות היתה גדולה בהרבה. אמ"ן העריך (בין השאר על-ידי פיענוח תצ"א של בתי הקברות הצבאיים במרחב החזית) כי אבודות המצרים בשנה הראשונה להתשה היו 2500 חללים וכ-7500 פצועים. מספרם גדל במידה ניכרת בארבעת החודשים האחרונים למלחמה, ומזכירו של נאצר כתב על 4000 חללים ששילמו המצרים עד הפסקת האש כדי לקרב את מערך ההגנה האווירית לתעלה. המצרים התאבלו על חלליהם אך לא נרתעו מלהקריב אותם כי האמינו שהם נופלים על-מנת להשיג את יעדיהם הלאומיים.

העובדות לא ערערו את הקיבעון

המספרים האלה לא הביאו לחשיבה מחודשת על המוטיבציה של המצרים ועל נחישותם, או לביקורת עצמית במודיעין ובצה"ל כולו. דימויו של הקצין והחייל המצרי בעיני

תותחנים בשלבי ההתלקחות של התקריות, צילום: חנניה מילר. באדיבות ארכיון צה"ל

הרהורים על בעיות המודיעין במלחמת ההתשה / יואב גלבר

להתגבר על הפער, אבל חייבים להיות מודעים לו. שנית, תפקיד המודיעין הוא לשרת את הקברניט/מפקד, אך גם את הגייסות. בשנות מלחמת ההתשה ובשנים שאחריה, האיזון הופר בצורה בולטת לטובת השירות למפקד. החיילים שיצאו למלחמה ב-1973 לא ידעו כיצד יילחם בה האויב. אותם לא עניינו החיצים על גבי המפות שתיארו את תוכניות הצליחה המצריות, את מספריהן של הדיביזיות והחטיבות ואת שלבי ההתקדמות (שגם הם היו ברובם שגויים), אלא איך יילחם האויב: כיצד יתקדם גדוד מצרי, מה תפיסת השטח של המג"ד ומפקדי פלוגותיו, איך ייערכו להגנה ובאילו לוחות זמנים, איך יפעילו את נשק הני"ט שלהם ובאיזה טווחים ועוד שאלות רבות שאת התשובות להן היה צריך ואפשר ללמוד מאימונים ותרגילים גדודיים ופלוגתיים וממעקב אחרי קורסים למפקדים ולא מהאזנה לתרגילים מטכ"ליים או של המפקדות בארמיות והדיביזיות. פנקסי כיס לזיהוי אמל"ח וטבלאות סד"כ לא נתנו תשובות לשאלות האלו, שהיו צריכות להינתן על-ידי הקמ"נים של מערך השדה, מה שנקרא בשנות החמישים והשישים "המודיעין הקרבי". בראש הענף בשם זה לא עמדו אז אנשי מודיעין דווקא (שמות הזכורים לי: אברהם תמיר, אלעד פלד, חגי חפץ). ענף שנחשב לרכיב חשוב בעשייה המודיעינית ו"נעלם" לקראת מלחמת ששת-הימים.

רב-אלוף חיים בר לב, הרמטכ"ל במרס 1969, צילום: יואב טוקר. באדיבות ארכיון צה"ל

אין זה מקרי שמלחמת ההתשה זכתה לכינוי "המלחמה שנשכחה". אחרי מלחמת יום הכיפורים נחשפו בצה"ל לא מעט תופעות ותהליכים שצמחו בהתשה והיו ראויים להישכח, חלקם בתחום המודיעין אך לא רק בו. ■

במרס 1970 הגיעה למצרים דיביזיה של טילי 3.א.0 ויחד עמה או בעקבותיה שלוש טייסות של מטוסי מיג 21 מן הדגם המשופר.

חילוקי דעות עם האמריקאים

התנגשות בולטת נוספת אירעה סמוך לאחר הפסקת האש באוגוסט 1970, בפרשת קידום הטק"א (טילי קרקע אוויר) המצריים לתעלה, שהחלה שעות לפני כניסת הפסקת האש לתוקפה ונמשכה אחריה. מפענחי תצ"א ישראלים ואמריקאים נפגשו בווינגטון והתווכחו ארוכות על הפרטים. בלי להיכנס לעובי הקורה, האמריקאים הודו לבסוף שעמיתיהם הישראלים צדקו ביותר מ-90 אחוז מן המקרים. הוויכוח לא היה טכני ומאחוריו הסתתר ויכוח מדיני שנבע ממנו - הפסקת האש כללה שני רכיבים: הקפאת המצב הקיים וחימוש השיחות המדיניות באמצעות שליח האו"ם גונאר יארינג. את ישראל עניינה הקפאת המצב, והפרתה על-ידי קידום הטילים היתה תירוץ טוב לעכב את השיחות, שכלל לא רצתה בהן. מחלקת המדינה של ארצות-הברית ראתה את העיקר בחידוש השיחות. היא לא היתה מוכנה שעניין "שולי" כמו קידום הטילים יעכב אותו ולכן הכחישה, בתמיכת גורמי ממשל נוספים, את התלונות.

במלחמת ההתשה הונחו היסודות לחלק נכבד מן הבעיות שאפיינו את עבודת המודיעין בחודשים שלפני מלחמת יום הכיפורים: אי הבנת השינויים במהותו של הסכסוך והשפעתם על המוטיבציה המצרית והסורית למלחמה; הקשיים בקבלת התרעה בזמן וההתעלמות מהם; הזלזול המתמשך באויב חרף הסימנים שהעידו על השינויים המתחוללים בצד שלו ומחייבים בדיקה חוזרת של ההתייחסות אליו.

לסיום, אציין עוד שתי נקודות, אחת כללית ואחת מודיעינית. ראשית, קיים פער מנטלי גדול בין החשיבה שלנו לחשיבה הערבית ובין תפיסת מושגי יסוד בשני הצדדים למן זכות קניין או הסגת גבול ועד פליטות, שלום וסיום סכסוכים, ועוד הרבה דברים ביניהם. אינני יודע אם אפשר

האופן השונה בו ראו ארצות-הברית וישראל את הקשר בין ההפצצות בעומק מצרים בתחילת 1970 לבין שיוגום של כוחות אוויר והגנה אווירית סובייטיים להגן על העורף המצרי בדלתה של הנילוס, באלכסנדריה ובסכר אסואן במרס 1970. להחלטה על ההפצצות בעומק קדמו ויכוחים פנימיים בממשלה והיא נפלה על חוט השערה, לאחר שהשגריר בארה"ב, יצחק רבין הבטיח שהאמריקאים אינם מתנגדים ואמ"ן העריך שהתגובה הסובייטית תהיה מתונה ולכל היותר תתבטא בהגברת משלוחי הנשק למצרים.

התגובה הרוסית הביאה את אמ"ן לנסות ולנתק את הקשר בין הפצצות העומק לשיגור הכוחות ולטעון כי על השיגור הוחלט עוד לפני הפצצות העומק, בעת ביקור של סאדאת (במקום נאצר שלקה בהתקף לב) במוסקבה בנובמבר 1969. הראיה היתה זיהוין של מחפורות T חדשות לטילים במרחב שבין התעלה לקהיר, בתצלומי אוויר מדצמבר 1969. אלא שמחפורות אלו נבנו לטילי 2.א.0 משופרים שהופעלו על-ידי צוותים מצריים שהתאמנו בברית-המועצות ועמדו לשוב למצרים. לפי גנרל גמאסי המצרי, לאחר שבועיים של הפצצות על מחנות ומתקנים בקהיר ובסביבתה, יצא נאצר ב-22 בינואר 1970 בבחילות למוסקבה והפציר בליאוניד ברז'נייב, נשיא ברה"מ, לשגר כוחות הגנה אווירית וטייסים מבצעיים להגן על העורף המצרי עד להשלמת הכשרתם של המצרים הלומדים להפעיל את הטילים ומטוסי המיג 21 מן הדגם המתקדם יותר. כעבור שלושה ימים של דיונים פנימיים בצמרת הסובייטית הודיע ברז'נייב לנאצר כי ברית-המועצות תיענה לבקשה. אמ"ן והמודיעין האמריקאי איחרו לזהות את הנסיעה ולמדו עליה רק לאחר שובו של נאצר למצרים.

בלי להיכנס לעובי הקורה, האמריקאים הודו לבסוף שעמיתיהם הישראלים צדקו ביותר מ-90 אחוז מן המקרים.

אמ"ן במלחמת ההתשה

על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים

האלוף אהרן יריב, ראש אמ"ן בביקור בתעלה, באדיבות ארכיון צה"ל

רשימה זאת אינה עוסקת במכלול פעילותו של אמ"ן במלחמת ההתשה. תקצר היריעה מלעשות כך... היא עוסקת בשלושה סיפורים שבמרכזם עומד ראש אמ"ן, האלוף אהרן יריב, אהרל"ה. הסיפור הראשון עוסק בנושא ההתרעה; עניינו של הסיפור השני הוא הקונספציה של אמ"ן לגבי המעורבות הצבאית הסובייטית במצרים; הסיפור השלישי עוסק בהזזת הטילים המצרית מיד עם הפסקת האש, ובמרכזו אישיות נוספת: תא"ל אלי זעירא, נספח צה"ל בארה"ב באותה עת.

עמוס גלבוץ

אהרל"ה מביט היישר לעיניו של שלמה ופולט: "מסל"ת!"

"מה זה?" שאל ענבר שלראשונה בחייו שמע את המילה המשונה הזאת. "אלו ראשי תיבות של 'משימת סרק ללא תכלית'. אסור לנו להרים ידיים! הלוחמים בשיירה צריכים לראות בעיניים שלהם שהמודיעין עוזר להם; זה יקנה להם ביטחון, זה יראה להם שהם לא

הראשונה בחשיבותה, כי יעודה הוא להציל חיים. זאת התרעה מפני מלחמה כוללת או חלקית, ירי ארטילרי, מארב, תקיפת מוצב, ושלל פעולות פח"ע. זהו הבסיס לזינוק האדיר ביכולותיה של יחידה 8200 בתקופה זאת של מלחמת ההתשה ולאחריה: בתקציב, בציוד חדש וחדש, בכוח אדם, באיכויות של כוח אדם, בבסיסים חדשים. ומפקד חדש בא ליחידה - אל"מ שלמה ענבר, קצין קשר ראשי לשעבר. הוא היה הבחירה האישית של אהרל"ה, והביא עמו רוח חדשה ומהפכנית ליחידה. אבל, דווקא שם, על גדות התעלה, אמ"ן לא עמד בציווי העליון שגזר על עצמו.

אהרל"ה קרא למשרדו את שלמה ענבר. "מה עושים על מנת להציל חיילים?", שואלו אהרל"ה. "אין מה לעשות", משיבו שלמה, "המצרים לא מדברים באלחוט."

הגלעד לזכרם של סגן דניאל ברמן וטור' יהודה ווינר, שנפלו ב-8 בספטמבר 1968 מנוקבת בצליפות של המצרים, צילום מיקי אסטל וחנניה מילר, באדיבות ארכיון צה"ל

לבד. שלמה, בימים אלו אסור לנו לשבת ולא לעשות כלום. מוכרחים לעשות משהו. "דממה נפלה בחדר, שלמה עיכל את דברי אהרל"ה

"לא איכפת לי, אני רוצה שאלחוטנים שלך יסעו יחד עם החיילים ברכבים שלהם ויאזינו", מגיב אהרל"ה. "זה לא יועיל כלום, כי המצרים לא מדברים", חוזר ומשיב לו שלמה.

סיפור ראשון על התרעה

יפורנו מתחיל ב-30 במאי 1970. 15 חיילים נהרגו במארב שהניחו המצרים לשיירה של צה"ל בצפון תעלת סואץ. המארב הקטלני ייסר את אהרל"ה. הכאב היה עמוק והשאלה המטרידה בלי הרף הייתה: האם יכולנו להתריע?

"התרעה ומטרות בכל החזיתות. זהו הציווי העליון לאמ"ן" - כך סיכם אהרל"ה בתמציתיות את אתגרי העל של המודיעין בתקופת מלחמת ההתשה. ההתרעה הייתה הראשונה בחשיבותה, כי יעודה הוא להציל חיים.

"התרעה ומטרות בכל החזיתות. זהו הציווי העליון לאמ"ן" - כך סיכם אהרל"ה בתמציתיות את אתגרי העל של המודיעין בתקופת מלחמת ההתשה. ההתרעה הייתה

▶ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים / עמוס גלבוץ

"מה יעשה איוואן?". התמונה שהצטיירה היא זאת: מצד אחד, תעמולה רוסית חריפה נגד ישראל; דיווחים על טיסות רבות מברה"מ למצרים. מצד שני הוצב הטיעון כי מדובר בדיסאינפורמציה רוסית המיועדת להפחיד את ישראל.

הרוסים יסייעו אך לא יתערבו?

ב-29 בינואר מגיע דיווח אמריקאי ולפיו נאצר ערך ביקור חשאי במוסקבה עם הצמרת הצבאית המצרית. מרגע זה הצי"ח העליון של אמ"ן אופיין כלהלן: האם היה ביקור ומה סוכם בו. מתחיל לזרום מידע המאשר שהיה ביקור, וידיעה טובה אחת מצביעה על כך

בחזית התעלה. היא עלתה בצורה חריפה לקראת ההחלטה (22 דצמבר 1969) על תקיפות העומק של חיל האוויר. ההערכה של אמ"ן שללה התערבות רוסית צבאית ישירה, אך הצביעה על האתגר הקשה המוצב בפני הרוסים. מסקנתה הייתה: ברה"מ תסייע למצרים בחימוש חדיש של נ"מ. בסוף דצמבר ערך סאדאת, סגנו של נאצר, ביקור במוסקבה עם קצינים מצריים בכירים. מה היה בשיחות? לא הייתה תשובה לכך, אך תשומת לבו של אהרלה הופנתה לכך שחלה החרפה בתעמולה הרוסית. הוא דאג. במהלך חודש ינואר 1970, כאשר התחילו תקיפות העומק של חיל האוויר בהצלחה, אהרלה התחיל לקיים שורת דיונים אצלו סביב השאלה:

ואמר: "אז נצטרך עוד כוח אדם, מהיכן ניקח?" "תשבו תראו כמה אתם צריכים ותעלו אלי את הדרישה.", הגיב אהרלה מיד. כעבור כמה ימים הגיעה הדרישה ללשכת ראש אמ"ן לתוספת שיא מיידית של 94 גברים לשנת 1970, לצורך תיגבור חוליות האזנה בחזית התעלה. הדרישה אושרה ע"י אגף כוח אדם!

סיפור שני, על הקונספציה של אמ"ן לגבי המעורבות הצבאית הרוסית במצרים

השאלה האם הרוסים יתערבו צבאית באורח ישיר במצרים עלתה לראשונה ביולי 1969 כאשר חיל האוויר התחיל לתקוף

מעמדו ושיעור קומתו של אהרלה

אהרלה כמובן לא לבד. הוא עומד בראש מערכת גדולה ומנצח באומנות על תזמורת מעולה, שבלעדיה אין מודיעין. הוא מפעילה במלחמה ארוכת שנים, בכל החזיתות, לא מלחמה רק של "ששה ימים". זאת התזמורת של מערך האיסוף על כל הסוכנויות שלו והיחידות המיוחדות שלו, מערך המחקר, מערך המודיעין הקרבי, מערך ההסברה הצה"לית (דובר צה"ל הוא חלק מאגף המודיעין), הצנזורה, המיפוי, ביטחון שדה, ומודיעין זרועות אוויר וים המהווים חלק מכלל המערכת המודיעינית הצבאית. כולם, כולם עמלו ותרמו למודיעין שהופק במלחמת ההתשה.

משחררי מטוס סבנה אצל נשיא המדינה, זלמן שז"ר. מימין לשמאל: סגן עומר ערן (וכמון) סא"ל מנחם דינגלי, האלוף אהרן יריב, ראש אמ"ן, סגן בנימין נתניהו (ידו בחבושה), סגן עוזי דיין, סגן דני ברונר, יעקב צור ב-12 במאי 1972, צילום: רון אילן. באדיבות ארכיון צה"ל

במהלך מלחמת ההתשה אהרלה הוא כמעט 5 שנים בתפקיד; האלוף הוותיק ביותר במטכ"ל, כמעט בן 50; הוא נחשב ל"זקן השבט" שכולם מטים אוזן לשמוע לא רק מה יגיד, אלא גם מה הוא ימליץ לעשות. בר הפלוגתא הגדול שלו הוא האלוף אריאל שרון, החולק מפעם לפעם על הערכותיו והמלצותיו של אהרלה לגבי השאלה "מה עושים" - אך תמיד מלא הערכה וכבוד אליו. אהרלה הוא החבר הכי קרוב לרמטכ"ל, חיים ברלב, הוא איש סודו. דלתו של הרמטכ"ל פתוחה בפניו, והמפגשים ביניהם "בארבע עיניים" הם מעשה של יום יום. לא רק זאת, הם שכנים ומבלים יחדיו. לא רק זאת. היחסים בין הרמטכ"ל לשר הביטחון, משה דיין, הם מלאי מתח וניגודים. אהרלה הוא המתווך והמפשר ביניהם, יוצא ובא בלשכת שר הביטחון. הוא דיפלומט בניסיונו, ודיפלומט באופיו, ביכולותיו ובשליטתו בשפות.

לא פלא שכל אלו הפכו אותו להיות חביבה של ראש הממשלה, גולדה מאיר, עבורה הוא היה בבחינת "האורים והתומים", ישר, הגון, נאמן. בזמנה ראש אמ"ן, אהרלה, הוא למעשה חבר בצוות המדיני ביטחוני העליון המצומצם במדינת ישראל המקבל החלטות בתחום המדיני והביטחוני. זהו איפוא ראש אמ"ן ייחודי, שונה לגמרי מראשי אמ"ן שבאו אחריו.

ועוד נקודה חשובה: אהרלה מקיים דיאלוג חשאי קבוע, באמצעות חילופי מכתבים בצניור תקשורת מיוחד, עם יצחק רבין, שגריר ישראל בארה"ב. זהו דיאלוג מפרה לתועלת השניים: עבור ראש אמ"ן זהו צניור ידע איסופי מהמעלה הראשונה - לדעת על האמריקאים ולהיות מעורה לפרטי פרטים בכל המוגעים המדיניים איתם - מעבר לדיווחים הפורמאליים בצניורות משרד החוץ.

שנה למלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

◀ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים / עמוס גלבוע

המשך מעמוד קודם

אריה שלו, ראש מחלקת המחקר של אמ"ן: "הגיעה ידיעה חשובה מאוד בקשר לרוסים. גמרנו 'לשבת' עליה. אתה רוצה שנשלח אליך את הידיעה עם רץ?"

מיג 21

אהרל"ה הרהר. עוד שלוש שעות יש לו הרצאה. הוא חייב לתת אותה. סוף סוף מדובר בנהלל ובהתחייבות אישית שלו. הוא יסיים את ההרצאה ויחזור הביתה לרמת השרון. הלכה המנוחה שהוא כל כך קיווה לה בסוף השבוע בנהלל. נחמה ואסף יושארו ונהגו יבוא לאסוף אותם. "לא, לא צריך. אני אהיה בבית בסביבות 22:00 והרץ יבוא אלי".

...טייסים רוסיים לתעלה

חזר הביתה, כולו סקרנות והתרגשות. הרץ עם הידיעה כבר חיכה לו. הוא לקח את המעטפה, הוציא את הידיעה, התיישב והתחיל לקרוא. פעם, פעמיים, שלוש פעמים. וזהו נוסח הידיעה:

"מקור.....

תז"ק (תאריך זמן קליטה): 7 פברואר 1970

תז"ח (תאריך זמן חיבור הידיעה ע"י יחידה

8200): 13 מרס 1970

הנידון: אספקת הציוד הטכני למטוסים

מאת: הנספח לענייני תעשייה

אל: המודיעין הצבאי

להלן מאת: לואא (אלוף) חוסני

אל: שר המלחמה

אוויר מסוג א.א.3. אלו טילים חדישים שטרם סופקו למצרים. על מה זה מעיד? האם אנשי צבא סובייטי יפעילו את הטילים הללו? האמריקאים סבורים שהרוסים יספקו למצרים טילים כאלו, ובכל מקרה, הפנטגון הכין אז עבודה גדולה הבוחנת את כל האפשרויות של מעורבות רוסיית.

וכך ב-16 פברואר הוציא אמ"ן מסמך גדול, שאהרל"ה בדק אותו מילה במילה ותיקן ומחק והוסיף, ודיין קרא אותו בהקפדה יתרה. הקונספציה שהוצגה במסמך הייתה כדלקמן: הרוסים לא יתערבו באופן ישיר, אך יסייעו לנאצר באמצעי לחימה משופרים ובלחץ מדיני.

קונספציה זו חלחלה והונחלה לצמרת הצבאית והמדינית. באמ"ן מחקר היא הפכה למוצקה. אהרל"ה נשאר ספקן והנחה לחפש כל הזמן עדויות שהרוסים באים להתערב באופן ישיר. בתחילת מרס הגיעה לארץ משלחת של מודיעין הפנטגון ("שלד"). המסר שהיא העבירה היה זה: הסבירות למעורבות צבאית רוסיית ישירה היא נמוכה. זאת תמצית עבודת המחקר הגדולה שנעשתה אצלם.

הסיפור מתחיל...

יום שישי, ה-13 במרס 1970. אהרל"ה מוזמן לנהלל להרצות "על המצב". זהו ביתו השני, כאן נולדה אשתו נחמה למשפחת יפה המפורסמת. הוא יצא לדרך עם נחמה ובנו אסף בשעות הצהריות המאוחרות. בדרך לנהלל, שעה שהוא נוהג, המחשבות על "איוואן" לא הרפו ממנו. הוא לא היה שקט. מצד אחד, הדברים שמע מהמשלחת האמריקאית הרגיעו אותו, אך בו בזמן הוא כל הזמן העלה מול עיניו את הידיעה שהכניס לו הרל"ש לפני מספר ימים. ידיעה ממקור טוב ואמין: יש אפשרות שהרוסים יפעילו מטריה אווירית מעל קהיר.

אך הגיע לנהלל, ובעודו טועם מהלביבות האהובות עליו, הטלפון מצלצל. על הקו היה

שהוחלט במוסקבה לשלוח טייסים רוסיים למצרים. בו בזמן, האמריקאים וכל שרותי המודיעין של מערב אירופה, שוללים בתוקף התערבות רוסיית ישירה: זאת כי ברה"מ לא שלחה מעולם כוחות צבא מוחץ לגבולות הגוש המזרחי, למעט קובה; כל מעורבות צבאית ישירה עלולה להביא לעימות עם ארה"ב, והרוסים יודעים זאת; הסיכון עבורם הוא גבוה. אמ"ן מקבל הערכה זאת וגורס שבעיקרו של דבר מדובר בלוחמה פסיכולוגית של הרוסים. לכל היותר הם ישלחו אמצעים נוספים למצרים בתחום ההגנה האווירית.

מתחילת פברואר זרמו ידיעות, רובן ממקורות מזרח אירופאים, לפיהן ברה"מ תבנה במצרים מערך הגנה אווירית כמו בצפון ווייטנאם; שרכבת אווירית הנושאת נ"מ עושה דרכה למצרים.

ואז, בסוף ינואר משגר אלכסיי קוסיגין, ראש ממשלת ברה"מ, שדר לניקסון, נשיא ארה"ב. ניתוח השדר ע"י מחלקת המחקר של אמ"ן היה שאין בו איום של מעורבות רוסיית ישירה במצרים. מתחילת פברואר זרמו ידיעות, רובן ממקורות מזרח אירופאים, לפיהן ברה"מ תבנה במצרים מערך הגנה אווירית כמו בצפון ווייטנאם; שרכבת אווירית הנושאת נ"מ עושה דרכה למצרים. ומנגד, זרמו ידיעות השוללות התערבות צבאית סובייטית ישירה, אך שיהיה רק סיוע בנשק חדיש.

ב-5 לפברואר זוהו בצילומי אוויר חפירות גדולות בצורת האות T, במרחקים של כ-30 ק"מ מהתעלה; צילומים נוספים מזהים חפירות דומות ליד קאהיר. ההערכה של חיל האוויר קובעת כי החפירות הללו, המבוטנות, מיועדות למרכזי ניהול אש של טילי קרקע-

▶ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים / עמוס גלבוץ

יוסי שריג, שהחליף את שייקה ברקת, ראש מודיעין אוויר, הנמצא בחו"ל, טען בעקשנות כי לפי מה שאנשי המדור המחקרי המצרי שלהם חושבים מדובר בשלוש טייסות רוסיות, כלומר עם טייסים רוסים"

הלקט יצא ביום שבת, 14 מרס, הוצגו בו שתי אפשרויות. אפשרות ראשונה (של מחקר אמ"ן) לפיה מדובר ברכש מצרי של מטוסים, בסדר גודל של שלוש טייסות קרב הצריכות להגיע למצרים. האפשרות השנייה (של מודיעין אוויר) ולפיה מדובר בהעברתן למצרים של שלוש טייסות קרב רוסיות, עם או בלי טייסים רוסים. אם מדובר בטייסות עם טייסים הרי הכוונה הייתה שהן תשתלבנה בהגנה על קהיר.

קשב. יוסי, סא"ל, הוא נטע זר במודיעין אוויר. הוא טייס, מטובי טייסי הצילום של חיל אוויר, שזה מקרוב הוצב במודיעין אוויר. דווקא משום כך אהרליה מעריך את דעתו. הוא בחזקת הילד בסיפור בגדי המלך החדשים, משוחרר מדעות קדומות, מהתחייבויות לאמירות קודמות. "גם פישי וגם יהודה (פורת) משוכנעים שמדובר בשלוש טייסות רוסיות". אהרליה הנהן בראשו. הוא הכיר היטב את השניים, החוקרים הטובים ביותר של מודיעין אוויר. "היכוח אצלנו", המשיך יוסי, "היה באילו שדות תעופה הן תהיינה, ומי יהיה אחראי לספק להן את כל ציוד הקרקע הטכני".

"אתה יודע מה יגידו משה דיין וגולדה כשישמעו ממני על זה, איזו מהומה זה יגרום", אומר אהרליה ומוזג ליוסי כוס תה. יוסי שותק, מה יגיד? ואז אהרליה מוסיף: "אתם במודיעין אוויר יחד עם מחקר אמ"ן עומדים להוציא על כל זה לקט, מחר בבוקר, יום שבת. אתם תכתבו שם את דעתכם והמחקר יכתוב את דעתו".

נאמר לנו שראש מטה כוחות האוויר של ברה"מ הגיע לידי הסכם אתכם שקע"מ (מצרים, ע.ג.) תספק את כל הציוד הטכני לשלוש טייסות מטוסי הקרב. נא להודיעני מה האמת בדבר"

לפני פרוץ המלחמה, לוחם ללא שכפ"צ וללא קפל"ד, אל מול המצרים. צילום: מיקי אסטל. באדיבות ארכיון צה"ל

לבו של אהרליה הלם בחוזקה: המברק נשלח לפני למעלה מחודש, כלומר, זמן קצר לאחר ביקורו החשאי של נאצר במוסקבה, ולוא חוסני הוא חוסני מובארכ, מפקד חיל האוויר המצרי, ששהה אז במוסקבה. בעודו מהרהר וכולו התרגשות טלפן לאריה שלו.

"היה לנו ויכוח קשה עם מודיעין חיל האוויר על המשמעות של הידיעה", מדווח לו אריה. אנחנו טענו שכנראה מדובר במטוסים עבור חיל האוויר המצרי, אבל יוסי שריג, שהחליף את שייקה ברקת, ראש מודיעין אוויר, הנמצא בחו"ל, טען בעקשנות כי לפי מה שאנשי המדור המחקרי המצרי שלהם חושבים מדובר בשלוש טייסות רוסיות, כלומר עם טייסים רוסים".

"יש לך את הטלפון בבית של יוסי שריג?" שואל אהרליה... קבלו וזימן את יוסי אליו לביתו. שעת לילה מאוחרת. אהרליה מראה לו את הידיעה. "תסביר לי אתה במילים שלך את הידיעה" אומר לו אהרליה, מכבדו בעוגיות ומרתיח מים. יוסי מסביר. אהרליה מאזין ברוב

מגדל תצפית חשוף וחייל ללא כל הגנה, צילום: מיקי אסטל. באדיבות ארכיון צה"ל

שנה למלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

◀ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים / עמוס גלבוע

המשך מעמוד קודם

סוללת SA3

אנשי המדור הטכני במחלקת מודיעין אוויר מסבירים שלפי דעתם זהו קרון המיועד עבור מכ"מ ההנחיה של סוללת SA-3. אהרל'ה נד בראשו ושייקה ברקת מביט בו ואומר: "אני כל הזמן אומר למחקר שלכם, לאריה שלו ולראשי הענפים, שיבואו למצרים טילי SA-3 עם רוסים, והם כל הזמן מברברים לי בהסברים מלומדים למה הם לא יבואו. צחקו

¹ ראשי תיבות בעברית של המילים האנגליות "מודיעין אלקטרוני". זהו מידע המתקבל מתעבורה של אותות אלקטרומגנטיים הנפלטים מעצמים קורנים כמו מכ"מים, מטוסים, כלי שיט. הוא אינו מכיל תוכן. תעבורה בעלת תוכן בין אנשים קרויה "קומינט": ראשי תיבות בעברית של מילים האנגליות מודיעין תקשורת.

קרא ידיעות. לקראת ערב, הרל"ש עוז מכניס לו ידיעה טכנית ארוכה מיחידה 8200. היא "בהולה". השורה התחתונה: אותר באלניט¹ ליד אלכסנדריה, אחד מהמכ"מים של סוללת טילי קרקע - אוויר SA-3. שלמה ענבר, בשיחת טלפון, מסביר לאהרל'ה את כל העניין הטכני המסובך, ומסיים: "זה ודאי ומיותר להגיד לך שהידע שלנו על הטיל הזה הוא מועט".

אהרל'ה מעדכן את בר לב ודיין. הכל עדיין ראשוני, מחייב עוד אימות, אך הכתובת מופיעה על הקיר: "הרוסים באים". ביום ראשון, 15 במרס 1970, האימות הגיע. תחילה פרץ של ידיעות, ובהן של שרותי המודיעין המערב אירופאיים, על כך שלמצרים כבר הגיעו בפברואר כעשר סוללות רוסיות של טילי SA-3.

לקראת ערב נכנסים לחדרו של אהרל'ה אנשי מודיעין חיל האוויר, ובראשם מפקדם אל"ם שייקה ברקת. הם מראים לו תצלום של קרון שצולם בנמל אלכסנדריה לפני יומיים ע"י המוסד, ופורסים בפניו הגדלה ענקית.

"אתה יודע מה יגידו משה דיין וגולדה כשישמעו ממני על זה, איזו מהומה זה יגרום", אומר אהרל'ה ומוזג ליזסי כוס תה. יזסי שותק, מה יגיד?

הלקט הסתיים כך: "לפי שעה אין בידינו כל עדות שברית-המועצות עשויה ליטול על עצמה את האחריות הישירה להגנת קהיר". הייתה זאת סיומת שמחקר אמ"ן עמד עליה, ואהרל'ה אישר אותה ואת כל הלקט.

גולדה מאיר - הגברת הזקנה והקשוחה. ויקיפדיה.

הקונספציה שלא תהיה מעורבות צבאית רוסית ישירה במצרים עדיין לא סולקה. בלקט נעשה ניסיון נואש להשאירה בחיים ולהגיד למקבלי ההחלטות בדרג העליון: חכו, עוד אין לנו עדות!

הרוסים באים, הרוסים באים...

אך העדות הגיעה, וכבר באותה שבת! אהרל'ה, אחרי אישור הלקט, נשאר בלשכתו,

תצפיתנים מצריים, עדיין ללא קסדות, צילום: מיקי אסטל וחנניה מילר. באדיבות ארכיון צה"ל

▶ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים / עמוס גלבוץ

פינוי נפגעים, חווייה כמעט יום-יומית, צילום: מיקי אסטל וחגניה מילר. באדיבות ארכיון צה"ל

תחילה פרץ של ידיעות, ובהן של שרותי המודיעין המערב אירופאיים, על כך שלמצרים סוללות רוסיות של טילי ס.א.3.

את הממשל האמריקאי שמדובר בתפנית מהותית המעמידה את ישראל וארה"ב בפני איום ממשי; בו בזמן לא לפחד ולא "לעשות במכנסים"; להכין את חיל המודיעין כהלכה לאתגר הגדול ביותר שהוצב מולו אי פעם. מרגע זה, המודיעין הישראלי, שהוא דאג לטפחו ולחזקו, יתייצב ישירות מול הרוסים, מול הטכנולוגיה של מעצמת-על, המופעלת ישירות בידי אנשיה, לא בידי בעלי בריתה הערבים.

עם שחר, ה-17 במרס, נצנצה במחשבה: אולי שעה קשה זאת עשויה להפוך בסופו של דבר לשעתנו היפה ואני אהיה ראש שירות המודיעין המערבי היחיד הנמצא בקדמת החזית המערבית נגד הגוש המזרחי. בסופו של דבר המעורבות הצבאית הרוסית כללה 23 סוללות א-3, 5 טייסות מיג 21 משופר (60 מטוסים), וכ-15000 איש. ■

עלי שאני לא מבין באסטרטגיה של מעצמות... אהרל"ה לא ענה לו.

גם שעת משבר היא הזדמנות

בלילה הוא התקשה להירדם. התחושה שלו הייתה איומה. כישלון... טעות איומה... איך זה קרה? היכן הזהירות והספקנות שהטיף בזכותן כל השנים? לפתע חש אי ביטחון, כמעט חוסר אונים מול שפעת האתגרים העומדים בפניו: להפנים את העובדה ש"הרוסים באים"; להתאים את עצמו ואת אמ"ן למצב החדש הזה, למצב של תפנית מהותית במלחמת ההתשה; להנחיל זאת לצמרת הצבאית והמדינית; לשכנע

מתחילים לבנות את מעוזי "קבר לב", צילום יעקב חנני. באדיבות ארכיון צה"ל

הח"ן כבר עם קסדה, בפקודה! צילום: יעקב חנני. באדיבות ארכיון צה"ל

"דוג-פייט" מפענחים מול האמריקאים לקבוע - האם המצרים הפרו את הפסקת האש

אמר לו מוטי הוד והסביר את מטרת הנסיעה. "לך תכין את התיקים, תיק לכל סוללה, תביא איתך את כל הידע שלך על הטילים. אל תחסוך בכלום. ייסע אתך יוסי שריג, ראש ענף המחקר החדש שלנו, המוכר לך היטב".

מבחן המקצוענות

לקראת ערב, יום שישי, אהרל"ה קורא לאל"מ שטופר, ראש מודיעין חיל האוויר החדש וליוסי שריג. "חבראי", הוא אומר להם, "אנחנו עומדים עכשיו בפני המבחן המקצועי הכי חשוב למדינת ישראל בימים הקשים הללו. זאת לא רק יוקרה, זאת שאלה מדינית-אסטרטגית מהמעלה הראשונה. אתם מבינים זאת?" שניהם הנהנו בראשם. "יוסי, אתה ראש המשלחת. האם אתה משוכנע שתוכלו לשכנע את האמריקאים שהמצרים אכן קידמו טילים ומה שהם מפענחים כטילים הם דמייים בתחום 30 הקילומטרים מהתעלה?" "משוכנע ועוד איך", ענה מיד יוסי. "אתה טייס הצילום הכי טוב שיש לנו, אתה מבין בצילומים, וחיליק הוא הטוב שבמפענחים שלכם. תתכוננו טוב-טוב. כל השבת לפניכם. זה מעט זמן אך אין ברירה. עוד מעט ידווח לי אלי זעירא מתי והיכן יתחיל המפגש שלכם". אהרל"ה חיבק את יוסי, וממש לפני שנפרדו אמר לו: "אתה אישית מדווח לי כל יום על תוצאות המפגש".

אך יצאו שטופר ושריג מחדרו ואלי זעירא על הקו מווינגטון: "סוכם שהמפגש יתחיל ביום שני, ה-17 באוגוסט, באחד ממבני הפענוח בפנטגון; האמריקאים מבקשים סודיות מוחלטת. הם בטוחים לחלוטין בניצחון שלהם. כלומר הם יוכיחו לנו שהמצרים לא קדמו שום טיל, וכי 11 הסוללות שבתחום 30 הקילומטרים, ממערב לתעלה היו שם לפני הפסקת האש על פי צילומי הלווין שלהם מה-28 ביולי".

מתלבט האם לאשר, תולה מבטו באהרל"ה ובמוטי הוד.

"אנחנו עומדים עכשיו בפני המבחן המקצועי הכי חשוב למדינת ישראל בימים הקשים הללו. זאת לא רק יוקרה, זאת שאלה מדינית-אסטרטגית מהמעלה הראשונה."

סוללות חיות מול סוללות מתות...

"יש לנו אלינט, יש לנו קומינט ולאמריקאים אין את הכיסוי הזה על מצרים", מסביר אהרל"ה. "להם יש צילומים הרבה יותר טובים מאשר לנו וציוד פענוח טוב יותר, אבל לנו יש מפענחים מנוסים, הרבה יותר מהאמריקאים". ומוטי הוד המשיך: "אני סומך על חיליק, המפענה, בעיניים עצומות. ובכלל, תראה ביום ששי, ב-7 באוגוסט, לפני הפסקת האש, הטלנו יותר מ-1100 פצצות בחזית התעלה, ממש טיילנו שם. אם באמת היו שם, בחזית התעלה, 11 סוללות כפי שהאמריקאים טוענים, לפי פענוחי הלוויין שלהם מ-28 יולי, אז בוודאות היו משגרים נגדנו טילים. שום טיל לא שיגרו נגדנו. ירו עלינו אש נ"מ רגילה".

דין היקשה: "האמריקאים עד כדי כך טועים? הם לא יודעים לפענח? אהרל"ה משך בכתפיו וענה: "משה, בוא נצא להתמודדות!", "תבריקו לאלי זעירא שיארגן את המפגש מיום שני הבא", פסק דין.

חיליק הזעק מביתו ללשכת מפקד חיל האוויר. "אתה נוסע ביום ראשון לווינגטון",

חיל (חיליק) הל-אור היה בכיר המפענחים של חיל האוויר. בלילה שבין 13-14 באוגוסט הוא עבד על פענוח גיחת צילום אחרונה, מה-13 באוגוסט. מאז ה-8 באוגוסט הוא וצוות המפענחים שתחת פיקודו עובדו בלילה, וכל לילה הביא עמו גילוי של עוד סוללות טילים שקודמו למרחב 30 הק"מ ממערב לתעלה. ובאותו הלילה זהו בפענוח 14-15 סוללות טק"א. בבוקר יום שישי, ה-14 באוגוסט, אחרי שעת שינה חטופה הוא עלה למשרדו של מוטי הוד, מפקד חיל האוויר, הציג לו את התמונה על גבי מפה והגדלות תצלומים: היכן הסוללות ה"חיות" בתחום 30 ק"מ מהתעלה, סוללות הדמה, היכן והיכן חפירות חדשות לעמדות. "מה אומרים המפענחים של מחלקת המחקר של אמ"ן?", שאל מוטי, מתעמק בממצאי המפה. "הם מסכימים איתנו", ענה לו חיליק. מוטי טפח על שכתו ורץ ללשכת הרמטכ"ל, ומשם ללשכתו של דין לדיון בוקר. אהרל"ה מעדכן את דין בסיכום של זעירא עם רוי קליין, מבכירי מחלקת המדינה האמריקאית. התמודדות של מפענחים... יוקרה... אסטרטגיה... דין

אלי זעירא. באדיבות ארכיון צה"ל

▶ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים / עמוס גלבוץ

בחדר הפענוח. אהרל"ה, כולו שמחה, דיווח עם בוקר לחיים בר-לב הרמטכ"ל, לדין ולגולדה. וכתמיד השמחה אצל אהרל"ה נמהלה בספקנות: המפענחים האמריקאים מסכימים אתנו, אבל מי שצריך להסכים בסוף הם המפקדים, וקודם כל מפקד המודיעין של הפנטגון, הגנרל בנט. הכבוד שלו עומד כאן במבחן כי הוא האחראי לפענוח הכושל של צילומי הלווין מה-28 ביולי, ולמעשה הטעה בכך את הצמרת הביטחונית והמדינית האמריקאית. הוא בקלות יכול היה "לקבור" את מסקנות המפענחים שלו, או אולי לעוותן...

מחשבות דומות הלמו בראשו של זעירא בוויינגטון. היה ברור לו שהאמריקאים יתקשו מאוד להודות בטעות שלהם, בוודאי לא בפומבי. מיד בגמר המפגש בצהרי יום חמישי, הוא הציע לסגן ראש מודיעין הפנטגון שעבד מולו: "בוא נוציא ביחד דו"ח מסכם". "לא", ענה לו הסגן. "אני לא רשאי לעשות כך. הערב יש לנו דיון של כל הגורמים ואתם תקבלו על כך דיווח".

לבו של אלי ניבא לו רעות. הוא הבין מבן שיחו כי מדובר במפגש של צמרת קהילת המודיעין אצל ריצ'רד הלמס, ראש ה CIA. קיימת אפשרות שהתוצאות האמיתיות

אבל: תראו לי היכן אתם רואים מכ"מים? היכן אתם רואים כלי-רכב?, היכן אתם רואים טילים רזרביים? היכן כל הציוד הלוגיסטי של הסוללה? אתם לא רואים כלום מהדברים האלו. למה? כי זאת סוללת דמה, לא סוללה חיה הצריכה שיהיו לה את כל הדברים האלו, ואחרים שאינם". האמריקאים רשמו כל מילה, בדקו והסכימו: "אכן סוללות דמה!"

שמחה ומציאות צינית...

ואז התחיל חיליק לעבור אתם על התצלומים שלנו ושל מטוס ה-יו-2, שצולמו אחרי הפסקת האש. כל אחת מ-11 סוללות הדמה נבחנה בקפדנות, וכך התברר שהיא כבר לא סוללת דמה, אלא סוללה חיה עם כלי-רכב, מכ"מים וציוד אחר. לאמריקאים לא נותר אלא להסכים: אכן המצרים הכניסו 11 סוללות אל תחום 30 הקילומטר אחרי הפסקת האש. לא רק זאת, חיליק הראה להם בתחום הזה עוד ארבע ואולי חמש סוללות נוספות שהמצרים הכניסו אחרי הפסקת האש. סך-הכל 15 או 16 סוללות.

בכל ערב, מאותם ארבעה ערבי המפגש, זעירא שלח לאהרל"ה מברק מסכם, ויוסי סיפר בטלפון לאהרל"ה מה התרחש

ביום ראשון, ה-16 באוגוסט, יוסי וחיליק טסו לארה"ב למפגש המכריע, ובתוכנית טלוויזיה בארה"ב הכריז מזכיר ההגנה האמריקאי, מלווין לייירד, שמצרים לא קידמה טילים אחרי הפסקת האש וכי לא ניתן לוודא את טענת ישראל בדבר קידום הטילים, מיד בשעות הראשונות של הפסקת האש.

תראו לי היכן אתם רואים מכ"מים? היכן אתם רואים כלי-רכב?, היכן אתם רואים טילים רזרביים? היכן כל הציוד הלוגיסטי של הסוללה? אתם לא רואים כלום מהדברים האלו. למה? כי זאת סוללת דמה!

אהרל"ה שמע זאת ואמר לעוז, הרל"ש: "השופט פסק את תוצאות המשחק עוד לפני שהתחיל". עכשיו התמונה חדה וברורה: ויכוח בין ישראל לארה"ב בעניין קידום הטילים הפך לוויכוח פומבי לזה בתקשורת האמריקאית, וככל שהתלהט, כך היוקרה התלויה בכך הלכה והתעצמה.

ביום שני, ה-17 באוגוסט, הגיעה המשלחת עם בוקר לוויינגטון, נפגשה בשגרירות עם רבין השגריר ויצאה לפנטגון עם אלי זעירא. ארבעה ימים נמשך המפגש שהסתיים ביום חמישי בצהרים, ב-20 באוגוסט. מהצד האמריקאי היו שלושה מפענחים, מקצוענים מהמעלה הראשונה. אחד מהם אל"מ בחיל האוויר האמריקאי. מולם - חיליק הישראלי. כולם התיישבו ליד שולחנות פענוח מתקדמים. חיליק תלה מפה על הקיר והתחיל לעבוד עם על 11 הסוללות שלטענת האמריקאים כבר היו בתחום שלושים הקילומטר ממערב לתעלה, על פי צילום הלווין מה-28 ביולי. חיליק בחן אתם סוללה סוללה על-פי הצילומים מה-28 ביולי. "הביטו היטב", אמר להם, "אנחנו רואים טילים על המשגרים,

מטוס הבין יו-2

המשך בעמוד הבא

שנה למלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

◀ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסינו עם האמריקאים / עמוס גלבוע

המשך מעמוד קודם

של מפגש המפענחים לא יובאו לידיעת המשתתפים, ואז המשמעות היא שהבית הלבן, מחלקת המדינה וה-CIA לא יידעו מה היו תוצאות האמת של המפגש. מה עושים?

שוד ושבר?

זעירא אץ למחלקת המדינה, נפגש עם רוי קליין, ראש המודיעין והמחקר של המחלקה,

מלווין ליירד שר ההגנה האמריקאי עם הנשיא ניקסון

ועדכנו בתוצאות המפגש. אבל קליין שהיה כפוף לשר החוץ, רוג'רס, לא יכול היה להודות שישראל צדקה. אלי המאוכזב, משיג מקליין מידע חשוב: הפגישה המסכמת של ראשי המודיעין האמריקאי אצל ראש ה-CIA היא בשעה 18:30. נותרו כארבע שעות.

ואז, בהחלטת רגע, בהבינו את הקריטיות של המצב והזמן הדוחק, הוא מחליט ליזום פגישה חשאית עם הלמס, ראש ה-CIA, בלי

האם המצרים הפרו את הפסקת האש?

"מה קורה כאן?". והתעלומה נפתרת. רוי מסביר לזעירא כי בתצלום לוויין מה-28 ביולי (האחרון שהיה לארה"ב לפני הפסקת האש), הם זיהו 11 סוללות טילים בתוך השטח של 30 ק"מ ממערב לתעלה. בתצלום של ה-11-2 מה-9 באוגוסט הם זיהו את אותן 11 סוללות טילים. כלומר, מה שישראל מזהה עכשיו כ-12 סוללות שקודמו מעורף החזית, אינן אלא הסוללות שכבר היו שם ואשר זוהו ע"י הלוויין האמריקאי, ב-28 ביולי. במילים אחרות: המודיעין שלכם, הישראלים, לגמרי לא בכיוון...

זעירא נדהם והתחיל להסביר לרוי קליין כי מה שהם זיהו ב-28 יוני ומזהים עכשיו מצילומי ה-11-2 הם דמייים ולא טילים חיים, והם טועים. אבל האמריקאי התעקש: אתם טועים ולא אנחנו.

אלי זעירא, בהחלטה של רגע, אמר לו שאם כך, יושיבו את המפענחים שלהם עם המפענחים הישראלים, והמקצוענים הללו יחליטו בצוותא: המצרים קידמו טילים או לא קידמו. קליין הסכים! בטוח שהמפענחים האמריקאים ינצחו ויוכיחו כי הטילים כבר היו בקרבת התעלה לפני הפסקת האש ולכן המצרים לא קדמו טילים ולא הפרו את הפסקת האש. וכאן מתחיל הסיפור שלנו על התנגשות מצח אל מצח, בין מקצועני המודיעין הישראלי לאמריקאי, עם השלכות מדיניות ברורות. ■

ב-8 אוגוסט, מדווחים לאהרליה כי על פי אלינט, שתי סוללות 2x.0 נעות לכיוון התעלה. וכך, שלוש שעות מאוחר יותר גולדה משרת על הפסקת האש, המצרים כבר מפרים אותה ומקדמים טילים לעבר התעלה. עד ה-12 באוגוסט מתברר מקומינט, אלינט וצילומי אוויר כי לפחות תריסר סוללות טק"א קודמו למרחק של פחות מ-30 ק"מ מהתעלה. לדרג המדיני-ביטחוני העליון ברור שקורה משהו חמור ביותר מבחינה אסטרטגית, ויהיה צורך להציג לאמריקאים (שבניתיים התחילו בצילומי אוויר ממטוס ה-11-2) במלוא החומרה את המצב ולדרוש להחזיר הטילים למקומם, או לפחות להפיק מכך תועלת מדינית והספקת חימוש. איש לא העלה על דעתו שיתעורר בכלל ויכוח עם האמריקאים ותתעורר השאלה האם המצרים קידמו בכלל טילים.

זה מה שקרה. ב-12 אוגוסט, ג'וזף סיסקו, עוזר שר החוץ האמריקאי מזמן אליו את רבין, השגריר בארה"ב, ומודיע לו, "בדקנו על פי תצלום לוויין מסוף יולי ואנחנו לא מוצאים שום שינוי, שום קידום של טילים". תדהמה בארץ. דיין מופיע בכנסת ומודיע על קידום הטילים. מחלקת המדינה האמריקאית רותחת, דוברת, מקלוסקי, מודיע כי אין לארה"ב מידע על קידום הטילים, וחוזר על כך כל יום. המצרים והרוסים מכחישים, כמובן.

אלי זעירא, תא"ל, הנספח הצבאי בווישינגטון, נפגש עם רוי קליין, ראש אגף המודיעין של מחלקת המדינה האמריקאית כדי לברר:

הסכם הפסקת האש בין ישראל למצרים, ביוזמת ארה"ב, נכנס לתוקפו ביום שישי, ה-7 באוגוסט 1970 שעה 23:59. הסעיף המרכזי בו היה הסעיף (שלמעשה נוסח ע"י יריב ומרדכי גזית, מנכ"ל משרד רוה"מ דאז) שקבע כי למרחב של חמישים ק"מ ממערב לתעלה וממזרח לה לא יוכנסו טילים (והוגדר מה הם), לא יוצבו טילים, לא תיחפרנה עמדות לטילים, לא תשופצנה עמדות קיימות. הוא נקרא סעיף "ההקפאה" (STANDSTILL). סעיף אחר בהסכם קבע שעל מנת לאמת את השמירה על הפסקת האש כל אחד משני הצדדים יוכל להסתמך על האמצעים שלו, כולל מטוסי סיור שיוכלו לטוס ללא הפרעה עד מרחק של 10 ק"מ מקו הפסקת האש (התעלה). בסיכום בין ישראל לארה"ב נקבע כי האמריקאים יצלמו את הצד המצרי (בנוסף לצילומים של ישראל עצמה) ע"י מטוסי יו-2 (מטוסי בין המצלמים מגובה רב ביותר).

הצילום האחרון של חיל האוויר בוצע בשש אחר הצהריים, ב-7 באוגוסט, כשמונה שעות לפני הפסקת האש. על פי הצילום, ממרחק של כ-50 ק"מ מהתעלה, היה ריכוז של 16 סוללות טק"א (מהן ארבע סוללות 3x.0 והשאר 2x.0). קצת מזרחה מקו 30 ק"מ ממערב לתעלה היו שתי סוללות 3x.0, הרבה סוללות דמה והרבה חפירות לסוללות.

גולדה מאיר עמדה להודיע לעם ישראל במוצאי שבת, ה-8 אוגוסט על הפסקת אש משני צידי תעלת סואץ. והנה, בשעה 17:00,

▶ אמ"ן במלחמת ההתשה - על התרעה, קונספציה ויחסיו עם האמריקאים / עמוס גלבוץ

אנשי המקצוע הזוטרים. ובו בזמן הוא הבין, כתמיד, את החשיבות העליונה של השילוב המנצח בין האדם לטכנולוגיה החדשה. מהר מאוד ניצל את ההזדמנות לקבל מהפנטגון עזרים ומכשירי פענוח החדשים ביותר, וליצור תקדים היסטורי שמפענחים ישראלים ישתתפו בקורסי פענוח מתקדמים בארה"ב.

מילת סיום

תמיד ישנו "אבל" אחד מרוכז וגדול בתוך שאון הניצחון, והוא המכריע. ממשלת ישראל, בהחלטה מה-31 באוגוסט 1970, ביקשה מארה"ב, "להחזיר את המצב לסטטוס קוו שהיה ערב הפסקת האש". כלומר, להחזיר את כל סוללות הטילים שקודמו לתחום 30 קילומטר ממערב לתעלה. הייתה זו בקשה לא ריאלי, כי האמריקאים לא יכלו לעשות זאת, אך ישראל רצתה שכך תירשם עמדתה הרשמית. לא רק זאת, האפשרות לתקוף את סוללות הטילים שקודמו נדונה אצל דיין ובר-לב, ונפלה. הסיבות היו כמובן מדיניות, אך לא פחות מכך צבאיות: חיל האוויר היה "עייף", וכל תקיפת טילים תהיה כרוכה באבידות רבות. מה עוד שבין הסוללות שקודמו היו גם סוללות 3.A - שהפכו לאימת חיל האוויר בהיעדר מערכות חסימה אלקטרוניות, באותה עת, נגד הטילים הללו.

וכך, הטילים שקודמו נשארו בחזית התעלה ונוספו עליהם עוד טילים מאוחר יותר. אלו עמדו מול חיל האוויר שלנו בפרוץ מלחמת יום הכיפורים שלוש שנים מאוחר יותר, "וכופפו את כנף המטוס".

ואי אפשר בלי מילה על המחקר המודיעיני, שבמסגרתו הוכן נייר על הסיבות לטעות הגדולה בנושא מעורבות הרוסים, עם המלצות. היה זה נייר עם הרבה סיבות טכניות והמלצות טכניות (שינוי ארגון ומבנה, למשל). דבר אחד היה חסר בו: שהייתה "קונספציה" ולפיה הרוסים לא יתערבו ישירות בכוח צבאי משלהם במצרים, ומה ניתן לעשות בעתיד על מנת להתמודד עם הטיה מסוג זה. ■

ריצ'רד הלמס. ויקיפדיה

כינס הנשיא ניקסון בקליפורניה מפגש צמרת בנושא המזרח התיכון. ההחלטות שהתקבלו:

ארה"ב תודיע פומבית כי המצרים אכן הפרו את הפסקת האש וקידמו סוללות טילים, ותשלח מחאות חריפות למוסקבה ולקהיר.

ישראל תפוצה בסיוע צבאי של 18 מטוסי פנטום, 16 מטוסי סקיהוק, טנקים חדישים, ארטילריה ארוכת טווח ועוד.

ישראל תיכנס לשיחות מדיניות עם המצרים בחסות השגריר גונאר יארינג (ישראל דחתה זאת בהודיעה כי אינה נכנסת לשיחות עם מדינה שהפרה הסכמים).

ב-3 בספטמבר יצא דובר מחלקת המדינה בהודעה פומבית רשמית שמצרים אכן קידמה טילים והפרה את הפסקת האש. היה זה ניצחון ישראלי מהדהד במרחב הציבורי ובתקשורת האמריקאית. מזה שלושה שבועות שישראל טענה כי מצרים קידמה טילים והפרה את הפסקת האש ואילו גורמי הממשל של ארה"ב טענו כי לא היו דברים מעולם, ועכשיו באה ההודאה: אכן "היו דברים מעולם" ואנחנו, האמריקאים, טעינו וישראל צדקה. זה היה ביסודו של דבר ניצחון למודיעין הישראלי, למקצועיות שלו, לאמינות שלו. זה היה גם ניצחון אישי של ראש אמ"ן, האלוף אהרן יריב, אהרלה. יותר מאי פעם התחזקה אמונתו בחשיבות העליונה של האדם במודיעין, בחשיבותם של

לבקש אישור מצביקה זמיר, ראש המוסד, האחראי על הקשר עם ה-CIA ובלי לדווח לנציגו בוויינגטון, מאיר אבידן. גם את אהרלה הוא לא עדכן. אבל איך מארגנים פגישת בזק עם ראש ה-CIA? אלי מרים טלפון לידידו, וידיד ישראל, העיתונאי היהודי הנודע, ג'וזף אולסופ, שהיה מקורב מאוד להלמס. אולסופ הסדיר פגישה חשאית עם הלמס במשרדו בשעה 17:30. זעירא מעדכן את הלמס בתוצאות המפגש והלמס רושם את דבריו מילה במילה. וכך, שעה שאלי יוצא בדלת אחורית, נכנסים לחדרו של הלמס ראשי המודיעין האמריקאי לדיון המסכם. באותו רגע לאיש מהם אין מושג על פגישת זעירא עם הלמס, ואין מידע אמין מה התרחש באותו דיון מסכם.

אולם, למחרת, ביום שישי, זעירא מקבל שיחת טלפון מראש מודיעין חיל האוויר האמריקאי המבקשו לבוא מיד למשרדו. בבואו מקריא לו ראש מודיעין חיל האוויר האמריקאי מסר משר ההגנה האמריקאי: "אם עוד פעם תעשה לנו דבר כזה, אתה תהיה בעבורנו אישיות בלתי רצויה!".

מחשבות דומות הלמו בראשו של זעירא בוויינגטון. היה ברור לו שהאמריקאים יתקשו מאוד להודות בטעות שלהם, בוודאי לא בפומבי.

גם בארץ פרצה מהומה זוטא, וצביקה זמיר שלח מכתב נזיפה חריף לזעירא, איך זה וכיצד פעל מבלי לקבל את אישורו. שוד ושבר.

נזיפות לחוד ומציאות לחוד

חלפו מספר ימים, והעובדות של מפגש המפענחים התחילו לחלחל ולהשפיע על כל גורמי הממשל בארה"ב. ב-1 בספטמבר

המודיעין בנפות הממשל הצבאי בעת מלחמת ההתשה

מיד לאחר כיבוש שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה במלחמת ששת הימים היה ברור לכל כי המודיעין הינו מרכיב מכריע בקבלת החלטות בכל הדרגים ובתכנון פעילות מבצעית או מיוחדת של כל אחד מהגורמים העוסקים בלחימה בפח"ע.

בני מיכלסון

מקצועיים לכל נפה ונפה. על מנת להכשיר את קציני יחידת הממשל הצבאי לשטחים הכבושים נערכו שני קורסי ממשל צבאי לקציני מילואים. הראשון בחודש נובמבר 1963 והשני בחודש אוגוסט 1964. בקורסים אלו למדו החניכים ותרגלו הפעלה מיידית של המוסדות והשירותים המקומיים בשטחים שייכבשו, איתור מנהיגות מקומית שתסייע להחזרת החיים למסלולם, טיפול בסכסוכים על רקע דתי ועוד. המודל ששימש את החניכים בתרגיל המסכם היה כיבוש ירושלים (המזרחית).

בתוכנית "שחם", נקבעו אלוף חיים הרצוג למושל הגדה המערבית, אלוף משה גורן למושל אזור רצועת עזה וצפון סיני ואל"מ מישראל שחם (מי שהיה ראש הממשל הצבאי בישראל בעבר) למושל ירושלים. מלכתחילה היה ברור שהמודיעין הינו כלי בעל משקל רב בידי צה"ל למימוש הממשל הצבאי בשטחים הכבושים, ולכן החלה כתיבת התורה בנושא אשר קובצה לימים בספר המודיעין בנפת הממשל הצבאי אשר שימש שנים רבות כאורים ותומים ללחימה בפח"ע בשטחים.

השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים והגדרו, לצורך קביעת תחומי אחריות מודיעיניים, שטח פנים. כך הפך שירות הביטחון הכללי (השב"כ) לגורם המודיעין העיקרי והבכיר המסייע לצה"ל והמופקד על

במסגרת תוכנית "שחם" נקבעו 6 נפות ממשל צבאי בגדה המערבית (אף על פי שירדן שלטה בשטח באמצעות 8 נפות) ונקבעו מושלים מיועדים ובעלי תפקידים מקצועיים לכל נפה ונפה.

תוכנית זו, להטלת ממשל צבאי בשטחים הכבושים כונתה תוכנית "שחם" והעבודה עליה החלה כבר בשנת 1963. לצורך כך הוקמה יחידת הממשל הצבאי בראשותו של אל"מ אליעזר ליף. אחת ממחלקות המטה הרלוונטיות ביותר לארגונו של הממשל הצבאי הייתה הפרקליטות-הצבאית-הראשית בראשותו של סא"ל מאיר שמגר אשר פעל נמרצות לעיצוב המערכת המשפטית בשטחים הכבושים על בסיס החוקים המנדטוריים ואלו של ממלכת ירדן אשר סופקו ע"י מדור 5 של אמ"ן/מחקר. בין השאר המליץ על הקמת ארבעה בתי-דין צבאיים והם אכן הוקמו לאחר כיבוש השטח.

במסגרת תוכנית "שחם" נקבעו שש נפות ממשל צבאי בגדה המערבית (אף על פי שירדן שלטה בשטח באמצעות שמונה נפות) ונקבעו מושלים מיועדים ובעלי תפקידים

אף על פי שצה"ל יצא למלחמת ששת הימים במטרה מוגדרת להשמיד את הצבא המצרי בסיני ולהסיר איום זה מעל מדינת ישראל, בכל זאת הוא הכין תוכניות אופרטיביות (מגירה) גם לזירות לחימה בכוח אחרות, כמו הגדה המערבית של ממלכת ירדן.

מאז מלחמת העצמאות, במשך 18 שנים, קיים צה"ל ממשל צבאי על ערביי מדינת ישראל, ממשל זה בוטל רק בשנת 1966, שנה לפני מלחמת ששת הימים. בתקופה זו, צבר צה"ל ניסיון ומידע רב בנושא הממשל הצבאי וקימו. במסגרת התוכניות המבצעיות לזירות ירדן ומצרים תוכננו גם תוכניות להטלת ממשל צבאי בשטחים שייכבשו ע"י צה"ל.

מישאל שחם

המודיעין בנפות הממשל הצבאי בעת מלחמת ההתשה / בני מיכלסון

כך הפך שירות הביטחון הכללי (השב"כ) לגורם המודיעין העיקרי והבכיר המסייע לצה"ל והמופקד על האיסוף המודיעיני וסיכול פעילות חבלנית עוינת (פח"ע), חתרנות מדינית (חת"ם) וריגול בשטחים.

תיאום ושת"פ

בין הגורמים השונים העוסקים במודיעין צריך היה להתקיים תיאום ושת"פ הדוקים ברמות השונות של דרגי השטח והמטה, כדי שיוכלו להזין זה את זה בידיעות, בהערכות וב"תחושות שטח" בנוסף למה שהועבר בכתב - וכדי למנוע הפרעות עוינות לפעולותיהם.

רציפות והמשכיות בהנחלת המודיעין

הכוחות שעסקו בלחימה בפח"ע בשטחים וכן קציני המודיעין בגזרות השונות, התחלפו לעתים קרובות, והדבר חייב את החטמ"ר להנחיל את המודיעין הקיים והחינוי לפעילות הכוחות העוסקים בלחימה באופן רצוף ומתמשך.

ביטחון מקורות

אחד ממאפייניה הבולטים של הלחימה בפח"ע היה עריכת מבצעים יום-יומיים לסיכול פעילות עוינת. מבצעים אלו התבססו בדרך כלל על מודיעין עדכני ממקורות שעמל רב הושקע בגיוסם ובבנייתם. השימוש בידיעות למבצעים היה בו כדי לגרום לשחיקה ולפגיעה בביטחונם של מקורות המידע. לכן בשיטת לחימה זו הייתה משנה חשיבות להקפדה על ביטחון מקורות המידע, ובכל תכנון מבצעי נלקח שיקול זה בחשבון בתוכנית

המשך בעמוד הבא

העובדה כי גורמים שונים (שב"כ, מ" וצה"ל), הכפופים לרשויות ממלכתיות שונות (משרד ראש הממשלה, משרד הביטחון, המשרד לביטחון פנים), עסקו במודיעין כנ"ל, יצרה קושי והוותה מגבלה בסיסית לקיום אינטגרציה אופטימלית של הפעילות המודיעינית. במצב זה הייתה חשיבות רבה הן לנוהלי עבודה והן ל"כימיה" הבין אישית של העוסקים במלאכה ולמערכת קשרי העבודה הלא פורמלית ביניהם.

עקרונות עבודת המודיעין

כפי שנוסחו בספר:

המודיעין בנפת הממשל הצבאי

הכוונה וצי"ח

גורמי המודיעין פועלים על פי צי"ח מפקדים, ובהתאם לכך עליהם להכוון את מאמצי האיסוף. פערי הכיסוי האיסופי מוגדרים ע"י המפקדים וגורמי המודיעין השונים, גם בממשל ובחטיבה. גורמי האיסוף פועלים לכיסוי פערים אלו הן ע"י האמצעים הקיימים והן ע"י יצירת יכולות ואמצעים יעודיים.

ריכוזיות

המצב הרצוי הוא מצב, שבו סמכות מודיעינית אחת, מרכזית, הינה אחראית לשני תחומים עיקריים במכלול המודיעיני: ההכוונה וקביעת הצי"ח וההערכה (עיבוד הידיעות למודיעין). המצב בפועל הוא שכל אחד מגורמי המודיעין קבע לעצמו צי"חים וסדר עדיפויות, והעריך את הידיעות הנוגעות לתחומי התעניינותו.

עקרון הריכוזיות מאפשר:

מיקוד מערך האיסוף לצי"ח המדיני והמבצעי.

יעילות במיצוי המשאבים ע"י מניעת כפילות וחפיפה במאמצים.

הפצת מודיעין לצרכנים על פי עקרון "הצורך לדעת".

האיסוף המודיעיני וסיכול פעילות חבלנית עוינת (פח"ע), חתרנות מדינית (חת"ם) וריגול בשטחים. למילוי משימותיו קיבל השב"כ סיוע מצה"ל, ממשטרת ישראל, מהממשל הצבאי ומהשב"ס (שירות בתי-הסוהר). השב"כ כפוף למשרד ראש הממשלה.

השב"כ נפרס בשטחים בחלוקה נפתית, על פי נפות הממשל הצבאי; לכל נפה הוקצה רכז נפתי.

נוסף לשב"כ, עסקו גם הגורמים שלהלן בפעילות מודיעינית:

כוחות צה"ל - כוחות השדה שהיו "העיניים והאוזניים" בגזרות הפעולה השונות, והם מונחים ע"י המפקדים בכל הרמות. גורמי צה"ל אחרים העוסקים בפעילות מודיעינית הם גורמי המטה ובמיוחד הקמ"נים ברמות השונות: גדוד, חטיבה, אוגדה, פיקוד וכן קציני מודיעין בתי הכלא שצה"ל הופקד עליהם בשטחים.

הממשל הצבאי - קציני הממשל

משטרת ישראל - קציני החקירות בנפות השונות.

חיים הרצוג

שנה למלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

◀ המודיעין בנפות הממשל הצבאי בעת מלחמת ההתשה / בני מיכלסון

השפעתם של אירועים חיצוניים ופנימיים על המוראל ודפוסי ההתנהגות של האוכלוסייה ועל מידת נכונותה ליטול חלק או לתת גיבוי לפח"ע.

עוינים בקרב האוכלוסייה בשטחים: הארגונים שבתוך אש"ף, הארגונים שמחוץ לאש"ף, הארגונים הדתיים. פעילותם הפוליטית, הפרסומים החשאיים, קשרים בין ארגונים וקשרים לגורמים עוינים מחוץ לאזור.

התארגנויות למטרות ביצוע פיגועים - חשיפת התארגנויות ממוסדות (כאלה שארגון עוין עומד מאחוריהן) או "פרטיות" (כאלה שניזמות ע"י ערבים שאין להם קשר לארגון עוין או שארגון עוין אינו בידיעה ואינו תומך) במטרה לבצע פיגועים.

מודיעין למבצעים (מל"מ)

איסוף ועיבוד נתונים וידיעות למודיעין כבסיס לתכנון מבצעים מיוחדים (בד"כ נקודתיים). הנושאים העיקריים הם:

היעד - הכול על האיש או האנשים שיש כוונה ללכוד אותם.

האכסניה - המקום שבו נמצא היעד המבוקש, דרכי הגישה והמילוט, הסביבה וסיכונה.

האמל"ח - איזה כלי נשק נמצאים ברשות המבוקש.

אמצעים נוספים

כספים

מקורות המימון של הפעילים, הארגונים והמוסדות הפלשתינאיים השונים בשטחים.

כוונה לקיום פעילות של מרי אזרחי: שביתות והשבתות, אי-תשלום מסים, השחתת תעודות זהות, שביתות שבת וכיו"ב.

נושאי תשתית וכיסוי בסיסיים

קרקע - איסוף נתונים וניתוח הקרקע, הדרכים והתכסית.

אוכלוסייה - פרטים על האוכלוסייה במקומות ישוב (עיר, כפר, מחנה פליטים): מספר התושבים, העיסוקים, דתות, עדות, המשפחות הגדולות (חמולות), האישים הבולטים, בעלי התפקידים הציבוריים, יחסים בין המשפחות ובין האישים המרכזיים, קשרים משפחתיים וכלכליים מחוץ לאזור.

כלכלה - המצב הכלכלי ותהליכים כלכליים, מקורות פרנסה ותעסוקה, מוסדות כלכליים, השפעת תהליכים כלכליים על האוכלוסייה.

ארגונים ומוסדות ציבור גלויים וחוקיים - פרטים על מוסדות (כמו מיקום, פעילות, אישים) בתחומי הרשות, מנגנוני הביטחון, הדת, החברה, הכלכלה והכספים, מוסדות השכלה, מחקר, אנרגיה וכיו"ב.

אישי ציבור ומנהיגים בולטים - בקרב האוכלוסייה הערבית בשטחים.

חתרנות פוליטית

ארגוני "חזית" - פעילות חתרנית של ארגונים ומוסדות גלויים המהווים למעשה בסיס כוח לפעילות גלויה וחצי חשאית של ארגונים ערבים עוינים, דוגמאות: מוסדות מקומיים, מערכות עיתונים ומשרדי תקשורת, מוסדות מחקר, איגודים מקצועיים. פעילות עוינת המתבצעת בתוך ארגונים אלו (מפגשים, פרסומים, אתירה, גיוס, אימון והדרכה, ציוד באמצעי לחימה, תכנון פיגועים ומימון).

ארגונים מחתרתיים ופעילות חתרנית - תאים חשאיים, מנגנונים ופעילות של ארגונים ערבים

עצמה, בשותפי הסוד ובפעולות להסחה ולטשטוש של מקורות המידע במהלך המבצע ולאחריו.

משימות המודיעין - הצי"ח הבסיסי

התרעה אסטרטגית

איתור כוונות ותהליכים, שניתן היה להעריך כי יש בהם כדי לשנות באופן בסיסי את המצב או מרכיבים חשובים במצב, בשטחים.

איתור מגמות או החלטות עקרוניות שנתקבלו או העומדות להתקבל אצל גורמים ערביים בנושאים על-אזוריים, כמו התהליך המדיני או שינוי מדיניות הפח"ע.

התרעה טקטית

כוונה לבצע פיגוע בנשק חם או קר במטרה לגרום לאבידות בנפש.

מקום שהותם, פרטים על פעולתם של מבוקשים עד למעצר ולחקירה.

כוונה לבצע אלימות רחוב: יידוי אבנים, התפרעויות, הבערת צמיגים.

מוצב ברמת הגולן, צילום: דובר צה"ל.
באדיבות ארכיון צה"ל

▶ המודיעין בנפות הממשל הצבאי בעת מלחמת ההתשה / בני מיכלסון

הנחקרים היו לרוב חשודים בפעילות עוינת ובפעילות פלילית בעלת השלכות ביטחוניות אפשריות (באחריות בלעדית של השב"כ ובסיוע משטרת ישראל).

קיום שיחות (בגלוי) עם אישים ועם אנשים מהשורה בקרב האוכלוסייה הערבית, לאיסוף ידיעות על הלכי רוח בציבור, על ארגונים ומוסדות ציבור ועל פעילות פוליטית ופעילות עוינת גלויה או חצי חשאית (בוצע באחריות הממשל הצבאי).

מידע גלוי. מידע ומודיעין רקע ובסיסי רב ניתן להשיג ממקורות גלויים, בהתייחס לגזרות הפעולה של הגדה המערבית או רצועת עזה. התעניינות אקדמית ומעורבות התקשורת בנעשה פתחה מידע גיאוגרפי, היסטורי ואקטואלי רב אשר שימש פעמים רבות לאימות מידע ממקורות אחרים. סוכנויות אזרחיות רבות מוכנות היו לספק מידע רב בעל ערך כאשר פנו אליהם כיאות והשתמשו במידע זה בצורה מושכלת.

מסמכי שלל ואמל"ח טכני. מסמכי שלל וציוד שנתפסו היו בעלי ערך רב בנוגע להיבטים שונים של גזרות הפעולה. כל החיילים תודרכו למודעות גבוהה בעניין. כאשר נעצרו חשודים או נתפסו עם מסמכים או

מבצעים אלו התבססו בדרך כלל על מודיעין עדכני ממקורות שעמל רב הושקע בגיוסם ובבנייתם. השימוש בידיעות למבצעים היה בו כדי לגרום לשחיקה ולפגיעה בביטחונם של מקורות המידע.

ערבית. כל חייל או נציג של כוחות הביטחון צריך היה להיות מודע באופן כללי למידע הדרוש וכיצד פעילותו והתבוננותו יכולה לתרום לאיסוף מידע זה. מודעות זו פותחה באמצעות תדריכים ותחקירים תכופים.

סוכנים ומודיעים חשאיים מקרב האוכלוסייה הערבית בשטחים ניתנים היו לאיתור פוטנציאלי ע"י כל כוחות הביטחון אולם הפעלתם בוצעה בעיקר ע"י השב"כ. הם הופעלו לאיסוף ידיעות על פעילות עוינת על גווייה השונים, נושאים בסיסיים ותשתית.

חקירות ותחקירים. בחקירות השתמשו להפיק מידע מאדם בניגוד לרצונו ואילו בתחקיר תוך שיתוף פעולה עם הנחקר.

דרכי העברת הכספים ממדינות ערב ומחול" לארגונים ולפעילים, ואופן חלוקת הכספים.

גורמים זרים

פעילותם ומעורבותם של גורמים זרים בנעשה בשטחים: ארגונים בינ"ל, ארגוני צדקה, ארגוני חוק ומשפט וזכויות האדם, סוכנות הסעד והתעסוקה וגופים אחרים של האו"ם, ארגונים דתיים ומיסיונריים.

תהליכים ומגמות

איתור מגמות, תמורות ותהליכים בקרב האוכלוסייה הערבית בשטחים בתחומי הכלכלה, החברה, הדת והתרבות, והערכת הסיכונים והסיכויים הגלומים בתהליכים אלו.

הלכי רוח

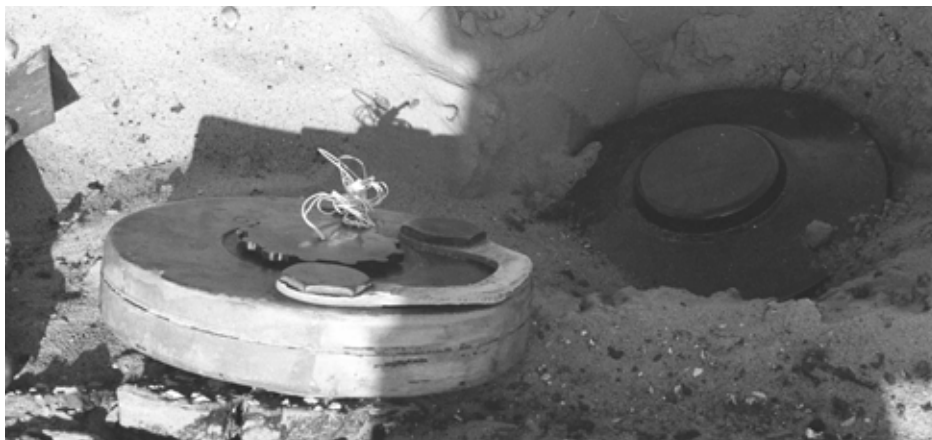
עמדות, התייחסויות ודעות של רבדים שונים באוכלוסייה בנושאים פוליטיים ובעיות אקטואליות בתחומי החיים השונים. השפעה של מעשים ומחדלים של צה"ל בשטחים על עמדתם ודעותיהם של "עמך" וגורמים שונים באוכלוסייה. השפעתם של אירועים חיצוניים ופנימיים על המוראל ודפוסי ההתנהגות של האוכלוסייה ועל מידת נכונותה ליטול חלק או לתת גיבוי לפח"ע.

שיטות האיסוף

כללי. שיטות האיסוף מסווגות כמודיעין אנושי (HUMINT), מודיעין חזותי (IMINT) ומודיעין אותות - האזנה (SIGINT) כפי שיתואר להלן:

מודיעין אנושי (HUMINT). בצורת לוחמה כנגד פח"ע שאפיין את הפעילות בשטחים, מרבית המידע והמודיעין החיוני נאסף מהאוכלוסייה ואלו הבאים אתה במגע. כמות ואיכות המידע תלויה לא במעט באמינותו של צה"ל בגזרה והביטחון שהוא מסוגל לספק לתושבים המקומיים ובאופן טבעי ליכולתם של החיילים ונציגי כוחות הביטחון לדבר

החדירות: מוקשים מצריים שהונחו על-ידי חוליה מצרית, האחד על גבי השני להעצמת הנזק, צילום: יואב טוקר. באדיבות ארכיון צה"ל

המשך בעמוד הבא

שנה למלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

◀ המודיעין בנפות הממשל הצבאי בעת מלחמת ההתשה / בני מיכלסון

המשך מעמוד קודם

תחומי האחריות ויחסי הגומלין

המודיעין במפקדת הפיקוד

אחראי היה לחקר הפח"ע בגזרת הפיקוד.

סייע ונתן גיבוי למודיעין החטיבות ונפות הממשל בתחום הארגוני-טכני.

העביר למודיעין החטיבה והנפה (במגבלות ביטחון שדה) ידיעות רלוונטיות לתחום התעניינות, שלא היו מנותבות ישירות אליהן ע"י הגורם המפיץ.

מטען שהוצמד לגדר של מוצב צה"ל ברמת-הגולן, צילום: דובר צה"ל. באדיבות ארכיון צה"ל

אחראי היה להפעלת ל"פ באמצעות קצין ל"פ פיקודי.

המודיעין במפקדת החטיבה

קמ"ן החטיבה אחראי היה לגיבוש תמונת המצב המודיעינית האינטגרטיבית של האזור שבאחריות החטיבה (הגדה המערבית או עזה).

מודיעין החטיבה קיבל את כלל הידיעות הרלוונטיות למימוש אחריותו (בין אם בצורתן הגולמית ובין בפרפרזה) מגורמי האיסוף השונים.

השב"כ העביר ידיעות ודו"חות בתום חקירה ישירות למודיעין החטיבה והנפה, באופן גולמי או כפרפרזה, לפי שיקול דעתו של

ולנפות הממשל. מערכת האיסוף המוטסת הייתה מאוישת בדרך-כלל, במטוסים קבועי כנף או מסוקים, יכולה הייתה להפיק סרט צילום או תמונות.

המודיעין הצבאי

בעיות יסוד

הגם שהאחריות הכוללת על הנעשה בשטחים מוטלת הייתה על צה"ל, הרי לא הייתה למודיעין הצבאי שליטה על חלק של אמצעי האיסוף המודיעיניים. בפועל, המפקד הצבאי לא היה הגורם הבלבדי שקבע את הציח"ים המודיעיניים ואת סדרי העדיפויות במימוש הציח"ים. סוכנויות המודיעין השונות (השב"כ, הממשל הצבאי, המודיעין ביחידות, משטרת ישראל) קבעו את הציח"ים והפעילו עצמאית את אמצעי האיסוף שלהם. (יודגש כי מבחינה תורתית המפקד הוא שצריך לקבוע את הציח"ים ואת סדר העדיפויות ביניהם).

השטח שבו פעלו כוחות צה"ל לא הוגדר כשטח אויב, והיה קושי בהגדרת ה"אויב", שכן מדובר בפעילות בשטח המאוכלס בצפיפות באוכלוסייה אזרחית.

תחלופת הכוחות הקשתה על קיום פעילות מודיעינית צבאית רצופה ומתמשכת וגרמה קשיים בהעברת מודיעין ונסיון מודיעיני מצטבר מכוח אחד לכוח מחליף.

אופי הפעילות של הגורמים העוינים שביצעו פח"ע וזירת הפעולה לא התאימו בד"כ להפעלה ומיצוי טובים של אמצעי האיסוף הצבאיים המקובלים (תצ"א, סיור אוויר, תצפית, סיור חרש, האזנה לרשתות מבצעיות). על קציני המודיעין והמפקדים היה לפעול ולתכנן על פי ידיעות ממקורות איסוף (בד"כ יומינט) שהיו להם בדרך כלל מגבלות אופייניות כגון זמינות, גמישות הפעלה, זמן דיווח, מהימנות וזמן פעולה (אורך חיים) מוגבל.

כאשר נעצרו חשודים או נתפסו עם מסמכים או ציוד עליהם, חומר זה נאסף, תועד ונשמר בצמידות לחשוד עד אשר ניתן להעבירם למומחים לתרגום והערכה.

ציוד עליהם, חומר זה נאסף, תועד ונשמר בצמידות לחשוד עד אשר ניתן להעבירם למומחים לתרגום והערכה.

מסמכי מקור חסויים.

מסמכי מקור גלויים.

מקורות טכניים - האזנה (סיגינט)

יירוט אינפורמציה באמצעים אלקטרוניים הייתה בעלת ערך רב כאשר התקיימה תקשורת מכל סוג שהו באמצעות רדיו אזרחי (כמו מוטורולה) וטלפונים.

מודיעין חזותי (IMINT)

תצפיות ומעקבים. תצפיות ומעקבים בוצעו ע"י כוחות רגילים, יח' מיוחדות אמצעים מיוחדים או באמצעות שילוב של כל השלושה. לרוב התצפיות היו גלויות כאשר בנוסף לתפקידן באיסוף מידע הן שימשו כגורם הרתעתי. תצפיות מוסוות ומעקב חשאי בוצעו ע"י יח' מיוחדות ובפיקוד הדרגים הגבוהים ביותר במגמה למנוע חיכוך ומבוכה. התצפיות יכולות היו להיות קבועות או ניידות/מדלגות כחלק מפעילות סיור. הציוד שקיים היה התבסס על מגוון של אמצעים אופטיים ליום וללילה.

עיבוד מידע חזותי תואם במודיעין הפיקוד. פענוח תצלומי אוויר התבצע במטכ"ל ובפיקוד ורק דו"חות הפענוח הופצו לחטיבות

▶ המודיעין בנפות הממשל הצבאי בעת מלחמת ההתשה / בני מיכלסון

תיקי סנקציות בחתך יישובים. אטימות, הריסות, גיזום ועקירת עצים, עוצר, סגר.

מודיעין למבצעים מיוחדים. (מל"מ) - לקראת כל מבצע מיוחד.

תיק התרעות.

תיק מאוימים. פלשתינאים מקומיים שאיימו עליהם, על נפשם או על רכושם).

שרידי הסטרטוקורזר לאיסוף מודיעין, שהופל על-ידי סוללת טילי SA3 מצרית לאחר הפסקת האש, צילום: אבי שמחוני. באדיבות ארכיון צה"ל

סיכום

קביעת מושלים צבאיים לגדה המערבית ורצועת עזה לפני מלחמת ששת הימים והקמת יחידות ממשל צבאי לשטחים הכבושים הסתברו כבעלי חשיבות עליונה בתקופת מלחמת ההתשה. הניסיון שהצטבר בהפעלת הממשל הצבאי על ערביי ישראל ושימוש במחלקת ממשל צבאי במטכ"ל בראשותו של אל"ם יהושע ורבין לארגון והקמת יחידותיהם של האלוף הרצוג והאלוף גורן הוו צעד ראשוני חשוב כאשר נכבשו השטחים. בתוך כך גיבוש תורת המודיעין ללחימה בפח"ע בנפות הממשל הצבאי הייתה לאבן יסוד בהפעלת הממשל הצבאי בכללו ואפשר חופש פעולה ליחידות צה"ל בשטח ושקט יחסי זמן רב מאד. ■

תדרוך הכוחות המבצעיים עם כניסתם לגזרה, כך שכל כוח יידע את כל המידע המצוי על גזרת הפעולה שלו, לרבות אירועים קודמים ולקחים של הכוחות שפעלו לפניו בגזרה.

טיפול, תדרוך, תחקור והכוננת התצפיות בגזרת החטיבה ולגורמי איסוף אחרים שהועברו ע"י הפקוד ת"פ מודיעין החטיבה: תצפיות מיוחדות, סיורי אוויר, חקש"בים. כמו כן איסוף הידיעות מגורמי איסוף אלה והפצתם לגורמים בחטיבה ולמודיעין הפקוד.

מפגש עתי של גורמי המודיעין בגזרת החטיבה מתקיים אצל המח"ט, ובו משתתפים המח"ט, הקמ"ן החטיבתי, רכז השב"כ הנפתי, והיע"ע הנפתי. בפורום זה מציג כל אחד מגורמי המודיעין את תמונת המצב המודיעינית כפי שהתגבשה אצלו, מפורטות הערכות באשר לאירועים ולתהליכים שונים, והמח"ט מציג דגשי צי"ח לגורמי המודיעין.

מודיעין הפיקוד הנו בית היוצר לעזרי המודיעין המעודכנים הן בתחום השטח והן בתחום הפח"ע. במודיעין החטמ"ר מנהלים ומעודכנים באופן שוטף עזרי המודיעין שלהלן:

מפות מודיעין. מפות שליטה ומסגרים (צירים, מקומות מסתור אפשריים, שטחים שולטים) וכן תצ"א בסיסי של אזורים שונים שבתחומי אחריות האוגדה או החטיבה.

כרטיסיות אישיות. תיקים של מבוקשים, עצורים ששחררו, נכבדים ואנשי מפתח בכל אזור.

כרטיסיות נושאות. שיטות פעולה של מחבלים, נשק וציוד בשימוש מחבלים, סקירות בסיסיות בנושא פעילות וארגון של ארגונים פלשתינאים.

תיקי ישובים ומוקדי פעילות. ערים, כפרים, מחנות פליטים (תצלומי אוויר, מוסדות, מתקנים, אוכלוסייה תעסוקה, דת, מאפייני פעילות אזרחית).

השב"כ. לצורך זה הוצב בשב"כ קצין מתאים לביצוע פרפרזה.

כל חייל או נציג של כוחות הביטחון צריך היה להיות מודע באופן כללי למידע הדרוש וכיצד פעילותו והתבוננותו יכולה לתרום לאיסוף מידע זה.

חקירת עצורים. מודיעין החטיבה תשאל אסירים וכלואים באמצעות חקש"בים שנמצאו ת"פ קמ"ן החטיבה והופעלו על פי שיקול דעתו. התשאול נעשה במתקני חקירה שבאחריות צה"ל ושב"ס, לאיסוף ידיעות בנושאים שבתחום התעניינות מודיעין החטיבה. בנושא זה עמד מודיעין החטיבה בקשר שוטף עם השב"כ ועם מפקדי מתקני הכליאה.

הממשל הצבאי. העביר למודיעין החטיבה סקירות וחומר מעובד אחר וכן דו"חות שיחה של מושלים ושל יע"ע בנפות ובמפקדות נפות הממשל. דו"חות רגישים במיוחד לא הועברו בשלמותם אלא רק קטעים שלדעתם מעניינים את מודיעין החטיבה.

משטרת ישראל. העבירה לקמ"ן החטיבה ידיעות על פי צי"ח בסיסי שהתקבל מקמ"ן החטיבה. קמ"ן החטיבה צי"ח אתיח' החקירות הנפתיות של המשטרה בנושא הפרות סדר, ייחודי אבנים, גניבת רכב, "משחטות" רכב, גניבת נשק וכיו"ב.

תצפיות וסיורים. מודיעין החטיבה הקצה לגדודים אמצעי איסוף אופטיים וכן סיורי אוויר לצורכי איסוף שוטפים וכגיבוי למבצעים מיוחדים.

תיעוד וצילום. בוצע לצורך מודיעיני ולצורך הפללה במטרה להעמיד לדין.

הכנה ופרסום של לקטים, סקירות וסיכומים בתחומי המודיעין שבאחריות החטיבה.

המודיעין הצבאי המצרי במלחמת ההתשה

בניגוד למלחמת "ששת הימים", בה נחל המודיעין הצבאי המצרי כשלון גדול, וחלק גדול מהאשמה על התבוסה הוטלה עליו, הרי שמלחמת "יום הכיפורים" נחשבת אצל המצרים כמלחמת ניצחון והצלחה גדולה, בה יש למודיעין בכלל ולמודיעין הצבאי בפרט, חלק נכבד. במסגרת שיקום הצבא המצרי בעקבות מלחמת "ששת הימים", ויישום הלקחים שהופקו ממנה, השקיעו המצרים מאמץ רב בשיפור יכולות המודיעין הצבאי שלהם, בהם חל מהפך של ממש, שהביאו להישגיו הרבים, הן במלחמת ההתשה והן במלחמת "יום הכיפורים". אלה באו לידי ביטוי במקורות מצריים שונים, שנחשפו והתפרסמו במהלך השנים מאז.

פסח מלובני

מגימועה 39 וגדוד סיור 9 בסיני, החבלה בדוברת הנפט בנמל אבידג'אן, וכן מבצע ההונאה שליווה את קידום סוללות הטילים לעבר התעלה בסיום מלחמת ההתשה, באוגוסט 1970, ואחרים. מבצעים אלה סייעו בין השאר להרים את מורל הכוחות המצריים לאחר התבוסה ומנגד, לפגוע במורל האויב הישראלי. זאת, בנוסף למעורבותו בסיוע הרב לפעילות הפלשתינאית בחזית המזרחית, באמל"ח ובהכשרת לוחמים, ולאסוף מידע על צה"ל ועל הנעשה בחצי האי סיני, כהכנה לקראת מלחמת אוקטובר 1973. מחליפו, לואא' פואד נצאר (1972-1975) אמר על כך, כי הופתע מאוד מהיקף המידע שנמצא בידי המודיעין הצבאי ומאיכותו, לגבי כל מה שמתרחש בחזית הישראלית.

להלן יסקרו תחומי הפעילות העיקריים של המודיעין הצבאי בתקופת מלחמת ההתשה.

סיגינט

אחד הכלים שהתפתחו במערך המודיעין המצרי כלקח חשוב ממלחמת "ששת הימים", היה הסיגינט, שכלל את המודיעין האלוטו

במלחמת "ששת הימים", ופעל לשיקום המערכת לאחר כשלונה הקשה במלחמה זו. התמנה לאחר מכן לרמטכ"ל ולשר ההגנה. במקומו מונה לואא' מוחרז מוסטפא עבד אל-רחמן (1969-1972), שהיה מבין הדוחפים הנלהבים לבצע מבצעים מיוחדים מאחורי קווי האויב, כמבצעי החבלה בנמל אילת, מבצעי

פריק מוחמד אחמד צאדק. צילום: ויקיפדיה

פני מלחמת "ששת הימים" היה המודיעין הצבאי ממוקד בעשייתו בתוך הצבא, במעקב אחר גורמים העשויים להוות בעייה למשטר, ואילו הטיפול באויב, ישראל, היה משימה משנית. מסיבה זו טענו כל בכירי הצבא לאחר המלחמה, כי בעוד שהאויב ידע הכל על הצבא המצרי, הם לא ידעו עליו דבר. הלקח היה שיש צורך בשינוי משמעותי בסדר העדיפויות, וכדי לנהל מערכה שתחזיר למצרים את השליטה מחדש על חצי האי סיני, יש לעסוק בראש וראשונה באויב, ובאופן רציני, ורק אחר כך בבעיות פנים.

מכאן שמישומות המודיעין התמקדו מעתה באיסוף מידע על האויב בכל התחומים מחד, לצורך סיוע בקבלת החלטות על ידי ההנהגה המדינית והצבאית, ומניעת מידע על הכוחות המצריים מאידך, במיוחד שתכניות המלחמה של מצרים וסוריה נשענו גם על גורם ההפתעה, ולכן היה צריך לשמור ככל שניתן על הסודיות, ולתמוך בה על ידי מהלכי הונאה.

בתקופה זו עמדו בראש המודיעין הצבאי המצרי שלושה קצינים: פריק מוחמד אחמד צאדק (1966-1969), ששימש בתפקיד זה

▶ המודיעין הצבאי המצרי במלחמת ההתשה / פסח מלובני

לואל פואד נצאר. צילום: ויקיפדיה

עד להכרזת הפסקת האש באוגוסט 1970. פעילות הלחימה שלו אמנם נפסקה, אך פעילותו המודיעינית נמשכה עד למלחמה באוקטובר 1973, ולאחריה בוטל הארגון סופית. פעולות הלחימה של אנשי הארגון יוחסו לעתים על ידי צה"ל ליחידות הקומנדו המצרי. הארגון הכשיר גם צעירים לביצוע פעולות חבלה בתוך שטח ישראל.

האנשים שגויסו עברו הכשרה על ידי הצבא המצרי בלחימת גרילה - שימוש במוקשים ובחומרי חבלה, תקיפת כוחות ישראלים וחיטיפת חיילים, וגם במשימות איסוף ידיעות ודיווחן לגורמי המודיעין.

הארגון, שמנה למעלה מכ-1,500 איש, אוכון ונוהל על ידי משרדי המודיעין הצבאי שפעלו בערי התעלה העיקריות, ועל ידי קציני מודיעין מצריים שפעלו בשטח ופיקדו על אנשיו. אלה הוכשרו על ידי המצרים בשימוש במצלמות ובאמצעי קשר והצפנה שניתנו להם, באמצעותם הועבר למודיעין הצבאי המידע שנאסף על ידם בתצפיות, צילומי יעדים ואמל"ח, וכן איסוף מסמכים וציוד של צה"ל.

המשך בעמוד הבא

שדות התעופה שלהם, וסוגי המטוסים שנמצאו בהם, וכן מידע חשוב ומדויק עבור צליחת תעלת סואץ. היתה זו קפיצת מדרגה משמעותית ביחס למצב ששרר בתחום זה לפני מלחמת "ששת הימים". מערך הסיגינט תרם תרומה חשובה ביותר לכוחות המצרים, הן במהלך מלחמת ההתשה והן בהכנותיהם לקראת מלחמת "יום הכיפורים". מלחמת ההתשה הוכיחה לדבריהם, את חשיבות השגת הידיעות על האויב, שכן הן אלה שסייעו לקבל את ההחלטות, ולנהל את הלחימה נגדו במהלכה, ולגרום לו לאבדות רבות. לדברי ראש המודיעין הצבאי, לואל פואד נצאר, היה המודיעין האלחוטי אחד ממקורות המידע החשובים של המודיעין הצבאי המצרי לקראת מלחמת "יום הכיפורים".

יומינט

מקור חשוב נוסף של המודיעין הצבאי המצרי היה היומינט. למרות הישגי הסיגינט, נשענו המצרים בעיקר על מקורות היומינט שלהם לסוגיהם, בין תושבי סיני וערי התעלה, ובין אם חיילי וקציני הצבא המצרי שחדרו לסיני במסגרת יחידות שונות של המודיעין הצבאי, ופעלו בו למטרות מודיעין וגם ללחימה נגד כוחות צה"ל.

אחד המרכיבים החשובים במערך זה בתקופה זו היה "ארגון סיני הערבי", שהיה מבוסס בעיקר על שבטי הבדואים תושבי חצי האי, אליהם הצטרפו רבים מתושבי רצועת עזה, ומערי התעלה, שהכירו היטב את השטח. הארגון הוקם מיד לאחר סיום המלחמה, במטרה להתנגד לכיבוש הישראלי. האנשים שגויסו עברו הכשרה על ידי הצבא המצרי בלחימת גרילה - שימוש במוקשים ובחומרי חבלה, תקיפת כוחות ישראלים וחיטיפת חיילים, וגם במשימות איסוף ידיעות ודיווחן לגורמי המודיעין. בדצמבר 1968 פורסם רשמית דבר קיומו של הארגון, והוא החל בפעילות אינטנסיבית במלחמת ההתשה, שכללה בעיקר איסוף מידע על האויב ברחבי חצי האי, וכן פעולות לחימה וחבלה. זו נמשכה

(קומינט), ואת המודיעין האלקטרוני (האלינט). המצרים הבינו שבמלחמה המודרנית יש לחזק את יכולותיהם בתחומים אלה. ב-1968 הוקמה מנהלה ללוחמה אלקטרונית, ששילבה יכולות מודיעיניות ויכולות חסימה ושיבוש של אמצעי קשר ושל מערכות אלקטרוניות של האויב. כל זאת בסיוע הסובייטים, שסיפקו את הציוד והאמצעים עבור הלוחמה האלקטרונית והסיגינט, וגם את תפיסת ההפעלה שלהם.

המצרים הפעילו יחידות סיגינט שהאזינו לצה"ל, ליעדים אמריקאיים ובריטיים באזור - הצי השישי והצי הבריטי והבסיסים בהם פעלו בלוב, וכן למדינות ערב שונות. מנהלת המודיעין האלחוטי של המודיעין הצבאי הייתה הגורם המוביל בתחום זה. בזרוע הימית פעלה יחידת מודיעין אלחוטי, ובזרוע האוויר הוקם גורם מודיעין אלקטרוני/אלחוטי, שהיה חלק ממערך הלוחמה האלקטרונית שהוקם בה. המודיעין הכללי המצרי הפעיל יחידת מודיעין אלחוטי, שפעלה בעיקר מול מקורות תקשורת מדיניים של מספר מדינות ערביות.

נאצר היה מקבל מידי יום את המידע הנבחר והחשוב שנקלט ממקורות אלה, והתייחס אליו ברצינות רבה. הוא דאג אישית לפתח יכולת מודיעינית זו מאז משבר סואץ (1956).

מערך הסיגינט המצרי מול חצי האי סיני היה פרוס מפורט סעיד בצפון ועד עירדקה שבדרום, והאזין לכל מה שעבר ברשתות הקשר הישראליות בחצי האי סיני. בתקופת מלחמת ההתשה עקבו המצרים אחר פעילות צה"ל במגוון תחומים: היערכות ותנועת הכוחות, אימונים ותרגילים, פעילות בסיסי חיל האוויר וחיל הים, ועוד. אחד היעדים החשובים להם האזינו הייתה המפקדה באום חשיבה.

המעקב הסיגינטי הפך את הפעילות הישראלית בחצי האי סיני בראיית המצרים ל"ספר פתוח". לדברי המקורות המצריים, היה בידי הצבא המצרי, ערב פרוץ מלחמת "יום הכיפורים", מידע מלא על היערכות הכוחות הישראליים בחצי האי סיני, עתודותיהם,

שנה למלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

◀ המודיעין הצבאי המצרי במלחמת ההתשה / פסח מלובני

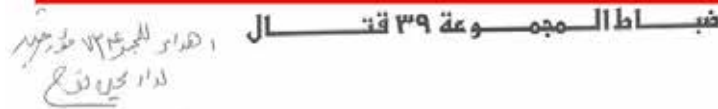
המשך מעמוד קודם

היחידה, שמנתה כמאה לוחמים, ביצעה משימות ייחודיות מעבר לקווי האויב, כהשמדת מחסני תחמושת של הצבא הישראלי בסיני; תפיסת טילי נ"ט ישראלים חדשים והבאתם למצרים; חיפושים במשחתת אילת, לאחר שהוטבעה, במטרה לשלות מתוכה חלקי אמל"ח; מארבים לכוחות הישראליים במטרה לתפוס שבויים. תקיפת מוצבים בקו בר לב, כמעוז "הלשון" ליד אגם תמסה, בתגובה להריגתו של הרמטכ"ל, פריק עבד אל-מונעים ריאד על ידי צה"ל (ב-9 באפריל 1969). היה זה המבצע הראשון מסוגו של ביצוע התקפה על אחד ממוצבי האויב הישראלי לאורך חזית הלחימה (ב-19 באפריל 1969). כן ביצעה מבצעים רבים של מיקוש צירים שונים ברחבי חצי האי, ומבצעי חבלה במתקנים שבידי ישראל.

בתחילה יוחסו מבצעים ל"ארגון ערביי סיני", ובהמשך "לקומנדו המצרי", וזאת כדי לשמור בסוד את דבר פעילותה. היחידה גם ביצעה מספר מבצעים בחזית הירדנית מול ישראל, ובגדה המערבית. על רקע הצלחותיה, עלה רעיון להקים יחידה דומה שתפעל במבצעים דומים בתוך השטחים הכבושים (קרי בתוך ישראל).

בתחילה התבצעו חדירות היחידה אל מעבר לתעלה בחיפוי אש ארטילרית. מבצעים הלכו והתפתחו עם הזמן, מאזורים מוגבלים, למבצעים לאורך כל החזית, ובגזרות שונות. במהלך הזמן קיבלו אנשי היחידה את הכינוי "התמסחים", שמם הלך לפנייהם והפך לאגדה בצבא ואצל תושבי ערי התעלה ומפרץ סואץ, והם הפכו לגאווה הצבא כולו, ולמייצגי דמות החייל המצרי החדש.

מיוני 1969 חל שיפור בביצועי היחידה, והיא החלה להשתמש במסוקים כדי להגיע לעומק שטח האויב, וגם עשתה שימוש ברקטות שנורו לעבר מוצבי צה"ל בתעלה, ויעדים שונים בחוף המזרחי של מפרץ סואץ, ובכלל זה שדה התעופה באבו טור. היא גם עשתה שימוש בבלון למטרות איסוף מודיעין על

תמונה של קציני מג'מועה 39 מאותם הימים

בנסיון של הצבא המצרי לצלוח אותה, על ידי הזרמת דלק נוזלי אליה והצתתו). מידע זה הביא את הצבא המצרי לפעול לנטרול מערכת זו זמן קצר לפני מבצע הצליחה).

בארגון זה נטלו חלק גם נשים, ילדים וזקנים, שהגישו סיוע חשוב לצבא המצרי במהלך מלחמת ההתשה, ובהכנותיו לקראת המלחמה הבאה. חלק מאנשיו זכו בעיטורים מטעם הצבא, חלקם נהרגו במהלך פעילותם, וחלקם נתפסו על ידי כוחותינו ונכלאו.

היחידה למבצעים מיוחדים - מג'מועת קרב 39

הוקמה תחת פיקוד מנהלת המודיעין הצבאי כיחידה של לוחמי קומנדו מובחרים של כוחות היבשה והים כאחת, המוכנים לפעול במשימות נועזות ואף להקריב את עצמם. הקמתה נועדה להחזיר לכוחות הצבא את האמון ביכולתם ובאמצעי הלחימה שלהם, ולהכינם לשובם להלחם בסיני.

הארגון דיווח, בין השאר, על אימוני צה"ל בצליחת מכשול מים באזור סכר הרואפה שבמרכז סיני, ודיווח במהלך מלחמת "יום הכיפורים" על אמצעי הצליחה שנועו לעבר התעלה. הייתה זו ידיעה ראשונה שקיבל המודיעין המצרי על הכנות צה"ל לצליחת התעלה. כן דיווח הארגון על "החומרים הכימיים הקטלניים", שהוכנו על ידי האויב כדי לשרוף כל מי שיצליח את תעלת סואץ (מערכת "אור יקרית" שהותקנה בתעלה, ונועדה לפגוע

בלון לצרכי המודיעין המצרי

המודיעין הצבאי המצרי במלחמת ההתשה / פסח מלובני

חיילי קומנדו מצריים בפעולה בסיני

הקשור למידע שנאסף על היעדים השונים בסיני, שנכללו בתקיפה האווירית הפותחת של מלחמת "יום הכיפורים", וצילום באופן מתמשך לאורך כל התקופה.

היחידה, שמנתה כמאה לוחמים, ביצעה משימות ייחודיות מעבר לקווי האויב, כהשמדת מחסני תחמושת של הצבא הישראלי בסיני; תפיסת טילי נ"ט ישראלים; חדשים והבאתם למצרים; חיפושים במשחתת אילת, לאחר שהוטבעה

ההתפתחות עיקרית בתחום זה במלחמת ההתשה הייתה בהקמת טייסת ייעודית לביצוע צילומי אוויר, שהפכה לחטיבה אווירית, הצטיידת במטוסים ייעודיים ובמצלמות מתקדמות, הכשרת טייסים למטרה זו, ופיתוח טכניקות מתקדמות לביצוע הצילומים כדי להשיג את התוצאות הטובות ביותר. המצרים ביצעו סיורי וצילומי אוויר בחצי האי סיני בהיקף גדול, כשמישומותיהם היו מוצבי קו בר-לב, וכן הצירים המובילים לתעלה. לאחר הפסקת האש, התבצעו גיחות מעל התעלה בלבד, כשהמטוסים היו חוזרים מידי פעם לשטח סיני, אם הדבר היה נדרש. המידע שהתקבל

המשך בעמוד הבא

בחצי האי סיני, עבור התכנונים השונים לקראת המלחמה ב-1973, ובמיוחד על יעדי המהלומה האווירית הפותחת של חיל האוויר המצרי - בסיסי חיל האוויר, מפקדות, מחנות צה"ל, וגם תנועות של כוחות צה"ל בצירים השונים.

אחת מיחידות הסיור הבולטות באותה עת היה גדוד סיור 9 המטכ"ל. שאנשיו פעלו בחצי האי סיני. מאוקטובר 1967 ועד ספטמבר 1973 הוחדרו לחצי האי 22 צוותים של הגדוד, ששהו בשטח תקופות ארוכות שבין 30-180 ימים רצופים. אנשיו הסתובבו כבדואים מקומיים, ופעלו ללא כל חשש. כולם חזרו בסיום משימתם לגדה המערבית של התעלה ללא נפגעים, והתקבלו כגיבורים על ידי הצמרת הצבאית (וגם על ידי סאדאת).

בנוסף לו, הוכפפו למודיעין הצבאי יחידות סיור ומודיעין שדה בארמיות, בדיוויזיות ובחטיבות של כוחות היבשה, שהתמקדו בעיקר באיסוף מידע על קו החזית בגדה המזרחית של התעלה, על מוצבי קו ברלב והאויב הערוך בהם, בעיקר באמצעות תצפיות, דבר שסייע מאוד לביצוע הצליחה.

מודיעין אווירי וצילומי אוויר

המצרים ייחסו גם חשיבות רבה ביותר לתרומת המודיעין האווירי, בעיקר בכל

האויב מעבר לסוללת העפר שהקים לאורך התעלה, אותו ניסה צה"ל ליירט.

לאורך כל התקופה ביצעה היחידה סיורי מודיעין בגזרות שונות בחצי האי סיני: באזור התעלה, בצפון ובדרום חצי האי, בדגש על אזור החוף המזרחי של מפרץ סואץ, וכן במפרץ אילת. כן עקבה אחר הפעילות האווירית והימית הישראלית במפרץ סואץ, ובמיוחד אחר מיכליות הנפט שפעלו בו עבור ישראל. לאחר חתימת הסכם הפסקת האש באוגוסט 1970, הוגבלו מבצעי הסיורי מודיעין בלבד, בהם צולמו יעדים שונים, וזאת עד תחילת המלחמה ב-6 באוקטובר 1973.

הצלחות היחידה הניבו עיטורים גבוהים לאנשיה. הייתה זו היחידה הראשונה בצבא מצרים בה ביקר סאדאת לאחר מינויו כנשיא. והיא הייתה הראשונה לצלוח את תעלת סואץ, ובכך פתחה את הדרך בפני שאר הצבא לפעול נגד כוחות האויב.

היחידה הופעלה גם בחזית הירדנית כנגד יעדים בישראל, כתגובה לתקיפות חיל האוויר ברחבי מצרים. קבוצה מאנשי היחידה נשלחה לירדן בחשאיות רבה, הרחק מעינים של גורמי המודיעין הירדניים והישראליים כאחת, ובהסתיעות מלאה עם אנשי ארגון אל-פתח הפלשתינאי, וביצעו מספר תקיפות על יעדים ישראלים לאורך הגבול עם ירדן, ובכללם: שיגור רקטות לעבר בית שאן, אילת ומפעלי סדום בים המלח. הייתה זו יחידה מיוחדת שפעלה בסודיות מוחלטת, הראשונה שביצעה חדירות ומבצעים בתוך חצי האי סיני לאחר סיום מלחמת "ששת הימים" והחלוץ של הצבא המצרי במבצעיו נגד כוחות האויב.

יחידות הסיור ומודיעין השדה

בנוסף לפעילויות שתוארו, הפעילו המצרים גם את מערך מודיעין השדה שארגנו מחדש לאחר המלחמה. הוקמו יחידות סיור ומודיעין שדה חדשות, שהוכשרו הן בחו"ל והן במצרים עצמה, והופעלו במשימות של איסוף ידיעות

שנה למלחמת ההתשה - המלחמה שהושכחה

◀ המודיעין הצבאי המצרי במלחמת ההתשה / פסח מלובני

המשך מעמוד קודם

הבעיה שעמדה בפני המודיעין הצבאי המצרי הייתה כיצד למנוע מישראל ושרותי המודיעין שלה, שנחשבו אז מהטובים בעולם, להשיג ידיעות על הכוחות המצריים ועל יכולותיהם ותכניותיהם. כמו גם למנוע משרותי מודיעין מערביים, שהיו בקשרים עם ישראל, להשיג מידע כזה. זאת, מחשש שחשיפת ההכנות למלחמה חדשה עשויה להביא את ישראל להנחית מכה מקדימה על הכוחות המצריים בשלב זה, ולסכל את כל המהלך. בהכנת התוכנית ובביצועה נטלו חלק כל גורמי המודיעין, וכן משרדו של הנשיא סאדאת עצמו.

מהצילומים סייע הן בניהול מלחמת ההתשה והן בתכנון המלחמה הבאה, לניהול אש ארטילרית מדויקת יותר והן עבור מבצעי יחידות הקומנדו מעבר לקווי האויב.

הנשיא סאדאת נפגש עם לוחמי היחידה שפעלו בחזית הירדנית

מודיעין למבצעי חיל הים

מודיעין חיל הים היה אחד מגורמי המודיעין המצרי הפעילים ביותר במלחמת ההתשה, והוא עמד מאחורי כל הפעילויות המבצעיות בהם נטל חיל זה חלק במלחמה זו. כך בוצעו שלושה סיורי מודיעין בנמל אילת על ידי אנשי צפרדע שהגיעו מעקבה, בנוסף לארבעה מבצעי תקיפה בנמל; הופגזו יעדים בחוף סיני בים התיכון; נערכו סיורי מודיעין על ידי צוללות לאורך חופי הארץ, שערכו תצפיות על יעדים שונים לאורך החוף, ומעורבות במבצע החבלה בדוברת הנפט קנטינג 1 בנמל אבידג'אן, בדרכה למפרץ סואץ.

ביטחון שדה ותוכנית ההוגאה

בנוסף לפעילויות שצוינו לעיל, פעל המודיעין הצבאי גם בתחומי ביטחון שדה והכנת תוכניות הוגאה, הן למהלך של קידום סוללות טילי הקרקע-אוויר זמן קצר לפני כניסת הפסקת האש לתוקף ב-8 באוגוסט 1970, וגם לקראת מלחמת "יום הכיפורים". הבעיה שעמדה בפני המודיעין הצבאי המצרי הייתה כיצד למנוע מישראל ושרותי המודיעין

לאורך השנים הדגישו המצרים כי מימושה המוצלח של תוכנית זו הייתה הסיבה העיקרית להשגת ההפתעה במלחמה, ולהצלחת הצבא המצרי בה ולניצחונותיו. במקביל, הצליחו גורמי המודיעין הצבאי, יחד עם גורמי המודיעין והביטחון האחרים, לחשוף מספר רשתות ריגול, שלדבריהם הופעלו על ידי ישראל, והעבירו אליה מידע חיוני על מערכות שונות בצבא המצרי.

קפיצת מדרגה מקצועית ומבצעית

המודיעין הצבאי המצרי, כמו כל הצבא המצרי, עשה קפיצת דרך משמעותית ביותר ביכולותיו במלחמת ההתשה, ופעל בשני מאמצים במקביל - שיקום וארגון מחדש והכנת המלחמה הבאה. המודיעין הצבאי בנה את עצמו מחדש, ולמד את האויב שמולו

היטב, על יתרונותיו וחסרונותיו. בשל נחיתותו בתחום היכולת הטכנולוגית, השתית גוף זה את עיקר מאמציו על הגורם האנושי, בכל תצורותיו - "ארגון סיני הערבי", מג'מועה 39 וגדוד הסיור המטכ"לי 9. בתשובה לשאלת שר הביטחון דיין, מהיכן השיגו המצרים מידע כל כך טוב ומפורט על צה"ל במלחמת יום הכיפורים, כאשר היה ידוע שאין להם אמצעים טכנולוגיים מתקדמים ולא קיבלו כל סיוע ממדינות שהפעילו לוויני ריגול, ענו בכרי המודיעין הצבאי המצרי, כי מצרים כיסתה את כל חצי האי סיני ב"מכ"מים אנושיים בעלי מוח", שראו, הפיקו ושלחו ידיעות שהיו טובות מאה מונים יותר מאלה שהתקבלו מהמכ"מים הדוממים, בהתכוונם לגורם האנושי, אותו ניצלו עד תום לטובת השגת המודיעין הדרוש לכוחותיהם, הן בניהול מלחמת ההתשה והן בתכנון ובהכנות למלחמת "יום הכיפורים". ■

האלוף עזר וייצמן, ראש אג"ם, עם האלוף ישעיהו (שייקה) גביש, מפקד פיקוד דרום, משוחחים עם חיילים בתעלה. צילום: יואב טוקר. באדיבות ארכיון צה"ל

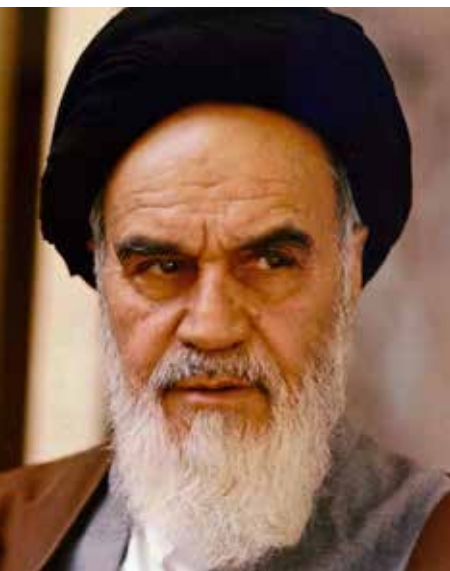
נפילת השאה והקמת הרפובליקה האסלאמית 1979: בחינת הכשל המודיעיני

כתולדה של חוק חופש המידע (FREEDOM OF INFORMATION ACT) שוחררו לאחרונה בארה"ב אלפי מסמכים מהשנים שקדמו למהפכה האסלאמית, ובהם הערכות מודיעיני, דווחים מהשגרירות בטהראן ומהקונסוליות, והתרעות, חלקם מצביעים על מגמות ואינדיקציות לערעור משטר השאה ולעליית הגורם האסלאמי. מרביתם לא הוערכו בשעתם כבעלי חשיבות, ולמעשה לא הגיעו לכלל דיון בקרב מקבלי ההחלטות, ולא חדרו לצי"ח (ציון ידיעות חיוניות) הלאומי ולגופי האכוונה. חשיפתם לאחרונה, מאפשרת הערכה מחודשת של הכשל המודיעיני והמדיני של ממשל הנשיא קרטור בכל הקשור לאיראן.

ד"ר שולי בינה

עצמו ואנשיו, הסוואק והצבא אשר הפגינו ביטחון עצמי רב. לא נעשה מאמץ אמריקאי פרואקטיבי לאשש או להפריך הערכות אלה. כך, כאשר בביקורו של השאה בווינגטון הפגינו אלפי סטודנטים איראניים נגדו, קיבל הנשיא את ההערכה כי מדובר במטרד מביך בלבד. גם ההפגנות האלימות באיראן, אשר דווחו לווינגטון, לא שידרו סכנה ממשית לשלטון השאה. ממשל קרטור גם לא היה ער למחלת השאה (סרטן) על אף שה-CIA קיים מעקב על בריאות מנהיגים כדבר שבשיגרה.

ח'ומייני - המערב לא הבין ולא פעל בזמן אמת.
צילום: ויקיפדיה

ממשי, כשתוּך בהצלחה במו"מ הישראלי-מצרי, שהניב את הסכם השלום בין שתי האויבות המרות עד אז. קרטור ואנשיו (ובעיקר מזכיר המדינה סיירוס ואנס) יכלו בהחלט לחשוב שאם עלה בידם לסיים את הסכסוך הישראלי-מצרי, אין סיבה שלא יוכלו לסייע בפתרון משבר פנימי באיראן. אולם הגישה האוטופית ושוחרת-הטוב האמריקאית הייתה מנוגדת בתכלית לסגנון שלטונו האבסולוטי ואף הדספוטי של השאה. הלה, לאור הנסיגה הכלכלית שחוותה איראן לאחר 15 שנים של "מהפכה לבנה" מבית מדרשו של השאה, החמיר את הדיכוי. על אף זאת השתכנע הנשיא קרטור כי יש לשמר את שלטון השאה, החיוני לאינטרסים האמריקאיים, והאמין שניתן יהיה לשכנעו לנקוט בצעדים של ליברליזציה.

הכשל המודיעיני

ה-CIA היה נתון לביקורת חריפה מצד הקונגרס והתקשורת בשנות השבעים. וועדות בראשות המחוקקים Pike ו-Church מתחו ביקורת על מעורבות ארה"ב בהפלת משטרים בדרום אמריקה, או על הכשל בצפי למלחמת יום הכיפורים. ה-CIA נעשה רגיש לביקורת זו, צמצם את המערך היומיומי. אשר לאיראן, ה-CIA לקח בחשבון את הרגישות המובנית בכל הקשור למעורבותו בהפלת מצאדק ב-1953, אך פעל לשמר את שיתוף הפעולה ההדוק עם הסוואק. לכך היו מחירים: עיקר המידע הגיע מחוגי ממסד ובהם השאה

נפילת השאה והקמת הרפובליקה האסלאמית בראשות האיתאללה ח'ומייני, בפברואר 1979 התקבלה בווינגטון בהפתעה ובתדהמה. איראן הפכה בין לילה מבעלת ברית בלתי מעוררת למדינה עוינת ומאיימת. המסקנה הבלתי נמנעת הייתה שמדובר במחדל של קהילת המודיעין שלא צפתה את נפילת השאה, ואת השתלטות האסלאם הפונדמנטליסטי על איראן, וכן כמחדל מדיני של מקבלי ההחלטות בממשל קרטור.

התעוררה השאלה האם הכשל האמריקאי היה מדיני, שמא מודיעיני או שילוב בין השניים. באיזו מידה עמדה לרשות הממשל תמונה מודיעינית סבירה ובאיזו מידה נעשה בה שימוש? לשם כך, יש לנפות מהתמונה גורמים שאינם מודיעיניים. הגורם הראשון בהערכה השגויה נעוץ בעצם אופיו של ממשל קרטור, שהחליף ב-1977 את הממשל הרפובליקני של פורד (וזו של ניקסון לפניו).

השקפה אוטופית

בעוד שמדיניות החוץ הרפובליקנית נוהלה ע"י הנרי קסינג'ר, מדינאי והיסטוריון בעל השקפה ריאליסטית ויכולת מבריקה בניהול משברים, לנשיא קרטור הייתה אג'נדה אוטופית, שוחרת שלום ומאמינה בפתרון סכסוכים במו"מ. זאת ועוד, בפרוץ המשבר האיראני במלוא עוזו נחל כבר ממשל קרטור הישג

המשך מעמוד קודם

מעמד הדת, נדחקו לשולי הצי"ח המודיעיני. וממילא היה מידע מועט לגביהם.

ד. העדר דגשים להמשך מעקב בסוגיות כגון משילות השאה (וכן מצבו הרפואי והנפשי) או נחישות האופוזיציה.

ה. סרבול מערכת: NFAC נדרש לתאם מראש עם INR ו/או המודיעין הצבאי כל מסמך, דבר שגרם לעיכוב בתהליך ובהנפקת מוצרי מודיעין.

ו. ניסוחים מעורפלים והעדר מסקנות או קביעות ברורות. לדוגמא בשאלה האם השאה יפעל צבאית לדיכוי האופוזיציה, התעלמו החוקרים מאינדיקציות לפיהן השאה נרתע מהפעלה מסיבית של כוח. בדיעבד, התייחסותה של ארה"ב הייתה יכולה להיות מכרעת, אך במקום להתייחס לשאלה קריטית זו, ארה"ב המשיכה ללחוץ על השאה להמשיך בליברליזציה. לא הופק נייר הערכה בשאלה האם צעדי הליברליזציה מצד השאה והענקת חופש פוליטי, יסייעו לו לשמור על שליטתו. הטיעון להמשך הליברליזציה נשען על הפרספציה (מבית מדרשם של השאה והסאוואק) שהאופוזיציה לא תישאר מאוחדת ממילא, אבל אם ינקטו אמצעי דיכוי, היא תישאר מלוכדת ולא תתפלג.

ז. התמקדות בשוטף. העדר סיעורי מוחות סביב פערי מידע, העדר דיוני "איפכא מסתברא", שתכליתם לחדד חשיבה (מציין שבדרך כלל דעת הרוב היא הקרובה יותר לאמת, אך התרגיל מחזק תהליך הסקת מסקנות). מכן נולדה נטייה לתרץ כל אירוע כנקודתי וכנובע מגורמים מקומיים, ולא זהו מדפסים.

ח. מיעוט אנליסטים בנושא איראן, וכן העדר מגעים ושת"פ עם מומחים בגופים מקבילים: מחמ"ד, המועצה לביטחון לאומי וכו'. מיעוט קשרים עם מומחים לאיראן באקדמיה.

ט. הזנחת הנושא הכלכלי. עד 1977 איראן נהנתה מתמלוגי נפט גבוהים ומצב כלכלי יציב. אך "המהפכה הלבנה" של

• מברק (שמור) מהשגרירות בטהראן ב-31 באוקטובר, שנכתב ע"י חוקר איראן הנרי פרצ'ט מעלה תמונה עגומה לעתיד השאה ולאינטרסים של המערב באיראן. העדר פעולה יביא לאבדן שליטה. (אם כי יצויין שדו"ח פרצ'ט התקבל בספקנות במחמ"ד, וגם הבריטים העריכו שהחוקר "נסחף" בהערכתו הקודרת לאבדן שליטה).

לאור הכישלון, הטיל ראש ה-NFAC על שני חוקרים חיצוניים, רוברט ג'רוויס וג'והן דוולין (John F. Devlin and Robert L. Jervis) לקיים תחקיר על פעילות ה-NFAC ממחצית 1977, שבו העלה המרכז לראשונה אפשרות נפילת השאה, ועד נובמבר 1977, כאשר התמוטטות המשטר כבר נראתה בלתי נמנעת.

התחקיר בדיעבד

התחקיר המפורט (164 עמודים), בחן הן את פערי המידע אך גם את המודיעין המועט שהגיע מאיראן ואת מסלולי מחקר המודיעין וההערכה שכשלו ביידוע מקבלי ההחלטות על התהליכים שהתגבשו במהלך השנתיים הקריטיות. כמו כן נבחנו כשלים טכניים ומערכתיים בהפצה ויידוע ואף מגבלות תרבותיות ופסיכולוגיות שהקשו על הבנה והפקת מסקנות בתהליך הפקת המודיעין.

א. התופעה הבולטת ביותר היא התבצרות בפרספציות שגויות לגבי עוצמתו של השאה וחולשת תנועות האופוזיציה נגדו. המידע המועט והלא מספק שהגיע מהשטח, הובן והוערך כמעט אך ורק לאור הנחת יסוד שגויה זו, שהייתה נחלתם של מרבית החוקרים, והורידה את רמת הערנות והדחיפות לשפר את כמות המידע ואיכותו.

ב. ככלל, המרכז הסתפק בחומר שעמד לרשותו, התעלם מרסיסי מידע וסתירות, אשר בדיעבד התבררו כאינדיקציות חשובות, התעלם מהן ולא השכיל להשתמש בעיוותים ובסתירות להעמקת המידע והרחבת הצי"ח.

ג. תיעדוף שגוי: קהילת המודיעין לא ייחסה חשיבות לנושאי פנים והלכי רוח. תהליכים חברתיים ותרבותיים גם בפריפריה לרבות

לכאורה, לרשות ממשל קרטור עמד מנגנון חדש בשם "המרכז הלאומי להערכת מדינות זרות" NAFC - National Foreign Assessment Center אשר הוקם באוקטובר 1977 ב-CIA. כלומר, יותר משנה לפני פרוץ המשבר האיראני ובריחת השאה. תכליתו של ה-NFAC הייתה לתכלל את הידע המגיע מגופי המודיעין והמידע השונים ולייצר את ההערכות הטובות ביותר לצרכי הערכת המצב הלאומית. ה-NFAC גייס גם מומחים חיצוניים וכלל יחידות בקרה על תהליך הפקת המודיעין. אולם מסמך בקרה מיוחד, מיוני 1979, שבחן את פעילות ה-NFAC עד נובמבר 1978, בחן כל ידיעה ואיתר אם הועברה לידי מקבלי ההחלטות, מצא לא מעט כשלים להלן מספר דוגמאות: לדיווחים שנדחקו לשולים:

• סקירת אנף המודיעין (INR) של מחלקת המדינה מ-28 בינואר 1978, המעלה את האפשרות שהשאה לא ישרוד את מתנגדיו בראשות ח'ומייני, אך עם זאת בכל מקרה איראן מקנה חשיבות מיוחדת ליחסיה עם ארה"ב לשם שמירת מעמדה ההגמוני במפרץ הפרסי.

• טיוטת הערכת המודיעין הלאומית (NIE) מספטמבר 1978 ובה פרטים על המצב "העגום" בטהראן, הערכה כי השאה עלול לא לשרוד וכן כי ח'ומייני הוא "המנהיג הדתי המשפיע ביותר".

גימי קרטור - חזון אוטופי. צילום: ויקיפדיה

שהביאה להערכה שלא יאפשרו צמיחת אופוזיציה יעילה.

• קיבעון תודעתי בדבר עליונות המערב ודרכיו: ההטפה האסלאמית מנוגדת למודרניזציה ואילו השקעות בתשתית וצמיחה כלכלית מואצת תורמת ליציבות, ואין זה סביר שאזרחי מדינה שטעמו ממנעמי המודרניזציה והטכנולוגיה המערבית יסכימו לסגת לימי הביניים. (קיבעון זה תרם בהמשך להעדר הקניית חשיבות לעליית האסלאם הפוליטי בעיראק או בלבנון).

• תוצרי המודיעין אכן מצביעים על כך שהחוקרים לא הפנימו שהשימוש בכלים מערביים של מודרניזציה, כגון שיפור אמצעי התקשורת וההשכלה, לא בהכרח יובילו למודרניזציה מושגית וערכית, אלא ייעשה בהם שימוש להנחלת ערכי העבר והעמקת אמוציות דתיות אשר בסופו של דבר ייצרו דווקא שנהא מובנית לשאה. (דו"ח המרכז ע' 9). אשר על כן, ומתוך התנשאות מעל "האספוסף", הם הקלו ראש בריבוי הפגנות הסטודנטים בשנים אלה, בתור "רעשי רקע", עליהם המשטר יתגבר אל נכון בנקל.

• האשליה העצמית הפליגה עד כדי הערכה כי ההפגנות הנרחבות הן תולדה חיובית של הליברליזציה אותה ניסה השאה להטמיע והן מצביעות על הפנמה של ערכים מערביים בדבר חופש הביטוי וזכות הציבור למחות נגד השלטון! זה היה נכון במהומות פריז ב-1968 אך השלכת תכונה פוליטית מערבית זו על החברה האיראנית הייתה מאולצת ולא נכונה.

• זלזול: בהתאמה לאמור לעיל לא התקיים מעקב על חזמיני ששהה בנג'ף בעיראק, בין השנים 1965 ו-1978 ושם גם פרסם את מצעו הפוליטי דתי, ואף לא בפריז לאחר שגורש מעיראק על ידי צדאם חוסיין לבקשת השאה. העדר מידע על השפעת קלטות דרשותיו של חזמיני שהוברחו מעיראק על ידי עולי הרגל השיעים האיראנים מאז הסכם אלג'יר ב-1975.

בשורה התחתונה, הדו"ח מצביע על הצורך שהמודיעין יהיה עצמאי, מקורי, בעל יושרה ולא מקובע בפרספציות מוצא, העלולות להתברר כשגויות. ■

סיירוס וואנס - ההצלחה עם ישראל ומצרים
סימאה את עיניו. צילום: ויקיפדיה.

ומפרספציות ולבחון מחדש את הנחות היסוד של החוקרים ואת אמונותיהם. למנהלים - ליצור אווירה מפרה ותומכת לחוקרים ולעודד ניתוח (ביקורתי) ולא רק דוח נייטרלי (ולכאורה עובדתי).

המסמכים שנחשפו לאחרונה מצביעים על כך שנראה כי ביסוד המחדל המודיעיני והמדיני היו מונחים - על יסוד הערכה מופרזת של העושים במלאכה כי הם "מכירים את איראן" - קיבעון מחשבותי והתבצרות בפרספציות שהתבררו בדיעבד כמוטעות. כך, דווחים שהתריעו על מגמות אי יציבות, כגון תדמיתו המדרדרת של השאה בציבור, וצמיחת האסלאם הפוליטי, לא זכו להתייחסות הראויה בצמרת הקהילה ובממשל. החוקרים יצאו איפוא מתוך שורה של הנחות מוצא ושכנוע עצמי, לפיהן:

• היה צפי ברור ליציבות שלטונית לפחות עד מחצית שנות ה-80, כי הציבור מעריך את סמכותיותו של השאה, בייחוד לאור המשכיות ויציבות שלטונו לאורך 36 שנים, וכי במקרה הצורך השאה לא יהסס להפעיל את הצבא לדכא התנגדות אלימה.

• הערכה מוגזמת לעוצמתו של הצבא האיראני, (וארה"ב שהכירה מקרוב את הצבא מאחר והשתתפה בבנייתו) אשר צוייד במיטב הטכנולוגיה של ארה"ב, ושל שרותי הביטחון,

השאה בתמיכת ארה"ב הייתה מהירה מידי ויצרה בעיות חברתיות וכלכליות. חוקרי NFAC לא עסקו במחיר החברתי, אינפלציה דוהרת, ירידתם הכלכלית והפוליטית של מעמד הבאזאריסטים לטובת מתעשרים חדשים, והיווצרות עוני בערים כתוצאה מהאורבניזציה המואצת.

י. פערי מידע לגבי האופוזיציה הדתית, בעיקר לגבי האסלאם הפוליטי. מחדל משמעותי בקרב החוקרים שראו בדת גורם שולי ונחשל, ובהפגנות כ"רעש רקע" בלבד. חזמיני לא היה מוכר לשירותי המודיעין. לא הייתה מודעות לשיעה ועקרונותיה הפופוליסטים, קל וחומר לצמיחת האסלאם הפוליטי ולקלטות של חזמיני שהוברחו לאיראן. לא התענינו בו גם כאשר פעל בנג'ף (צדאם חוסיין היה מודע לסכנות שבאסלאם הפוליטי). לא נעשה מעקב אחריו בשהותו בפריז טרם הגעתו לאיראן.

יא. הדיווחים מהשטח שיקפו את הממסד ואת הלכי הרוח באליטה האיראנית: השאה ויועצי הארמון, הצבא והסוואק, אלה דאגו לשדר עסקים כרגיל בהעדר מגעים של ממש עם גורמי אופוזיציה ועם אלמנטים נוספים בציבור (כולל אינטלקטואלים ואנשי אקדמיה), לא הייתה התייחסות להלכי הרוח האופוזיציוניים שהגיעו גם ל-60,000 הסטודנטים האיראניים שלמדו באותה עת בארה"ב והפגינו במהלך ביקור השאה בושינגטון בנובמבר 1977.

קיבעונות וביטחון עצמי מופרז

דו"ח הביקורת (העצמית) של ה-NFAC מותח בקורת קשה על עצמאות גופי המודיעין והיושרה שלהם, במקרים בודדים עד כדי ציון אפשרות שאנליסטים נהגו להתאים את הערכותיהם כדי שיעלו בקנה אחד עם המדיניות. מכל מקום, ה-NFAC, בתור גוף ההערכה והתכלול כשל גם במסקנות לגבי התמונה הכללית של המשבר באיראן למרות שהיו בידו המידע והכלים לנתח, לשאול שאלות ולאכונן את האיטוף תוך כדי תנועה למחוזות אחרים בהתבסס על סתירות וחוסרים ככל שמתחוויר קיומם. הדו"ח מסתיים בשתי המלצות: לחוקרים - לצאת מהקיבעון המחשבותי

המודיעין והסכמי אוסלו

המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין ערך (ב-20 במאי) במרכז למורשת המודיעין ערב עיון בנושא "הכרעות ללא מודיעין - המודיעין לקראת הסכמי אוסלו". בכנס נבחנו יחסי הגומלין בין מקבלי ההחלטות לבין קהילת המודיעין, בדגש על אמ"ן, לקראת החתימה על הסכמי אוסלו ומיד לאחריה.

ליאב סלע

או מכיוון שהמודיעין טועה לעתים תכופות בסוגיות אסטרטגיות, או לנוכח היתרון היחסי של הקברניטים הנובע מהיכרותם האישית עם מושאי המחקר.

ההסתרה והמידור

ד"ר יוסי ביילין, שהיה אז סגן שר החוץ ומיוזמי ההסכם טען שהסיבה המעשית לכך שלא נעשה שימוש במודיעין הייתה שבשלב הראשון הדיונים הוסתרו אפילו מהצמרת המדינית ולא היה ברור אם יבשילו ויהפכו לנתיב מרכזי, ושבשלב השני והמכריע, ראש הממשלה דאז, יצחק רבין, לא רצה לשתף אף אחד, כולל לא את המודיעין, בתהליך שהוביל להסכם.

עוד ציין, כי מהיכרותו האישית עם רח"ט מחקר דאז, אלוף יעקב עמידרור, ונוכח חוסר בסיסי בהסכמה ביניהם, הוא בספק לגבי מידת הרלוונטיות של ההערכות עמידרור, והתנגדותו להסכם, גם אם היו מושמעות. הוא היה פוסל טענה כאילו הד.ג.א. הפלשתינאי איננו מאפשר הגעה להסכם, שכן בכל חברה יש מגוון דעות וניתן לשנות עמדות של אנשים באמצעות דיאלוג. יש מקום להבחנה החשובה בין מודיעין קונקרטי לבין הערכות. מקבל ההחלטות לא יכול לחיות בלי מודיעין גולמי, אבל על ההערכות אפשר וראוי להתווכח, בפרט כאשר הן אינן מבטאות רק ידיעות מודיעין אלא גם דעות ואמונות של אנשי המודיעין. בנוסף, גרס ביילין, שבאופן טבעי המודיעין שם בראש סדר העדיפויות

עד אמצע 1993 וכיום נשיא ממר"י). הינחה את הערב תא"ל (מיל.) יוסי קופרוסר, ראש המכון לחקר המתודולוגיה במל"מ.

תא"ל (מיל.) יוסי קופרוסר, ראש המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין, אמר בדברי הפתיחה, כי למודיעין לא היה תפקיד ישיר בתהליך קבלת ההחלטות בהסכם אוסלו, וכי התופעה של הרחקת המודיעין ברגעי הכרעה איננה חריגה. קברניטים קיבלו ומקבלים החלטות מבלי להתייעץ עם המודיעין, לרוב בכוננת מכון. במקרה של אוסלו, צמרת הקהילה המודיעינית עסקה, על רקע ההסכם המתגבש, בשאלה כיצד על המודיעין עצמו להיערך ליום שאחרי ההסכם, ומהם מרחבי התמרון של הפלשתינאים במו"מ, אולם כמעט דבר לא נכתב על מה יקרה בשטח אחרי ההסכם. רק לאחר שהושג ההסכם התייחס המודיעין לסוגיה זו באופן מוגבל, למרות שאפילו אז הוא לא נדרש לכך. ההתייחסות המועטה לא השפיעה על תהליך קבלת ההחלטות. דווקא החטיבה האסטרטגית באגף התכנון התייחסה בהרחבה ובהעמקה יחסית לנושא זה.

תא"ל (מיל.) ד"ר צביקה שטאובר, יו"ר המל"מ שהיה באותם ימים ראש החטיבה האסטרטגית באג"ת, העלה השאלה - האם יכול היה להיות הסכם טוב יותר עם מודיעין? וגם ענה כי אין לשאלה זו תשובה ברורה, אבל יתכן שהתשובה חיובית. במציאות, הצמרת המדינית נוטה לזלזל במודיעין המדיני, והדבר יכול לנבוע משתי סיבות עיקריות -

רקע לכנס עמד פרסום חדש של המכון לחקר המתודולוגיה, במסגרת הפרויקט על מקומו של המודיעין בצמתי קבלת ההחלטות, שכותרתו "יצחק רבין, הסכמי אוסלו והמודיעין". אל"מ (מיל.) ז'ק נריה, מי שהיה אז יועצו המדיני של ראש הממשלה, כתב את המחקר, הכולל התייחסות של אלוף (מיל.) אורי שגיא, ראש אמ"ן באותה עת.

שיתוף פעולה לא מחייב

את הערב פתח יו"ר המל"מ, תא"ל (מיל.) ד"ר צביקה שטאובר (ראש החטיבה האסטרטגית באג"ת דאז), והשתתפו בו השר וחבר הכנסת לשעבר ד"ר יוסי ביילין (מאדריכלי ההסכם), אלוף במיל' אורי שגיא, ד"ר ז'ק נריה, השר וחבר הכנסת לשעבר בני בגין (שהיה אז חבר כנסת) ומר יגאל כרמון (יועץ לענייני לוחמה בטרור לראש הממשלה

בני - מנה את הסתירות אחת לאחת

משמעות העמדה הפלשתינאית ואף התרועע על כך בזמן אמת.

יגאל כרמון, יועץ לענייני לוחמה בטרור לראש הממשלה בתקופה שקדמה להסכם, טען שהטיות פוליטיות הן שגרמו למודיעין הישראלי להיכשל בתפקידו, ולא להתריע בזמן על האיומים שההסכמים יצרו. הוא עצמו הצביע על יסודותיו הרעועים של ההסכם במאמר שפרסם בידיעות אחרונות ביום חתימת ההסכם. כמו כן, חיזק את אמירתו של ח"כ לשעבר בני בגין בנוגע לכישלון המודיעין בבואו לנתח לעומק את ההיבטים התרבותיים של הפלשתינאים.

אורי שגיא, איש מודיעין זקוק גם להומור

בסיכום הערב, אמר יוסי קופרוסר כי הדברים שנאמרו דווקא מדגישים ששילובו של המודיעין בתהליך אוסלו, הן כמלווה לצורך השגת מידע והן בהיבט ההערכה (כולל לגבי הקיצוניים בחברה הישראלית), היה יכול להשפיע על העמדה הישראלית. אמירתו של רבין כי לו ידע מהן העמדות של ערפאת לא היה חותם על ההסכם היא העדות הברורה לכך. המודיעין צריך לתחקר את האירוע, גם כדי לבדוק האם, כמו רבים בציבור הרחב, הוא נסחף בגל האופוריה, ממנו התנער בהמשך, מדוע לא הביא לידי ביטוי את יכולותיו להבין את העמדה הפלשתינאית מתוך החומר הגלוי, ומדוע לא היה בעל יכולת השפעה על עיצוב המדיניות. ■

שמפתח צדקנות משיחית-פנאטית; ומראשי אמ"ן שאין להם חוש הומור...

קונספציות שגויות

ד"ר ז'ק נריה, יועצו המדיני של ראש הממשלה יצחק רבין באותה עת, סיפר שרבין היה חשדן אובססיבי, שלא סמך על איש ולא סבר שלאור ניסיונו ותפיסת העולם המגובשת שלו הוא עשוי להפיק תועלת מהערכות המודיעין, בפרט כאשר החששיות היא כה קריטית. הוא היה משוכנע שהסכמים מדיניים צריכים להתרקם הרחק מאור הזרקורים באופן ממודר. נריה פירט את שלבי ההתפתחות של ההסכם, כשהוא מחדד את החשיבות שהוקנתה להסתרה הזו. אמנם רבין הבין עוד לפני חתימת ההסכם כי מדובר בהסכם בעייתי, אך במקום להתייעץ עם המומחים הוא סמך על עצמו והאמין שהוספת הנקודות המוסכמות (AGREED MINUTES), שהוא עמד על צירופן להסכם והתגאה בהן, פותרת את הבעיות. עם זאת, הוא הסביר שאחת ההשלכות של ההסתרה הייתה אי הבנה של עמדות היסוד של ערפאת, דבר בו למודיעין יכול היה להיות תפקיד. רבין עצמו אמר לצוותו המצומצם לאחר פגישתו הראשונה עם ערפאת בדצמבר 1993 שלא היה חותם על ההסכם אם היה מבין מהי עמדתו של ערפאת, כפי שנחשפה בפניו באותו מפגש.

השר וחה"כ לשעבר בני בגין הלין על הערכות המודיעין דאז תוך הקבלתן למידע הגלוי שפורסם. במצגת סדורה, הוא הצביע על שורה של קונספציות שגויות בהן היה שריו המודיעין תוך התעלמות מהמידע הגולמי, והדגיש שהפער הזה הוא שהפך את המודיעין לגורם שהזיק ליכולת להבין את משמעות ההסכם, גם זמן רב לאחר שנכנס לתוקפו, והיטעה את מקבלי ההחלטות, דוגמת רבין, שקבע שתיאום בין הרשות הפלשתינאית לחמא"ס, בקשר למדיניות הפיגועים יביא להפסקת מימוש ההסכם, אך על אף שפע העדויות לתיאום כזה, המודיעין בחר להמעיט ממשמעותו. זאת, בניגוד למומחים מחוץ למערכת, דוגמת פרופסור יהושע פורת ויגאל כרמון, שהבינו את

שלו איומים ולא הזדמנויות, ועל כן לא הציף הזדמנות חדשה, למשל זו של שיח עם אש"ף. כך למשל, בהקשר להסכם לונדון, המודיעין לא הציג הערכה אשר אפשרה בחינה אסטרטגית של המצב, וההסכם לא עלה כלל לדיון בצמרת המדינית.

תחום שבו העדר המודיעין היה דווקא משמעותי, בראיה לאחור, לדברי ביילין, הוא המודיעין על הגורמים הקיצוניים בחברה הישראלית. לו המודיעין היה מעריך שההסכם יחולל אירועים כמו רצח ראש הממשלה רבין, ע"י יגאל עמיר, והפיגוע שביצע ברוך גולדשטיין במערת המכפלה, יתכן שהצוות שניהל את המו"מ היה מושפע מכך.

הומור בריא לא יזיק

אלוף (מיל.) אורי שגיא (ראש אמ"ן דאז) אמר שלא רק המודיעין מודר מתהליך אוסלו, אלא גם צמרת צה"ל. רבין הסתיר את התהליך ההיסטורי ולא ביקש את דעת צה"ל והמודיעין, למרות שחש שלא בנוח עם ההחלטה לנהוג כך, במיוחד כאשר הרמטכ"ל וראמ"ן סיפרו לו כי הם מודעים לקיום התהליך. עם זאת, עד הרגע האחרון רבין ניהל דיון עם הצמרת הביטחונית על הבחירה לתהליך שלום בין האופציה הפלשתינאית לבין האופציה הסורית, יתכן כדי להצדיק בפני עצמו את החלטתו להעדיף את המסלול הפלשתינאי. בכל מקרה, הדגיש שגיא כי ראש אמ"ן ובמידה מסוימת גם רח"ט מחקר, נדרשים להיות חלק מהערכת המצב ולא רק לספק הערכת מודיעין.

לדברי שגיא, על המודיעין להיות רלוונטי למקבל ההחלטות בתחום המידע והידע, ולהשפיע על תודעתו של מקבל ההחלטות. הציפייה של מקבלי ההחלטות מהמודיעין להרמטיות ולהערכה ברורה לגבי העתיד לא עומדת במבחן הסבירות. מקבל ההחלטות חייב להבין את המגבלות של המודיעין. למשל, הערכת כוונות היא דבר שאי אפשר להבין ממודיעין. מעשים כן, כוונות לא. שגיא ציין ארבע תכונות של אנשי המודיעין שראוי לקברניט להיזהר מהן: אנשי מודיעין שיודעים את הכל; אנשי מודיעין שתמיד צודקים; מי

שישים שנה ל"ליל ברוזי המים" ול"משקם" אמ"ן - חיים הרצוג

ב-1 באפריל 1959, בשעות אחר הצהרים, שבר "קול ישראל" את שיגרת השידור. הקריין התורן הודיע כי בשעה 21:00 תשודר הודעה חשובה וקרא לתושבי המדינה להאזין. ואכן, המונים התגודדו בשעה היעודה ליד מקלטי הרדיו. מה רבה הייתה תדהמתם כאשר מתוך הקופסה החלו להישמע סימאות גיוס של שעת חירום, לעשרות יחידות.

יוסף ארגמן

הרצוג פיקד על מחלקת המודיעין במטכ"ל מסוף '48 עד אמצע שנת '50. בתמיכתו החומרית והצהרתית המאסיבית של בן-גוריון, היה אחראי להקמת תשתיות מודיעיניות נרחבות וחסרות תקדים. ("בן-גוריון נתן לנו תקציב אגדי...", אמר). את תקופת פיקודו הראשונה סיים בהצלחה. המודיעין התמקצע. היה לו שם טוב. טבעי שהרצוג רצה לשמר את ההישג גם בתקופת פיקודו השנייה, שנפלה עליו ללא התראה.

יתר שליטה ומעורבות בקליטת כוח אדם

זה לא היה פשוט. חלפו עשר שנים, הצוותים המובילים השתנו וכך גם נושאי הטיפול. באמצע הייתה גם תקלה מבצעית מבישה שנודעה לימים בשם "העסק הביש", שהשלכותיה הפוליטיות איימו לזעזע את אושיות המשטר במדינה. באופן טבעי חיפש הרצוג, בכהונתו השנייה, כיצד להדק את הברגים בנקודות המרכזיות, הקריטיות לחוזקו של המבנה. הנקודה המסוכנת מכולן הייתה בעיניו היחידה המבצעית של אמ"ן 188 (קודם 131), יחידה סודית ביותר שעמדה במרכז התקלה המבצעית שהחלה את פרשת "העסק הביש".

ליחידה כבר היו מפקדים אחרים, מומלצי משה דיין: סא"ל יוסי הראל, מי שהיה מפקד "אקסודוס" ואניות ה"פאנים" ועמו סגנו, סא"ל

והרמטכ"ל, בעצה אחת עם שר הביטחון, החליט ללכת על פיתרון לא מקובל עד אז ולהחזיר לזירה איש מנוסה, שנחשב למייסדו של המודיעין הצבאי המודרני בצה"ל. הם הזעיקו את חיים הרצוג.

מודיעין? המודל הבריטי

הרצוג, בנו של הרב הראשי, היה זה אשר לחץ ב-48 לבנות את המודיעין של מדינת-ישראל על פי דגם המודיעין הבריטי, בו שרת בעת מלחמת העולם השנייה. בספרם של יאן בלייק ובני מוריס (ISRAELS SECRET WARS) מצוין כי הרצוג היה זה ששכנע את בן-גוריון ואת משה שרת כי לבריטים המודיעין הטוב בעולם, ועל צה"ל לבנות את תשתיות המודיעינית על פי דגם זה. הרצוג עצמו סיפר בספרו "דרך חיים" על הרקע המודיעיני שלו:

"הייתי קצין מטה לענייני מודיעין במחוז קטן בגרמניה הכבושה. תוך מספר שבועות מוניתי כחבר בוועדה מיוחדת בראשותו של בריגדיר-גנרל ביל ויליאמס, קצין המודיעין הראשי והמבריק של פילדמרשל מונטגומרי. ועדה זו הייתה צריכה לקבוע כיצד יאורגן המודיעין באזור הכיבוש הבריטי. כך רכשתי מידה קטנה של ניסיון בהקמה של מערכת מודיעיני. וכך, כאשר הוטלה עליו המשימה לארגן מערך מודיעיני בצה"ל הצעיר, חש הרצוג כי "החברות בוועדת ויליאמס הקנתה לי הכשרה מיוחדת במינה".

7 ימים, כונה האירוע "ליל ברוזי המים", ועלה במחיר אישי כבד לשני אלופים בכירים. הסתבר, שאיש בצמרת המדינה, כולל הרמטכ"ל חיים לסקוב, לא ידע על תרגיל הגיוס שנועד לבחון את ערנות כוחות המילואים ולהפגין בפני שליטי קע"ם את אגרוף המחץ הישראלי הנערך והולם במהירות.

היוזמים הסבירו אך פוטרו

השידור עורר בהלה בארץ ובחו"ל. הצבא המצרי-סורי, המאוחד במסגרת קע"ם, נכנס לכוננות ומערכות המודיעין של המעצמות זקפו אוזניים בתימהון. מאז מלחמת סיני, הייתה ישראל בתקופה שקטה ועסקה בפיתוח הארץ ובקליטת עלייה מאסיבית. לא נצפתה סיבה של ממש לאירוע שכזה.

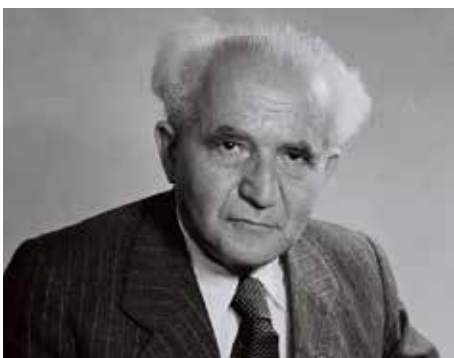
ההסברים שנתנו ליוזמתם סגן הרמטכ"ל, אלוף מאיר (זרו) זורע וראש אמ"ן, אלוף יהושפט (פטי) הרכבי - לא הועילו. בן-גוריון דרש את התפטרותם. על ידי הדחתם של שניים מבכירי האלופים, ביקש שוב, כדרכו, להדגיש את מרותה המוחלטת של המערכת האזרחית על הצבא. לא נותרה ברירה: זרו הוזז לפיקוד הצפון והרכבי הלך לאקדמיה.

ליד שולחן המטה-הכללי נוצרה בעיית המחליף לראש אמ"ן המנוסה. באותה עת כבר היה יובל נאמן, סגנו של פטי, נספח צה"ל בבריטניה. לא היה יורש טבעי לתפקיד

מדוע חשש הרצוג דווקא מאישה לוחמת בתפקיד רגיש? האם הושפע מיחסו המסורתי, הבלתי מפרגן, של המודיעין הבריטי לנשים שביקשו להיכלל בשורותיו, או שמא היה זה חשש של ג'נטלמן אמיתי מפני הימצאותה של גברת בלוע הארי?

קשה לדעת. עם זאת, לו רק לשם השוואה, ראוי לציין כי המודיעין הבריטי אכן לא ממש אהב להעסיק נשים בתפקידי לוחמות. בספרו הקלאסי של ג'ון לה-קארה, "המרגל המושלם", מסופר כי ראש השירותים החשאיים, דיק וייט - נהג באופן השמרני ביותר בעת 'בניית החומר האנושי' במשרדיו. הוא ביקש שברמות הבכירות ישובצו גברים בלבד. על אף שמזכירות הוצבו בתחנות בעולם ואף הועסקו די בהצלחה במבצעים, הרי עם שובן למטה בלונדון, הן לא זכו לקידום ולאחריות מורחבת. וייט נהג להסביר את גישתו במשפט שהיה מסתיים תמיד במלים: "הרי אין להן ביצים".

דוד בן-גוריון. ויקיפדיה

זאב גור-אריה, הוא וולפגנג לוץ "המרגל על הסוס", ירד למצרים בתקופתו של הרצוג. בעיניו, הוא היה האיש הראוי ביותר למשימה. השניים הכירו עוד בפיקוד הדרום, כאשר הרצוג היה ראש מטה הפיקוד וממלא מקום האלוף ואילו לוץ היה שם קצין בדרגת סרן. זה היה באחד הבסיסים הגדולים. לוץ הסתבך בפרשיית אהבים עם אשת קצין ובעקבות כך הגיע לברור אל מ"מ האלוף. כאשר הרצוג פגש בו שוב, בסיום הכשרתו ביחידה וירידתו ליעד - השביע אותו, ספק ברצינות וספק בחיך, להיות "ילד טוב". אחר כך, סיפר יריב, כי בכל מכתב למפקדיו היה לוץ מוסיף למטה: "מסור לבוס שאני ילד טוב". ■

ליחידה. הוא הרבה לבקש פגישות עם הלוחמים, לפני תחילת ההכשרה ובסיומה. הוא ביקש את התיק הפסיכולוגי שלהם ואת תוצאות הבדיקה הגראפולוגית. בדרך כלל היה נהוג שראש אמ"ן פוגש את הלוחמים לפני צאתם למשימתם. וויאן מאוד חשש. שוב ושוב הביע את חששותיו מחזרת האווירה שהוליכה ל"עסק הביש", או פרשיות כמו זו של "האדם השלישי" ואפילו פרשת טוביאנסקי (המהנדס מאיר טוביאנסקי הוצא להורג על ידי בית-דין שדה, לאחר שנמצא אשם במסירת ידיעות לבריטים. לימים זוכה).

הרצוג לא הסתפק בלוחמים. הוא ביקש לראות גם את הפסיכולוגים. יריב: "היה לנו צוות ובו פסיכולוג, פסיכיאטר, גראפולוג וכו'. קיימנו דיונים, כל צוות המטה, לגבי כל בחירה ובחירה. וויאן אמר לי פעם: 'חביבי, אני רוצה לראות את הצוות הזה'. כינסנו את הצוות. וויאן הגיע אלינו ליחידה. ישבנו איתו שעות. הוא התיש כל אחד ושאל: 'על סמך מה אתה אומר את מה שאתה אומר?' עד שלא שוכנע כליל, לא הרפה מאיתנו. הוא לא היה מוכן לקחת סיכונים בנושא. אולי גם בגלל מערכת יחסים רעועה עם הרמטכ"ל, חיים לסקוב".

פרשת הלוחמת

הרצוג הכיר את מערך הלוחמים הפרוס של היחידה. יריב זכר שראש אמ"ן הביע דאגה מיוחדת לגורלה של לוחמת שישבה בנקודה חשובה. יתכן שמדובר באחת הלוחמות שיישבו בבית החולים באיסמעיליה ופקחו עין על גשרי תעלת סואץ. יריב: "היא הייתה אישה בת 26 שישבה לבדה בנקודת מפתח מדהימה באחת ממדינות ערב היותר חשובות לנו. היא ישבה שם כמה שנים וכל תפקידה היה לדווח האם עוברת שם דיוויזיה או מבנה קרבי כלשהו. הנושא שלה הדאיג את וויאן בצורה בלתי רגילה. הוא כל הזמן אמר לי: 'בחורה לבד בארץ ערבית, אתה לא חושב שזה מוגזם?' יריב: 'אבל, אני הכרתי את הבחורה היטב. היא הייתה טיפוס מאוד חזק ונחוש. לא ראיתי בעיה בישיבתה שם. התכונן היה שתישאר במקום שלוש שנים. אבל בגלל שאלות מודאגות החזרנו אותה אחרי שנתיים. מצאנו לה ממלא מקום".

יוסף יריב (ריבקין), שהיה מפקד הגדוד השמיני של הפלמ"ח (בחטיבת הנגב) ובעל ניסיון מבצעי רב בחו"ל במסגרת הרכש. לימים, פיקד יחד עם יצחק רבין על המבצע לשחרור המעפילים ממחנה עתלית ועל פיצוץ הרדאר הבריטי ברום הכרמל.

כאשר יוסי הראל פרש, המשיך יוסף (יוסקה) יריב לעמוד בראש היחידה (בסה"כ 11 שנים) ואף העביר אותה ב-1962 למוסד. בתקופתו פעלו אלי כהן בדמשק; המרגל על הסוס (לוץ) במצרים ולוחמים נוספים במדינות ערב, שכנות וגם רחוקות יותר. הוא אף ניהל חלקים מרכזיים בלחימה נגד המדענים הגרמנים במצרים.

יריב, יליד המושבה הדר-עם בשרון, נפטר ב-1998. בעדויות שהותיר אחריו ניתן למצוא הדי לתקופתו השנייה של הרצוג באמ"ן, לאחר "ליל הברווזים". העובדה שנכנס לקלחת לאחר תקלה חמורה, השפיעה על התנהגותו. בצדק רצה הרצוג יותר 'קונטרול' על המפקדים שתחתיו. וכך סיפר יריב: "בפגישה הראשונה איתי - אני לא הכרתי אותו קודם - מיד הביט עליי בחשש גדול. הוא זכר את 'עסק הביש' והבין כי מהיחידה הזאת עלולות להתחיל צרות. במפגשים השוטפים בינינו וגם אחר כך, במשך שנים, היה חוזר ושואל: 'אתה בטוח שלא יכול להיות עוד פעם מקרה של ה'עסק הביש'?"

עוד סיפר יריב: "וויאן (כינוי מבית הוריו) צנח עלינו במפתיע. הוא לא היה מוכן לזה. היינו בסך הכל חמישה אלופי-משנה, כל אחד אחראי לגזרה אחרת, שונה מרעותה. אני הייתי אחראי על היחידה המבצעית של אמ"ן. בקדנציה הראשונה שלו, ב-48, היחידה הייתה בראשיתה ורק אחר כך, בתקופת בנימין גיבלי, הייתה מעורבת ב"עסק הביש". הוא הבין שמעצם טבעה של היחידה היא עלולה להביא צרות. זה לא הרפה ממנו".

הממד הפסיכולוגי-אישיותי

"לכן, לצד מה שנדרש ממנו בעניין 'ליל הברווזים', התחיל לשים לב במיוחד לפעילות שלנו, והתיישב על תהליך קבלת המועמדים

ראיון מלב אל לב עם רון קרניאלי, סגן הצנזורית הראשית, לרגל הענקת אות מפעל חיים של אגף המודיעין.

"יד עטויה כפפת איגרוף אינה יכולה לקטוף פרת. אנחנו עובדים עם פינצטה..."

סא"ל (מיל') רון קרניאלי, אזרח עובד צה"ל בכיר מזה חמש שנים, מסביר את תפקידה של הצנזורה הישראלית, כאחד הכלים החיוניים בערכת הסדר הטוב לשימור הדמוקרטיה, גם בעידן הרשתות החברתיות. דבריו מאירים את אחת מזירות הפעולה המרתקות ביותר, המתממשקת למודיעין ול...הגנה עליו.

ראינו אופיר שהם ורון כתרי

ההפתעות שלנו מפני היריב ולהשתמש בהן בעת מלחמה."

- יש עוד מדינות בתבל שיש בהן צנזורה ביטחונית, צבאית?

"התשובה היא לא וכן! אין דומה לתצורה הישראלית... אין דומה לשיטה שלנו ולכל מדינה יש דרכים משלה לנצור את סודותיה. ארה"ב לדוגמה, עושה זאת יפה מאוד באמצעות חקיקה פדרלית. בריטניה, האם והמורשת של הצנזורה הישראלית, עושה זאת באמצעות גוף מיעץ עם שם מכובס - הוועדה הממלכתית... שעומד בראשה אדמירל בדימוס. כלי התקשורת הבריטיים החוששים מפגיעה בביטחונה של בריטניה פונים לאותו גוף מיעץ המיעץ להם האם לפרסם אם לאו. העצה אינה מחייבת כמו בחקיקה הישראלית."

- איך מכשירים צנזורים? מאין הם מגיעים?

"וולטר בראון הצנזור הראשי המיתולוגי, שכיהן 27 שנים בתפקיד, טבע את הכישורים הרצויים לצנזור, דווקא באידיש, שבתרגום חופשי לעברית אמר, 'צריך תחושת צנזורה בקצות האצבעות'. קהל הצנזורים מגיע מכל רבדי החברה הישראלית וחלקם ממערכת הביטחון. מגיעים אלינו אנשי קהילת המודיעין,

קרניאלי - דבוראי בנשמה וצנזור מכל הלב

בעת החדשה, כתב על זה פואמה מאוד יפה. בין היתר הוא מדבר על התקיפות, 'התקיפות קנן גדול הוא, אך בקלד את טיב האפנים מימות-עולם חשים לפי הדרך בה עובדים הם בפפסלת ולא לפי הכח שבפטישים'. אני נאחז בשני הדימויים, כפפת אגרוף ופינצטה, כדי להסביר איך משמרים את חופש הביטוי וחופש העיתונות. לפעמים תיקון אות אחת או מילה אחת בטכסט אותו אנו בודקים, מאפשרת את פרסומו. לכן, לא אוכל לענות על השאלה, למה לא צריך צנזורה... כל זמן ששכנינו אינם שווייצרים, דנים או ניו-זילנדים ואנחנו חיים בשכונה המזרח-תיכונית ויש לנו הרבה על מה לשמור. נכון יהיה לשמור על

ב גיליון הקודם (83), העירה הצנזורה הערותיה על שתי כתבות. האחת הוחלפה על-ידנו בכתבה אחרת ובשנייה שונו פרטים כדי להכשירה לפרסום. ההתמודדות עם צנזורה במדינה דמוקרטית וחופשית, נכנסה לפתע למציאות היום-יומית של מערכת מבט מל"מ. הסקרנות העיתונאית ללמוד מכלי ראשון את התרבות המצנזרת ושיקוליה, הובילה אותנו להזמין את רון קרניאלי, סגן-הצנזורית הראשית, להתראיין לכתב העת שלנו.

- ניח שמבקשים ממך לנמק מדוע לא צריך צנזורה...

"אתקשה מאוד בתשובה, מאחר ואני מאמין באמונה מלאה שצריך צנזורה, כגוף המשמר את הדמוקרטיה הישראלית מחד-גיסא, שלא יתגלו יעדי ההסתרה של מערכת הביטחון שלנו ומאידך-גיסא, אנו חותרים ומצליחים לשמור על עקרונות חופש הביטוי, חופש העיתונות וזכות הציבור לדעת. (שותק לרגע...) אישית ומקצועית אני מאמין שמי שעוטה כפפת אגרוף על כף ידו, אינו יכול לקטוף פרת... אנחנו עובדים עם פינצטה..."

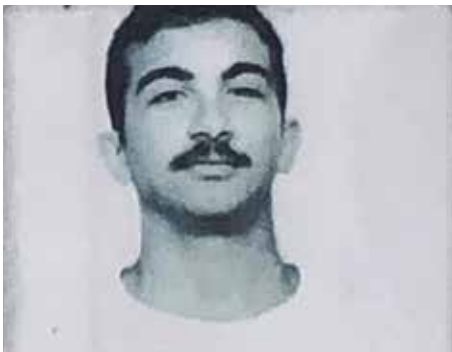
כפפת אגרוף או פינצטה

"לקטוף פרת זה לפגוע בחופש הביטוי, בחופש היצירה. נתן אלתרמן, מגדולי היוצרים

הכל התהפך. קמתי כל בוקר בשש לעבודה ובצהריים התייצבתי ללימודים... פגשתי את ארץ ישראל האמיתית עם כל עדותיה וגוניה.

התגייסתי כערביסט ל-8200. קורס קצינים ופיקוד על מתקני התראה בשירות קבע קצר. הייתי בזמנו מראשוני המוצ'לרים הישראליים ונדדתי בעולם עם תרמיל על הגב. כשחזרתי מנדודי בחרתי להיות מדריך של"ח (שדה, לאום, חברה) וידיעת הארץ. התחנתי עם מיקה - אבן דרך נוספת חשובה מאוד בחיי, עורכת דין במקצועה ואם שלוש בנותינו - מיכל, שרון ודנה. החלטתי לחזור למערכת הביטחון ולצנזורה הגעתי אחרי שפתחתי את הלקסיקון לביטחון ישראל בערך 'צנזורה'.

רון קרניאלי בעת גיוסו

שירתתי כצנזור בבסיס תל-אביב, פיקדתי על בסיס ירושלים ובסיס תל-אביב עד שמוניתי לסגן הצנזור. אני בוגר המכללה לפיקוד ומטה של צה"ל (פ"ם) והקורס הבכיר והבין-שרותי למודיעין, שהיה קורס מרתק. למדתי לתואר ראשון במזרחנות, היסטוריה של המזרח-התיכון ולימודי ארץ ישראל. יש לי תואר במשפטים ואני חבר כיום, כנציג ציבור בוועדת האתיקה של לשכת עורכי הדין. עשיתי גם קורס גישור באוניברסיטת תל-אביב. בצעירותי אף הדרכת את מבקרי יקבי 'כרמל מזרחי' כמדריך ליון.

- האם מתקיימת בעידן הנוכחי התנגשות בין הצנזורה למבוקריה?

”התנגשות אינה ההגדרה הנכונה. יש אתגרים מורכבים. לעתים רחוקות אנחנו מגיעים לדלתיים סגורות בבית המשפט.

המשך בעמוד הבא

”לשמחתי זה קורה מעט מאוד. כמעט בכלל לא אבל זה קורה. מי שעובד גם טועה... כשחוטבים עצים עפים שבבים... השגיאות הצנזוראיות נגזרות מהאמת הנמצאת לפניך. לפעמים התמונה שונה בנקודת זמן נתונה, וכך נוצרות שגיאות אף שנדירות הן, כאמור. בדיעבד, אתה רואה את ההבדל במידע ביחס לציר הזמן. כשמסתכלים אחורה כולם תמיד רואים ברור.”

- עד כמה משמעותית ההיררכיה בצנזורה? האם צנזור זוטור מן השורה, יכול להוביל בכירים ממנו בתהליך?

”יש בצנזורה חופש הבעת דעה ופולרליזם. שומעים את כל הדעות, לכאן ולכאן, ובהרבה מקרים יש ויכוחים בצד תמימות דעים, האם לפסול, מה המשמעות של הפסילה או של אישור הפרסום. ההחלטה של הצנזורת הראשית מסיימת את הדיון.”

- מי אתה רון קרניאלי?

”וואו, (לוקח אוויר...) אני כבר 25 שנים בצנזורה. נולדתי בתל-אביב לשני הורים צברים. יש לי שתי אחיות צעירות ממני ואני אוהב את תל-אביב. רואה עצמי כתבנית נוף מולדתי ומשפחתי. סבא אחד הגיע מוורשה כחסיד ברסלב והיה ממקימי בני-ברק, בשנות העשרים של המאה הקודמת. סבי השני הגיע מהעיר ז'שוב (היא ריישא) בגליציה והיה בין בוני תל-אביב.”

דבוראי... אוהב צנזורה?

”אני בוגר בית-הספר החקלאי מקווה ישראל, שבו התוודעתי לתחביבי - דבוראות. הייתה לי כוורת בתל-אביב... לסבתי וסבי הייתה חלקת אדמה בשכונת סומייל (כפר ערבי, עד 1948 בלב תל-אביב). המשפחה גרה בשכונת טובה עם שכנים ערבים. את הכוורת החזקתי באותה חלקה ועד היום זהו תחום עניין ותוכן שמרתק אותי מאוד. בית-הספר מקווה ישראל הוא אבן דרך מהחשובות בחיי... אחרי שניסיתי ללמוד בבית-ספר תיכון רגיל ללא הצלחה ולכן מצאתי את מקומי במקווה ישראל... מהרגע שהגעתי לשם

מהשב"כ לשעבר, מהמוסד לשעבר ומאמ"ן, בעלי תארים וניסיון רב.”

”ההחלטות שלנו מאופיינות בהיותן החלטות אל-חזורי! צנזור שאישר כחמש דקות לפני שידור פרסום בכלי תקשורת אלקטרוני, יודע שזהו, נגמר.”

יריבינו מכירים את האיסוף...

- ”באופן מעשי אפשר לתמצת את מרכיבי המקצוע ביכולת טובה של קבלת החלטות. התכונות של צנזור טוב משקללות לתוכן את הרקע ממנו הוא מגיע. ההחלטות שלנו מאופיינות בהיותן החלטות אל-חזורי! צנזור שאישר כחמש דקות לפני שידור פרסום בכלי תקשורת אלקטרוני, יודע שזהו, נגמר. היריב שלי המכיר את כל טכניקות איסוף המידע, כסיגינט, יומינט, ו-וובינט, יודע שתוכן המידע הוא אוסינט - Open Source Intelligence - מודיעין ממקור גלוי. נקודת המוצא שלנו היא שידיעה שמתפרסמת בכלי תקשורת ישראלי, מגיעה ליריב, כעוד פיסת מידע להשלמת תמונת המודיעין, הפאזל המודיעיני. לכן, יש להכיר את יעדי ההסתרה ולמנוע את פרסומה. צנזור צריך יכולת עמידה בלחצים, להפגין ידע כללי נרחב עם דגש על תחום הביטחון. בה העת, צנזור צריך לדעת לפעול כסוליסט וגם כאיש צוות... לא רבים משלבים את כל התכונות האלו. אנחנו מבצעים תחקירי למידה אחרי כל אירוע בטחוני ולא במטרה 'לשפד' מישהו. אנו מנתחים את החלטותינו ומשתדלים להשתפר בהתמדה.”

- מה נחוץ יותר, אחד המתמקד בטכסט, או זה היודע שגאונים פסו מן העולם ומתייעץ?

”גם וגם!”

- היו מקרים שבהם ננזף צנזור? וחומר מכך: שארעה "פשלחה"? באותו מצב של אל-חזור שציננת...

המשך מעמוד קודם

האירוע הגדול מכולם היה עם המקומון 'העיר' - במה שנודע כבג"ץ שניצר בכתבה ביקורתית על נחום אדמוני, שכיהן כראש המוסד. בית המשפט קבע, 'הצנזורה יכולה לפגוע בחופש הביטוי רק אם קיימת וודאות קרובה לפגיעה ממשית בביטחון המדינה', זהו המבחן שהציב בג"ץ אל מול חוק יסוד כבוד האדם וחירותו."

שמירה על הדמוקרטיה

"מעל קביעה זו יש רק מדרגה אחת חמורה יותר, המוגדרת כ'סכנה ברורה ומיידית לביטחון המדינה'. העוצמה והכוח שניתנו לנו הם חלק מהשמירה על הדמוקרטיה. זו עוצמתנו וזו גם ההזדמנות להבהיר כי אני רואה בפרס שקיבלתי כפרס שהוענק לצנזורה כולה. הייתה לי הזכות לקבל את הפרס בשם קבוצה איכותית מאוד של נשים וגברים. הצנזורה היא אורח חיים ואתה צנזור בכל אורחות חייך, 24/7"

"עצם ההצהרה של הוועדה כי עיתונאי או אמצעי תקשורת כלשהו גרם לפגיעה בביטחון המדינה היא משמעותית."

- **האם השפיעו פרשיות אדוארד סנודן וג'וליאן אסאנג' ("ויקיליקס") ודומות להן על הצנזורה הישראלית?**

"התעניינו בפרשות הללו."

- **האם העיתונאים, בכל הערוצים, מודעים לצורך בבדיקה עצמית של פרסומיהם?**

"יש ויש. לכתבים הצבאיים ולעורכים אין כוונה לפגוע בביטחון המדינה. לשאלה המתבקשת - מי אתה, אזרח ישראלי או עיתונאי? התשובה ברורה! מנגד יש תחרות קשה מאוד. לעתים התחרות על עיתוי הפרסום, הפרסטיז'ה והרווחיות גורמת לפרסום פסול. אני מנצל את סמכותי, לעתים, ופוסל ידיעות. יש גם נושאים שברבות השנים נפתחים לפרסום ויש שיישאו בכספות הצנזורה."

- **כיצד ניתן להשיג על הרשתות החברתיות, אם בכלל ואין מתמודדים עם מטבע הלשון, "על-פי פרסומים זרים?"**

"ההתייחסות שלנו היא בכמה רבדים. הראשון הוא הדין הישראלי המחייב את כולם ויש לכבד את החוק. הרובד השני הוא האחריות הקולקטיבית שלנו כאזרחי מדינת ישראל לביטחון המדינה. השלישי הוא הרציונל שידיעה שתתפרסם בעיתונות זרה תוכל להתפרסם גם באמצעי תקשורת ישראלי ובעברית בליווי ציטוט "נאמן למקור". הרובד הרביעי הוא זה המודיעיני - כאשר מתפרסמת ידיעה בעיתונות הזרה ואמצעי תקשורת ישראלי מצטט אותה, אין לדעת אם זו האמת... כתבו ותו לא. יש עוד שיקולים שמטעמי צנזורה לא אפרטם."

לידיעה בחו"ל ללא תימוכין אין כוח

"לחלק מהמידע בחו"ל יש ערכיות נמוכה מזו של ידיעה החתומה על-ידי עיתונאי בר-סמך בארץ המוצא, בשל הנגישות למקורות והכרות קרובה עם ההווייה המקומית. כל אלה מעמידים אותנו באתגר מתעצם והולך אך אנחנו מתמודדים... עיתונאי זר המגיע לארץ צריך לשמור על החוק הישראלי. בארץ מוצאו אין לו שום מחויבות לחוק שלנו. ותמיד אנו בוחנים כל מקרה לגופו. ככלל, הדין הישראלי אינו חל על עיתונאי הפועל בחו"ל."

- **מהם ה"מקלות" של הצנזורה?**

"קיימת ערכאה שיפוטית המוכרת כ'וועדת השלושה', לשמר את ערכי הדמוקרטיה, במובדל לסמכויות הנחרצות שיש לצנזורה מכוח תקנות ההגנה לשעת חרום. זהו הרכב היושב כבית משפט לענייני צנזורה. כיום מונה ההרכב את השופטת העליונה בדימוס אילה פרוקצ'יה, את האלוף במיל' יוסי ביידיץ ואת שלום קיטל. וועדה זו דנה בכל סוגייה המובאת בפניה ומחליטה האם נעברה עבירה ואם כן, מהי הסנקציה הראויה לעבירה זו על פי סרגל עונשין מתקדם. זהו סרגל שהמנעד שלו הולם אותנו כמדינה דמוקרטית ואינו כולל עונשים חריפים מדי. עצם ההצהרה

דוגמאות לחומרים שנפסלו

של הוועדה כי עיתונאי או אמצעי תקשורת כלשהו גרם לפגיעה בביטחון המדינה היא משמעותית. במציאות רוב העבירות הן אלו המוגדרות כטעויות אנוש, שלא נעשו בזדון ובכוונה לפגוע בביטחון המדינה."

- **מי מזין את הצנזורה בחומר המאפיין ומגדיר מה אסור בפרסום?**

"אנחנו סמוכים על שולחנם של כל גופי הביטחון במדינה. השאלה הגדולה היא מהו ביטחון המדינה? לכן, אנו תוחמים את עיסוקינו לביטחון מובהק, ולפרסומים המהווים סכנה מוחשית לביטחון המדינה."

- **רון קרניאלי, במבט לאחור, מה היית עושה אחרת בחיך?**

■ "לא הייתי משנה דבר!!!"

רביעיית האנטרים ירדנית תוקפת בכפר סבא - פאשלה של המודיעין הירדני?

עם פרוץ מלחמת ששת הימים ובעקבות ההתקפה על חיל האוויר המצרי בבוקר ה-5 ביוני, במסגרת מבצע "מוקד", הצטרפה גם ירדן למעגל המלחמה. כוחות הצבא הירדני הופעלו במספר הזדמנויות כבר ביום הלחימה הראשון, לפגיעה במטרות מעבר לקו הירוק בשטח ישראל. הפעלתם התבצעה על פי תוכנית המפקדה הערבית המשותפת, שמפקדה, הגנרל המצרי עבד אל מונעם ריאד, פעל מעמאן, לפיה הוחלט להפעיל מטוסים, ארטילריה, וכוחות קומנדו מערבה, בעיקר לפגיעה בשדות התעופה של ישראל.

דני אשר

חמורה לבן גוריון. הוא פתח במאמצים לפתות את ארה"ב לבוא בברית נפרדת עם ישראל. במסגרת מאמציו, הציע בן גוריון לבנות בסיס גדול לאמריקאים ליד נתניה, שיקלוט את המפציצים החדשים מסוג B-47 בעלי ששה מנועי סילון. מכאן היה ל-B-47 טווח סביר לאיים על ברית-המועצות.

"בהתחלה נסללה מדרום מזרח לנתניה התשתית למסלול תעופה ענקי במושגיני דאז, אשר אילו הופעל להנחתת מטוסי סילון, הייתה הגישה הסופית אליו מעל שטח ירדן, הרחוקה רק חמישה עד שבעה קילומטרים מהמסלול. הוא נקרא בפינו "המסלול האדום" משום שעל פי פקודה שקיבלו כל טייסי החיל, הוא היה אסור לנחיתה אפילו בתנאי חירום.... ברית בגדד הייתה נפל, ו"המסלול האדום" ננטש". השדה אכן ננטש אך המודיעין הירדני שאיתר את בית השדה לא עקב כמות, לא חש בנטישה ולא מחק את השדה מרשימת המטרות שלו. ריבוי הגיחות של מטוסי חיל האוויר שצללו לעבר מתקן האימונים של ה"מ בשדה התעופה בהרצליה, הטעה אותו ככל הנראה, לחשוב כי השדה חי ופעיל.

כשהגיעו ההאנטרים הירדנים לתקיפה, ללא מודיעין עדכני, הם התקשו לגלות את המסלולים הנטושים שבצדם כבר נשתלו פרדסים, ואת המטוסים שמעולם לא חנו בהם. כמטרות חליפיות הם פגעו במפעל "אביק" מצפון מערב ובמפעל "אלבר" שמזרח לאתר השדה הנטוש. ■

ארוכות הטווח באיזור טול-כרם הבחינו במטוסים מנמיכי טוס מדרום לנתניה - ומכאן ככל הנראה הטעות וההערכה בדבר קיומו של הבסיס.

האנטר ירדני

ובכן לא היא. הפשלה של המודיעין הירדני הייתה בכך שלא השכיל למחוק מרשימת המטרות שלו יעד שאבד עליו הכלח. בהיותי ילד בן כפר-סבא טיילתי בפרדסי האזור וגיליתי מדרום למושב בצרה טרקטורים ענקים עם כיתובים באנגלית (אמריקאית) שעסקו בבניית תשתית ענק ובסלילה באתר שנחשב אז לסודי ביותר. שנים לאחר מכן כשהייתי חניך בקורס טיס של גדנ"ע אוויר, שבסיסו היה בשדה התעופה סירקין תרגלנו נחיתות אונס מעל "השדה האדום" שמצפון לרעננה.

שנים ניסיתי לברר מה הרקע לשדה הזנוח שמעולם לא הושלם. לאחרונה מצאתי בספרו של אל"מ יואש צידון את הפיתרון לסוגיה. וכך כותב צ'אטו: "ב-1952 הייתה ברית בגדד בתהליך התגבשות, והיותה מקור לדאגה

בוקר ה-5 ביוני 1967 ולאחר לילה של עבודת פיענוח תצ"א מאומצת, הגעתי לשינה חטופה בביתי בכפר-סבא. התעוררתי בבהלה כשנשמעו ברדיו הסיסמאות לגיוס. התארגנתי לחזור לבסיס ובדרכי החוצה ראיתי רביעיית האנטרים ירדניים בטיסה נמוכה ובלי שמטוס של חיל-האוויר הישראלי, ולו אחד, דולק בעקבותיהם. הסתבר שאלה חזרו מתקיפה של מטרות באזור התעשייה בנתניה ובבית החרושת אלבר בכפר-סבא. מה לעזאזל הם חיפשו שם? בשעה 11:50 שולב חיל האוויר הירדני בהתקפה. ארבעה מטוסי "האנטר" ירדניים, משדה התעופה מפרק, צלפו על סוללת מרגמות ליד מושב פורת שבגוש תל-מונד ותקפו מטרות אזרחיות באזור התעשייה בדרום נתניה (בית החרושת "אביק") ובצפון מערב כפר סבא (בית החרושת "אלבר"). בנוסף השמידו מטוס נורד שחנה על המסלול בשדה התעופה סירקין.

על השאלה מה חיפשו הירדנים מדרום לנתניה ולמה בחרו במטרות האזרחיות האלו ניסיתי לתת את הדעת. המלך הירדני חוסיין מתאר בספר הישראלי, "חוסיין פותח במלחמה" כי, "שלוש פעמים תקפו מטוסי ההאנטר שלנו את הבסיסים בנתניה שבישראל מבלי שנגרמו להם אבדות". בניסיון להבין אלו מטרות תקפו הירדנים, מצינת מערכת הספר כי בסיס חיל-האוויר "דרום נתניה" הופיע כאחת המטרות המרכזיות בהוראות המבצעיות של תוכנית "אל חוסיין". לטענת מערכת הספר הישראלית, התצפיות הירדניות

והראיה - זר פרחי רתם

במחצית הראשונה של שנות השבעים, שנים בהן הפח"ע גאה, הייתה עבודתו של איש שב"כ, בכל המקצועות, מטורפת. בוודאי ובוודאי שכאלה היו פני הדברים ברצועת עזה בכלל, ובעיר רפיח, בה שימשתי כרכז שטח, בפרט. בטרם הצליחו הרכזים והחוקרים למצות פרשייה אחת כבר היו שקועים בפרשייה אחרת. ולא תמיד היה העובד פנוי לבדיקת איכות של עשייתו. בנסיבות אלו קרוב לוודאי שנגרמו גם מעשי עוולה, שנעשו בתום לב, אך כאשר עלה חשש לעוולה עשינו כל מאמץ לתקנה.

טוביה סולמי

היא סירבה ואמרה: "אנא טניב עלא ולאיך! אני בת חסות של נשותיך! ולא אוכל ולא אשתה עד שתשמע אותי ותבטיח שתטפל בבקשתי." הייתה זו פנייה מסורתית מחייבת, שהבהירה לי כי היא במצוקה קשה. כמקובל, עניתי לה, כי היא הגיעה למקום המתאים ואני נותן לה את חסותי, אבל אשמע כל מה שיש לה לומר רק לאחר שהיא והילד יאכלו וישתו. רק אז הסכימה ולאחר שיצאנו אני והחיילת מן החדר הם אכלו מה שאכלו. כשסיימו הזמנתי אותה להיכנס לחדר העבודה לאחר שהזמנתי קפה. הילד נכנס איתה.

חיים ומוות ביד הלשון

הוצאתי את הילד והושבתי אותו עם החייל המאבטח את המשרד, שם למד לשחק דמקה. "בבקשה, אני לרשותך. מה אני יכול לעזור לך?" שאלתי אותה.

"ביקשתי לדבר אתך ביחידות, כי בדברים חיים ומוות." אמרה והביטה לעבר החיילת. השפה שדיברה בה היתה בניב הבדואי ואני שלטתי בו היטב, לצד שליטתי בניב העזתי והספרותי.

"הביטי, גברתי הנכבדה", הרגעתי אותה, "החיילת תשב אתנו כדי לשמור על כבודך. אבל אל תדאגי, כי היא לא יודעת ערבית ולא מבינה שום דבר. תוכלי לדבר בצורה

"לא, לא. אני מחכה לך מהבוקר, ולא אלך עד שתדבר אתי," אמרה נחרצות.

"טוב, ברוכה הבאה," אמרתי בסבלנות, "ומי זה?" שאלתי כשילד כבן 10 שישב בצד הדרך קם והצטרף אליה.

נשים בדואיות בלבושן המסורתי

"זה בן אחי, הוא עובד אתי ובא ללוות אותי." היה זה בהתאם לנימוס הערבי האוסר על אשה לצאת לרשות הרבים בלא לווית בן משפחה.

הכנסתי אותה לממשל והושבתי אותה מחוץ למשרדנו, עד אשר הגיעה חיילת שהוזמנה על ידי, והביאה אותה לבקשתי גם אוכל ושתייה. רק אז הכנסתי אותם למשרדי והזמנתי אותם לרחוץ ידיהם ולאכול ארוחת ערב.

כזה היה המקרה בו יסופר להלן. ובכן, בעת ההיא שימשתי כרכז השטח באזור רפיח. יום אחד הגעתי לעת ערב מבאר-שבע, לאחר יום פגישות ופעילות, וכשנכנסתי בשער הממשל הצבאי ברפיח, אמר לי החייל השומר בשער, כי ישנה גברת ערבייה היושבת בשער מהבוקר ורוצה לפגוש את קפטן טובי, שזה היה כינויי בשטח. לדבריו, כל הניסיונות להרחיקה בטענה שאני לא שם לא הועילו. היא אמרה שהיא תמתין עד שאבוא.

אשה נחושה ובודדה

יצאתי מן המכונית וניגשתי אליה, אל מחוץ לשער. היא זיהתה, כנראה, וניגשה אלי. סקרתי אותה בסקרנות. לא היה זה מקובל שאשה ערבייה תגיע אל הממשל, ועוד לבדה. תמוה יותר היה שהיא בדואית, וזה היה חריג שבעתיים. הייתה לבושה בלבוש בדואי מסורתי, מעוטרת בתכשיטים וזממים וכתובות קעקע ורעלה כבדה כיסתה את פניה, והותירו רק חריץ דק.

"אללה יברך אותך בערב טוב, יא קפטן טובי!" - אמרה בקול שקט.

"ויברך גם אותך בערב טוב. כן, מה אני יכול לעזור לך?" שאלתי בתמיהה, "האם את לא מעדיפה לבוא מחר בבוקר?"

"לפני שתעבירי את עניינו לאללה ותסבכי אותי עם אללה, עדיף שתספרי לי במה מדובר. למה את משוכנעת שאנחנו טועים לאחר שהוא הודה ונשפט?!"

"תשמע, אני מאמינה שיש בך יראת שמים ותדע להחליט ביושר. אני אלמנה והוא בני היחיד, שכל חיי עבדתי קשה לפרנסו ולהגן עליו. בדרך כלל, אני עובדת בשדות של היהודים באדמות מושב מבטחים והצלחתי לפרנסו בכבוד ותמיד לקחתי אותו לעבוד אתי. כשהגיע לבגרות הסברתי לו שהוא יתום והוא בני היחיד והשבעתי אותו בזכר אביו שלא יתחבר עם חברים רעים, ובמיוחד הזהרתי אותו שלא יתפתה למעשי גבורה ופוליטיקה, אלא שישאיר אותם לאחרי. כשהוא נעצר עם הצעירים בני השבט לפני כשנה, ונדוד לי שהוא הודה עמהם, אני כעסתי עליו שהפר את השבועה ולא רציתי לבקר אותו בכלא. לפני כחודשיים, לאחר שהסתיים המשפט, הוא שלח לי הודעה שהוא מבקש שאבוא לבקר אותו בכלא והוא יוכיח לי שלא הפר את השבועה שנתן לי. כעת לא הייתה לי ברירה אלא ללכת. הוא סיפר לי אז, כי בן דודו הציע לו להתגייס לחוליה של השבט והוא סירב בתחילה, אבל החברים צחקו עליו בן של אלמנה והוא פחדן. לבסוף הסכים להירשם כמגויס, אך החליט בלבו שלא ישתתף בשום פיגוע. יום אחד הוא הופתע על ידי בן דודו, שהביא מוקש ואמר לו לבוא אתו כדי להניח את המוקש על "דרך המלך" בדיונות שמדרום לשבט. בכל בוקר עובר שם פטרול צבאי והכוונה היתה שהוא ייפגע. הוא לא יכול היה לסרב להשתתף, ובן דודו הניח את המוקש בנוכחותו וכיסה אותו בעפר והם הסתלקו. לאחר שעה קלה, נפרד בני מחברו וחזר אל הדרך בחסות החשיכה. הוא הוציא את המוקש מאמצע הדרך, הניח אותו בצד הדרך וכיסה אותו בענפים כדי שהפטרול יגלה אותו וינצל. לדברי בני, למחרת בבוקר הגיע הפטרול שהתקדם כשגשש צועד לפניו. כשהגיע הגשש למקום הפיגוע הוא מצא עקבות של השניים וחשף את המוקש שהוטמן בצד הדרך. לאחר מכן הוא הלך אחר העקבות והגיע אל האוהלים של בני ובן דודו, וכך נתגלתה החוליה. בני הסביר לי, שלא יכול היה לספר את כל זאת

פגשתי אותו בכלא לאחר שהודה שהשתתף בהנחת המוקש בדרך המלך מדרום לרפיח."

"אתה צודק במה שאתה אומר על החבורה. הם פעלו בניגוד לרצון הוריהם ואתם פעלתם בצדק, אבל אתה טועה לגבי בני. הוא חף מפשע ובאתי למנוע אותך מלעשות מעשה עוול, וגם אללה לא מקבל זאת."

הכלא מקום טוב לילד

"הוא הודה מפחד לאחר שכולם הודו. האם כשפגשת אותו היית לבדך או שהיו אחרים מחבריו נוכחים?" שאלה במתח.

"אני לא זוכר, אבל מה זה חשוב?" שאלתי. "גם שותפיו הפלילו אותו. ובכלל, מה נזכרת כעת כשהמשפט הסתיים?!"

שיח הרותם. צילום: יונתן מטלון

"הבט, יא קפטן טובי, אני לא דואגת לבני. הוא בכלא - אוכל ושותה לשובע, ואפילו לומד קרוא וכתוב - מה שלא זכה בו עד היום. אבל הוא חף מפשע. אני חייבת לספר לך את הדברים ומשאירה את עניינו לאללה ולך!"

חופשית. אבל הסבירי לי משהו. כעת את זהירה מאד, אבל לשבת כל היום בכניסה לממשל זה לא היה מסוכן?!"

"לא הייתה לי ברירה, ובלאו הכי אף אחד לא יכול לזהות אותי כשאני רעולת פנים. אני משבט הפְּלִיחָת ואתה עצרת לפני כשנה את בני היחיד." היא לא אמרה את שמה ולא שאלתי.

"נכון, לפני כשנה עצרנו חוליה של צעירים מהשבט שלכם שעשו פיגועים והניחו מוקשים, ולאחרונה הסתיים משפטם וכולם נידונו למאסר שנים רבות. הם גרמו נזקים ונעשה להם משפט צדק. אז על מה את מתלוננת. למה לא שמרתם על ילדיכם לפני כן?!" הקדמתי והתרסתי כנגדה.

"אתה צודק במה שאתה אומר על החבורה. הם פעלו בניגוד לרצון הוריהם ואתם פעלתם בצדק, אבל אתה טועה לגבי בני. הוא חף מפשע ובאתי למנוע אותך מלעשות מעשה עוול, וגם אללה לא מקבל זאת."

אנחנו, הישראלים, לא מבחינים בדרך כלל בין הקבוצות השונות באוכלוסיה הערבית ומתייחסים אל כולם בחשדנות. גם את הבדואים אנו רואים כקבוצה אחת ולא מבחינים בין המטות והשבטים השונים ולא מעלים אנו על דעתנו שיש ביניהם הבדלים גם ביחסם אלינו. שבט הפְּלִיחָת עליו נמנתה האשה נחשב לשבט עני וחלש, ששאר השבטים התייחסו אליהם בבוז ולא נמנעו מלפגוע בהם. הופתעתי לגלות מולי בדואית דעתנית ורהוטה המזהירה אותי מכך שאני עומד לעשות מעשה עוולה, וזאת לאחר שהודתה כי הצעירים טעו במעשיהם. "מה שמו של בנך?" שאלתי.

היא נקבה בשמו והוסיפה: "הוא בחור עדין שגדל כיתום מאב ולא היה לו אומץ אפילו לשחוט לי תרנגולת, ואצלכם הפך למחבל שנידון לשמונה שנים."

"כן, יא אום אַל-יַלְד, אמו של הילד, כל האימהות טוענות שהילדים שלהן חפים מפשע! אני זוכר אותו כבחור נחמד וגם

המשך מעמוד קודם

שכיסו את המוקש, ואמרתִי לה שאני מאמין לה ולכן אבדוק כיצד ניתן לתקן את העוול, שנגרם ע"י המערכת בתום לב. השעה הייתה מאוחרת, ולכן הצעתי להוריד אותה בשולי הדיונות, אבל היא פחדה שמישהו יראה שהיא יורדת מרכב ישראל. היא אמרה שהיא מעדיפה שאקפיץ אותה למושב מבטחים, שם היא עובדת אצל חיים מצליח, וכך עשיתי. אותה שעה לא העליתי על דעתי כמה קשה יהיה לעשות זאת, במיוחד שאי אפשר היה להביא את סיפורו של הבן בגלוי וליזום משפט חוזר, שהרי חשיפת מעשהו האמיץ תביא לפגיעה בביטחונו. להפתעתי, היו במערכת שהציעו להניח את הנושא בטענות שונות, כגון שזה יטיל דופי בחוקרים ובשופטים ובכלל במערכת שמרשיעה בקלות כזאת אדם חף מפשע, ואולי עדיף להשקיע את המרץ בנחקרים החדשים, שהרי לבטח עשה פעם משהו וכיו"ב. אולם, לאחר כשנה מלאה בתלאות רבות, הצלחנו להביא לשחרורו המוקדם של הבחור, בהליך של חנינה מסיבות הומניות. חיים מצליח כתב בקשה מעוררת רחמים בשמה של הבדואית שחתמה בטביעת אצבע ומושל הרצועה אישר את החנינה. נסעתי במיוחד למושב מבטחים לבשר לאם, כי פרעתי את חובי. ושלום על ישמעאל. ■

"אללה אתך. קלעת בשאלה שלך. הוא אכן השאיר לך ראייה!"

"השאיר לי?!" תמהתי, "מניין בכלל הכיר אותי?"

כך יש לסמן מוקש...

"כן, הוא הכיר אותך מהסיורים שלך באותה דרך המלך בג'יפים המרחפים על הדיונות. אותו יום הוא הניח לך על המוקש שבצד הדרך זר ענפי רותם צהובים."

"האם השאיר לי אישית?!" התעקשתי.

"כן. הוא אמר שלמחרת בבוקר, לאחר שהגשש גילה את המוקש, אתה הגעת עם החיילים למקום וראית את המוקש ואת זר ענפי הרותם שהיה עליו. החיילים פוצצו את המוקש ובני שמח שמנע את הפיגוע. הוא נלחץ לאחר מכן כשבן דודו אמר שהוא לא מבין איך המוקש זז בלילה בעצמו ממרכז הדרך אל צד הדרך, והוא ענה בעצמו שאללה אוהב את היהודים!"

נזכרתי בזר ענפי הרותם הצהובים המשונה

בחקירה משום שחשש, כי החוקרים יגלו זאת לחברי החוליה והם יפגעו בו. אבל לא מפריע לו לשבת בכלא כמחבל, ואפילו טוב לו משום שהוא אוכל ושותה ולומד, ואמו תקבל משכורת מהארגון, אבל הוא רצה שאני אדע שהוא לא הפר את השבועה. זה הסיפור שלי ושל בני, ואתה תחליט אם אתה רוצה להיות בן אדם, והרי כולם אומרים שקפטן טובי הוא זֵלְמָה, גבר!" היא השתתקה ואני שתקתי.

הוא נלחץ לאחר מכן כשבן דודו אמר שהוא לא מבין איך המוקש זז בלילה בעצמו ממרכז הדרך אל צד הדרך, והוא ענה בעצמו שאללה אוהב את היהודים!"

"מה אתה שותק? זה לא יפתור שום דבר."

"אני חושב על הדברים. אֶלְלָה יִבְרִינִי! - אללה ישמור עלי מלגרום עוול. אבל איך אדע שהדברים אמת? אֵיִשׁ אֶל-אֶסְרִיָּה? מה הראיה שיש לך שהדברים אמיתיים?" שאלתי בתקווה.

מראה הדיונות הטיפוסי (פארק ניצנה)

אל"מ (בדימ') פסח מלובני זכה בשני פרסים

הספר "דגל אדום מעל המזרח התיכון" מאת פסח מלובני

הספר "מלחמות בבל החדשה" מאת פסח מלובני

פסח מלובני (במרכז) מקבל את הפרס מידי של ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי, האלוף (מיל) עמוס ידלון, ואל"מ (מיל) ד"ר אפרים קם, הממונה על הפרס מטעם המכון

אל"מ (בדימוס) פסח מלובני הוא אחד משלושת הזוכים בפרס צ'צ'יק לחקר ביטחון ישראל, תשע"ט, של המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) בתל אביב. יחד עימו זכו בפרס ח"כ עופר שלח ואבירם ברקאי. טקס חלוקת הפרס נערך במכון ב-4 ביוני 2019.

פסח הוא יוצא חיל המודיעין בצה"ל (8200) וחטיבת המחקר (במ"ן) והמוסד (אגף המחקר/המודיעין). מאז פרישתו מהמוסד עוסק פסח, כחוקר עצמאי, בחקר צבאות ערב והמעורבות הצבאית הסובייטית במזרח התיכון על פי מקורותיהם, נושאים בהם עסק והתמחה לאורך תקופת שירותו הארוכה.

במסגרת זאת פירסם שלושה ספרים בנושאים אלה: מלחמות בבל החדשה, על הצבא העיראקי הקודם (מערכות, 2010); מצפון תפתח הרעה, על הצבא הסורי (קונטנטו והמכון לחקר מלחמות ישראל, 2014) ודגל אדום מעל הים התיכון (אפי מלצר והמרכז למורשת המודיעין, 2017), על המעורבות הצבאית הסובייטית באזור.

כן פירסם מאמרים רבים ב"מבט מל"מ", "מערכות", "יד לשריון", באתר "המורשת הימית", ובאתר ISRAEL DEFENSE, וסייע לסופרים שונים, בארץ ובחו"ל, במחקריהם על מלחמות האזור.

שניים מספריו זכו בפרסים:

הספר "מלחמות בבל החדשה" זכה בפרס יצחק שדה (2010), בתעודת הוקרה מטעם פרס מולדובן של מרכז אריאל לתקשורת וביטחון של אוניברסיטת אריאל (2011) ובציון לשבח מטעם פרס צ'צ'יק (2012).

הספר "דגל אדום" מעל המזרח התיכון זכה בציון לשבח מטעם פרס צ'צ'יק (2019), ובציון מיוחד מטעם פרס יצחק שדה (2019). ■

מודיעין השטח כמרכיב חשוב בהכנת מבצע צבאי

בעקבות ספרם של יגאל שפי ויוסי בן-ארצי, "לכבוש את חיפה" - המודיעין הבריטי והתוכנית לכיבוש צפון ארץ-ישראל, 1907 יד יצחק בן צבי, תשע"ט / 2018 | 329 עמודים

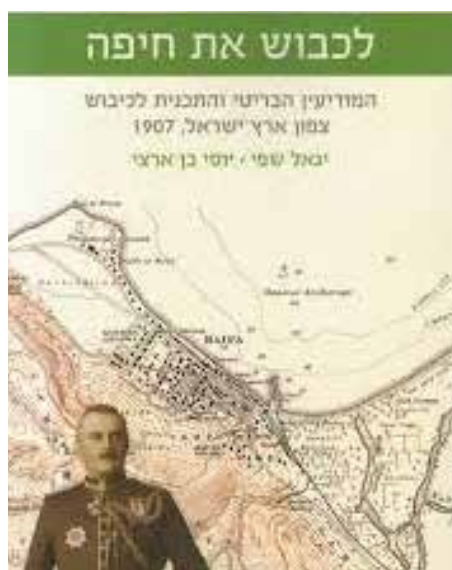
דני אשר

יצא לפעל בפיקודו של הגנרל הגרמני קרס פון קרסנשטיין ב-1915.

גם כשנזקקו להשלמות מודיעין בכל הקשור לרמת הגולן, אותה כבשנו במלחמת ששת הימים, נעזרנו בחומרי מודיעין שטח שהכינו הבריטים לקראת מבצע הלחימה "אקספורט" ב-1941, כנגד צרפת של וישי ששלטה באותה עת במרחבי סוריה ולבנון. באותו מבצע פעלו טנקי הסימן 1 הבריטים אל מול טנקי הרנו הצרפתיים במרחבי קונייטרה-כסווה בואך דמשק.

כאמור אין מלחמות יוצאות לפועל אלא לאחר שהצד היוזם מכין אותם לרבות את המודיעין לקראתם ובתוכו גם את מודיעין השטח. כך בעת העתיקה ובעידן המודרני, במהלכה של המאה ה-20 ולצערנו גם במאה ה-21.

מסתבר ע"פ הספר שלפנינו, המתבסס על חומרים שמצא סא"ל (מיל) פרופסור יגאל שפי, בארכיונים הבריטים, שכבר שנים אחדות קודם למלחמת העולם הראשונה תכנן המטה הכללי הבריטי לכבוש זמנית את ארץ-ישראל הצפונית, מחיפה ועד דמשק. לקראת מסע המלחמה המתוכנן סייר בצפון הארץ ובסוריה קצין בריטי, סגן אלוף פרנסיס ריצ'ארד מונסייל, שבכסות של טייל תמים אסף מודיעין שטח ומידע צבאי עדכניים והגיש דו"ח סודי מפורט על ממצאי הסקר. אף כי תוכנית הפלישה לא מומשה, המידע האצור בדו"ח המודיעין שליווה אותה הנו שיקוף נאמן של הנוף הפיזי והיישובי בצפון הארץ בראשית המאה העשרים, על תוואיה, דרכיה, יישוביה, תשתיתה ואוכלוסייתה המגוונת.

"לכבוש את חיפה" - המודיעין הבריטי והתוכנית לכיבוש צפון ארץ ישראל, 1907. מאת: יגאל שפי ויוסי בן ארצי.

כוחותינו במסגרת מבצע "חירם", ולסגת לשטח לבנון בדרך מילוט שהכין.

שבע שנים אח"כ, כשצה"ל יצא ל"מערכת סיני" נזקק המודיעין להכיר ולייצר תמונת מצב שטח של הזירה הלא מוכרת. כאן באו לעזרתנו חומרים שהוכנו עוד ע"י אנשי מודיעין גרמניים שיחד עם הצבא העות'מאני תכננו את המסע הצבאי משטחי ארץ ישראל ודרך מדבר סיני עד לתעלת סואץ. חומרים אלה שקובצו ב"גזיטיר" שכלל תיאור מפורט של תוואי השטח, צירי תנועה, מעברים, יישובים והחשוב מכל מקורות המים לאורך צירי התנועה. מסע המלחמה התורכי - גרמני, אכן

יצאה למלחמה יזומה ישאף הצד התוקף להתכונן מודיעינית ולהכיר את הצפוי לו בשדה הקרב. הכרת שדה הקרב כוללת מרכיבים שונים של האויב הערוך מנגד. בצד סדר הכוחות שלו, אמצעי הלחימה ודרך הפעולה האפשרית להפעלתם, נשען הצבא המגן על תוואי שטח עליהם הוא מתכנן לפרוס את יחידותיו. הכוח המתכנן התקפה צריך, בין שאר ההכנות למבצע, להכיר את מרחב הלחימה המתוכנן לפרטי, לוודא כי אכן ניתן יהיה לבצע בו את תוכניתו, ובמסגרתה איך ניתן יהיה לנצל את נתוני השטח לטובת ההצלחה בביצוע המשימה.

במהלך שנות עצמאותה של מדינת ישראל, יצא צה"ל מספר פעמים למבצעי לחימה בהם לחם בשטחו של האויב. בכל אחד מסיבובי הלחימה פעל המודיעין ללמוד ולנתח את המרחבים הצפויים לפעולה. לא תמיד היה בידנו כל הדרוש להכרת השטח שמולנו.

כבר במלחמת העצמאות בה לחמנו בחזיתות הקרובות השפיע ניתוח השטח על תוצאות הקרב. דוגמא בולטת להצלחה היא ההכרה הארכאולוגית המוקדמת של הדרך הרומאית מחלוצה לרוחייבה שאפשרה איגוף מערכי המצרים והגעה ליעד המערכתי עוג'ה (ניצנה) מכיוון לא צפוי במהלך מבצע "חורב". איסוף נתוני שטח מוקדם אפשר בסופה של המלחמה להגיע עד למפרץ אילת, ולקבוע ב"עובדה" את הנגב כחלק בלתי נפרד ממדינת ישראל. בצד ההצלחות בניתוח השטח ניתן להצביע כבר אז על החמצות כאשר, לדוגמא, הצליח צבא ההצלה בפיקודו של קאוקג'י לחמוק מכיתור

לשיחותיהם של אחרים, וליקט מסמכים ומידע. מסעותיו הובילו אותו במרחבי הגליל התחתון ועמק הירדן עד לדרעא שבסוריה, בשטח שבין דמשק לטריפולי, ולאורך המסילה החיג'אזית שהייתה אז בשלבי סלילתה האחרונים. מטרתו האמיתית של הטיוול הארוך הייתה, כאמור, איסוף מידע גיאוגרפי ומודיעיני-צבאי שיוכל לשמש את הבריטים במקרה שיחליטו לכבוש את חלקה הצפוני של ארץ ישראל מידי העות'מאנים.

בצד תיאורים חיים, מפות ושרטוטים משובחים מעשה ידיו, סיפק מונסיל גם מידע קונקרטי על נשק, תחמושת, דרכים עבירות לכוחות צבא, נקודות תורפה, אוכלוסיות מקומיות בעלות פוטנציאל לשמש כבנות ברית, היערכות האורדו החמישי התורכי (הארגון הצבאי התורכי במרחב) ועוד. מנסיעותיו לאורך מסילות הרכבת הוא הביא תרשימים מלאים של מערכת הרכבות והתחנות. סוירים בקרבת חופי הארץ וחופי סוריה אפשרו לו ליצור מיפוי מלא של נקודות המתאימות להנחתת יחידות חמושות.

יותר מהתיאורים הפלסטטיים של הגיאוגרפיה, בעיניים צבאיות, של שטחיה הצפוניים של ארץ ישראל, עניינו אותי, כאיש צבא בעברי, הפרקים המתארים את שטחה הסורי של רמת הגולן. תיאור התוואי של מסילת הברזל החיג'אזית ודרך עולי הרגל מדמשק דרומה לעבר מכה, מזכירים לנו את תאורו של התוואי אותו מנצלת האוטוסטרדה שנבנתה רק לאחרונה מדמשק דרך ע'בע'ב לעבר דרעא ודרומה לעבר שטחה הנוכחי של ירדן. צירים ואתרים רבים המופיעים בדו"ח מזכירים לנו סיכומים מאוחרים יותר המשמשים את המתכננים הצבאיים במרחבנו עד היום.

את כלל ממצאיו סיכם מונסיל בדו"ח בן 160 עמודים, שהוגש בשנת 1908 למשרד המלחמה הבריטי. למדיניות הנהוגה בבריטניה, במשך שמונים שנה היה דו"ח מונסיל מסווג כסודי. רק ב-1988 אפשר ארכיון המדינה בלונדון לחשוף את כתביו של המרגל, וחלפו עוד כעשרים שנה עד שעמיתנו פרופסור יגאל שפי נתקל בהם ממש במקרה, בעת שישב בארכיון בלונדון ודאג כעת, יחד עם פרופסור יוסי בן-ארצי, להוציאם לאור. ■

במסע המלחמה שלהם לכיבוש ארץ ישראל, בדרך ההנחתה הימית, אלא חדרו בדרך היבשה ממרחבי סיני לעבר החוף וכיבוש ירושלים ובהמשך להשלמת כיבושה של כל ארץ ישראל בואך דמשק.

פרופסור שפי מייחד פרק נוסף במבואות למודיעין לקראת המבצע האפשרי וזאת דרך פרנסיס ריצ'ארד מונסיל וסיורו בארץ ישראל ב-1907. בפרק מתוארים המאמצים המודיעיניים שהשתלבו עוד במאה ה-18 ובעיקר בסופה של המאה ה-19, בניסיונות לגילוי מחודש של ארץ ישראל. בדו"ח המפורט של הקצין האימפריאלי, השבוי בקסמי המסעות והמיפוי הגיאוגרפיים, על אף שנותר בשוליים, רואה יגאל שפי הישג מודיעיני של ממש ובכל מקרה תרומה חשובה לידע שברשותנו על פניה של ארץ ישראל בתחילת המאה העשרים. זה מאפשר לקוראים להעמיק את היכרותם עם מורשת הנוף החומרי והאנושי הסובב אותנו.

צירים ואתרים רבים המופיעים בדו"ח מזכירים לנו סיכומים מאוחרים יותר המשמשים את המתכננים הצבאיים במרחבנו עד היום.

תיאוריו הפלסטטיים של מונסיל מציגים את הגיאוגרפיה של שטחי ארץ ישראל והגולן בעיניים צבאיות. החופים הצפוניים של ארץ ישראל מתוארים בפירוט רב ובתוך כך זוכה מרחב חיפה להרחבה יתרה. זו מאפשרת לפרופסור יוסי בן-ארצי לתאר במבוא את התהוותו של המרחב הגיאוגרפי-אסטראטגי של צפון ארץ ישראל ודרום הלבנט בראשית המאה העשרים תוך הדגשת חשיבותו של אזור חיפה.

את תיאוריו, מלווים בהמלצות, שלח מארץ-ישראל לטוננט-קולונל פרנסיס ריצ'רד מונסיל, שהגיע לכאן בשנת 1907 על תקן של טיייל ומרגל. מונסיל, לשעבר הנספח הצבאי הבריטי באיסטנבול, סייר בצפון הארץ במשך חודשיים ברכבות, בכרכרות וברכיבה. הוא התבונן סביבו, שוחח עם אנשים, כרה אוזנו

לצד הדו"ח הערוך, המבואר והמכוון לקורא העברי הוסיפו המחברים יגאל שפי ואל"מ (מיל) פרופסור יוסי בן-ארצי מאוניברסיטת חיפה, פרקי מחקר נרחבים הדנים במקומה הגיאוגרפי-אסטראטגי של ארץ-ישראל בחשיבה הבריטית דאז, ברקע המדיני והביטחוני לתכנון המתקפה, בתוכניות הפלישה ובדמותו המרתקת של עורך הסקר.

בהקדמה המפורטת מתאר יגאל שפי את המצב הגיאוגרפי-אסטראטגי במזרח התיכון בכלל ובמרחבי ארץ ישראל בפרט בראשית של המאה העשרים ועוד לפני מלחמת העולם הראשונה. היריבות באותה עת בין בריטניה, ששלטה במצרים תוך שהיא שומרת על החשוב באינטרסים שלה באזור, תעלת סואץ, לבין האימפריה העות'מאנית המתקשה לממש את שליטתה, כמעט בכל המזרח התיכון, הגיעה לשיאה במשבר טאבה ב-1906. בצד העילה הישירה למשבר, לפיה חצו חיילי כל אחד משני הצדדים את קו התיחום שהפריד בין המחוזות העות'מאניים לבין סיני המצרית, עמד ברקע החשש הבריטי משינוי הסטטוס קוו האסטראטגי בעקבות סלילת המסילה החיג'אזית על ידי התורכים.

המשבר, שהפך למאבק יוקרה בין האימפריות על מעמדן במזרח התיכון, הביא לפרץ של מחשבות התקפיות בריטיות שנגעו כולם ליעדים לאורך חופי האימפריה העות'מאנית ושל מחשבות תורכיות להגיע למרחבי תעלת סואץ. המשבר הסתיים בסופו של דבר בדרכים דיפלומטיות ותוצאותיו מוכרות, עד היום, ב"גבול השלום", ביננו לבין מצרים, מכרם שלום ועד לטאבה.

ההכנות לפעילות צבאית בריטית אפשרית הביאו, בין השאר, לדו"ח המודיעיני שפורט בספר זה. הצי"ח על פיו פעל, ככל הנראה, אוסף המידע ומחבר הדו"ח שלפינו, עסק באפשרות לנצל את הטופוגרפיה של ארץ ישראל כדי לאפשר הנחתת כוחות בריטים להמשך התקדמות, להשתלטות ולפגיעה ביעדים חיוניים לאימפריה התורכית, ובמקרה זה ניתוק מסילת הברזל החיג'אזית באזור דרעא והשתלטות על דמשק.

בסופו של דבר לא השתמשו הבריטים,

שמעון (שמעליה) אביבי בן יצחק ונטע

נולד ב-כ"א חשון ה'תש"ג, 1 בנובמבר 1942
נפטר ב-ד' אדר א' ה'תשע"ט, 9 בפברואר 2019

אל"מ (מיל') אליעזר (צוקרמן) רימון בן גולדה ואליהו צוקרמן

נולד ב-י"ט בניסן, התרצ"ג, 15 באפריל 1933
נפטר ב-כ"א באלול התשע"ח, 31 באוגוסט 2018

שמעון (שמעליה) אביבי, יליד 1.11.1942, נפטר ב-9.2.2019. נולד בתל-אביב ליצחק ולנטע, שעלו מאירופה טרם המלחמה העולמית השנייה. היה נשוי לחוה, אב לשרון, למיכל וליאיר וסב לאחד-עשר נכדים. היה קצין פיענוח בחיל המודיעין בפקוד הצפון ולאחר מכן עבר למוסד, שם שירת שנים רבות ומילא תפקידים במסגרתם תרם תרומה משמעותית לביטחון המדינה.

שמעליה היה בוגר המכללה לביטחון לאומי ובעל דוקטורט מהחוג ללימודי ארץ-ישראל באוני' חיפה, וכן מדריך טיולים מוסמך. פרסם ספרים ומאמרים רבים העוסקים בעדה הדרוזית, הרצה בנושא הדרוזים והדריך טיולים בעיקר לכפרי הדרוזים ולמקומותיהם הקדושים. לימים, היה פעיל במרכז למורשת המודיעין (מל"מ), ראש ועדת קרנות ההנצחה במל"מ וחבר מערכת הביטאון "מבט מל"מ" ואיגרת המידע האינטרנטי "רואים מל"מ".

שמעליה היה איש משפחה צנוע, ישר, אוהב אדם, איש דעת ואוהב הארץ.

שמעליה היה, כאמור, מאבני היסוד של מערכת כתב-העת שלנו. רוחו הטובה תמיד, חוכמתו שהשרתה על דבריו המדודים נחת, בקיאותו הרבה בתחומי עניין רחבים, דייקנותו וחריצותו, האירו את העשייה וקיבלו פן יוצא דופן גם בתשבץ שעיטר את השער האחורי, אותו דאג לחבר בכישרון נדיר. מי ייתן והשראתו תמשיך ללוותנו גם הלאה.

יהי זכרו ברוך!

אליעזר רימון ז"ל, בנם של גולדה ואליהו צוקרמן נולד בעיירה טרנוגרוד שבפולניה, לפני מלחמת העולם השנייה. בזמן המלחמה חיו אליעזר ומשפחתו מספר חדשים תחת כיבוש גרמני. לאחר מכן ברחו לעיירה לבוב, שהרוסים סיפחוה לאוקראינה. בקיץ 1940 הוגלו על ידי השלטונות הרוסיים ליערות, שם עסקו בכריתת עצים. את שארית המלחמה עברה משפחתו של אליעזר בעיר קוזמודמיאנסק, על גדות הוולגה. בעודו בן 13 בלבד, הפליג אליעזר, במסגרת ההכשרה של הפועל המזרחי, באניית המעפילים "אקסודוס" לחופי חיפה,

משם גורשו המעפילים על ידי הבריטים והורדו בהמבורג בכוח. בסופו של דבר, הצטרף אליעזר לבני משפחתו ויחד הם עלו ארצה בצורה לגאלית, בחודש נובמבר 1948.

ב-1951 התגייס אליעזר לחיל המודיעין ושירת בצה"ל, עד שנת 1979. אליעזר מילא שורה של תפקידי מודיעין מאתגרים, ובין היתר:

לאחר סיום פו"מ כחניך מצטיין נבחר על ידי האלוף אהרון יריב ז"ל, ראש אמ"ן דאז, לשמש כראש לשכתו; בשנת 1966 מונה אליעזר לשמש כראש ענף 5 במחלקת מחקר באמ"ן, ושימש בתפקיד זה עד שנת 1971, אז יצא ללימודים; עם שובו מלימודיו, בשנת 1973 התמנה אליעזר לשמש כסגן נספח צה"ל בוויינגטון, בזמן ולאחר מלחמת יום הכיפורים. בתקופה זו תרם אליעזר רבות להידוק שיתוף הפעולה המודיעיני בין צה"ל לצבא ארה"ב, שיתוף פעולה שרק התחזק עם הזמן. לאחר שובו לארץ, הצטרף אליעזר לאגף תכנון בראשות האלוף אברשה טמיר ז"ל, במסגרתו מונה מאוחר יותר לשמש כחבר המשלחת הצבאית לשיחות השלום בקהיר, שבראשה עמד שר הביטחון דאז האלוף (מיל') עזר וייצמן ז"ל. במסגרת זו שימשו אליעזר ואל"מ יעקב היכל כראשי המשלחת הצבאית בקהיר לשיחות השלום, כשהם שוהים לסירוגין בקהיר, במשך כחצי שנה.

בשנת 1979 השתחרר אליעזר מצבא הקבע ופנה לפעילות בסקטור האזרחי, בראשית צעדיו כראש מינהל שיווק בתעשייה האווירית, לאחר מכן כמנכ"ל חברת "דאבל קונטקט" שעסקה בסחר וניהול פרויקטים בחבר העמים לאחר התפרקות ברית-המועצות, ובהמשך כמנכ"ל "חברת צמיחה" הבורסאית.

אליעזר נפטר ממחלה, לאחר יום הולדתו ה-85.

יהי זכרו ברוך!

לזכרם

יאיר (זישק) שביט ז"ל בן לזלמן יקותיאל ובלומה לבית דוד

נולד ב-י"ז תמוז תרפ"ח, 5 ביולי 1928
נפטר ב-ו' טבת תשע"ט, 13 בדצמבר 2018

יאיר (זישק) שביט לבית ביים נולד בעיר קרוסנו פולין. בן לזלמן יקותיאל ובלומה לבית דוד, נשוי לנחמה ואב לבן, זיון.

משפחתו ניהלה בית מסורתי ולהוריו נולדו חמישה ילדים. אמו ואחיותיו הובלו בכפיה לטרבלינקה, שם נספו. יאיר, אביו ואח נוסף הצליחו לשרוד יחד בגטו קרוסנו, עד 1942. עם חיסול הגטו נפרדה דרכם. האח נשלח לגטו "זשוב". יאיר ואביו הובלו למחנה עבודה. באקראי גילו, בהמשך, את האח ויחדיו "חוו"

את מוראות המלחמה. לאחר נדודים בין מחנות מטהאוזן, גוזו וגונסקין באוסטריה - שוחררו. האב, שחלה עם שחרורו בשחפת, נפטר ב-1945 באיטליה ונקבר בחלקה היהודית בעיר בולזנו. לימים הובאו עצמותיו לקבורה בישראל.

יאיר הגיע בתום מלחמת העולם השנייה לזלצבורג, באוסטריה והצטרף לארגון ה"בריה" ופעל רבות למען העלאת יהודים ארצה. יום אחד גמלה בו ההחלטה לעלות לישראל ובאופן ספונטאני, הגיע לשדה התעופה, השאיר את הג'יפ ועלה למטוס, ללא דרכון.

בהגיעו לישראל ברר היכן מתגורר דודו, שמואל דוד, שעלה ארצה עם אשתו, עוד לפני המלחמה. מאותו יום והלאה היה ביתו של הדוד בחיפה לביתו של יאיר.

בסיור אקראי בחיפה נתקל בדניאל לאור, אותו הכיר מארגון הבריה בזלצבורג, והוא הזמינו לעזור לו, בהקמת סניף השב"כ בחיפה, שבדיק עסקו בהקמתו.

בשנת 1957 הוצע ליאיר לצאת לפולין כאחראי לביטחון הקונסוליה. במסגרת התפקיד ראיין אנשים שבקשו לעלות ארצה, ושגב מהם מידע על מקום עבודתם ופעילותם בפולין. בתום השרות שב לישראל וגויס לשגרירות ישראל ברומניה, שם עסק במגוון תפקידים.

לאור ניסיונו, גויס בהמשך הקריירה לשמש כקצין ביטחון ראשי למשק הנפט והגז בישראל. היה שותף בבניית מערך ביטחון, תשתית ויישום תורת הביטחון במשק הגז והנפט, עד פרישתו לגימלאות.

עם הפרישה שב לחיק משפחתו ותכנן את המשך חייו, חופשיים מכל לחץ, להגשים את מאווייו.

יהי זכרו ברוך!

צבי גבאי ז"ל בן למשה ואמירה (נזימה)

נולד ג' טבת תרצ"ט, 25 בדצמבר 1938
נפטר ט"ו באב תשע"ח, 27 ביולי 2018

צבי גבאי, שגריר בדימוס, מומחה לענייני המזרח התיכון ומתרגם שירה ערבית, נולד בבגדד, בירתה של עיראק. בשנת 1951, עלה עם הוריו ושלושת אחיו לישראל, במסגרת מבצע "עזרא ונחמיה". עם הגיעו הצטרף לחברת הנוער בקיבוץ מצובה בגליל המערבי. בשנת 1965, עם סיום לימודיו האקדמיים במדעי המדינה והיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים, הצטרף למשרד החוץ ומלא במשך 38 שנים מגוון רחב של תפקידים. בשנת 1969 המשיך את לימודיו האקדמיים בתחום המזרח התיכון באוניברסיטת פנסילבניה, בפילדלפיה, בהנחייתו של אחד מגדולי חוקרי המזרח התיכון והאסלאם פרופ' דב גייטין.

בין תפקידיו הדיפלומטיים - יועץ מדיני בשגרירות בקהיר עם פתיחתה, קונסול כללי בסידי אוסטרליה, ראש חטיבת המזרח התיכון, שגריר תושב ראשון של ישראל בדבלין, אירלנד וסגן מנהל כללי של משרד החוץ ליבשת אסיה.

לאחר פרישתו לגמלאות ב-2004 מילא תפקידים ציבוריים בארגונים שונים - חבר בוועדות המינוריים של נציבות שירות המדינה ושל משרד החוץ, יועץ בכיר לקצ"א (חברת קו הצינור אילת - אשקלון) וחבר דירקטוריון בחברת הכשרת הישוב אינטרנשיונל. צבי היה פעיל במרכז מורשת יהדות בבל, אגודת האקדמאים יוצאי עיראק, האגודה לעידוד הספרות והאומנות מיסודה של עמותת יוצאי עיראק (אח"י), חבר בחבר הנאמנים של מכללת עזריאלי - המכללה האקדמית להנדסה ירושלים וכן חבר הנהלה במרכז הארגונים של יהודי ארצות ערב והאסלאם.

ב-2010 הוציא לאור את ספרו הראשון - "השירה והאימפריאליזם היפה - משירת שכנינו" - תרגומי שירה של אינטלקטואלים ערביים (ניזאר קבאני, אדוניס, מחמוד דרוויש ועוד). כתב גם ספר אוטוביוגרפי "מבגדד לנתיבי הדיפלומטיה - סיפור אישי" בעברית ובאנגלית. ב-2016 הוציא לאור את ספרו האחרון "היהודים וערבים בזמננו - אסופת מאמרים ופואמות". מהדורה שניה של ספר זה תצא לאור בקרוב.

צבי הותיר אחריו את אשתו מרגלית תבדל"א, שותפתו המלאה לפועלו הנרחב, בתו אורנה, שני נכדים ושלושה אחים. עם היוודע דבר מותו זכה להוקרה על פועלו הנרחב בסוגיית יהודי ערב, מורשתם וזכויותיהם, וכמתרגם מחונן של השירה הערבית.

יהי זכרו ברוך!

לעולם אל תאמר "לעולם לא": שלוש דוגמאות רחוקות ואחת ממש כאן

תגובה על מאמרו של חיים מנור "האם אפשר לעקור, לנצח, לחסל, לגדוע, להכריע ולהצמיח את הטרור הפלשתינאי?" גיליון 83, עמ' 20-21

עו"ד קובי סגל, הסטוריון צבאי

מסוגים שונים (סוציאליסטי, לאומני, דתי) מוכיחות חד-משמעית כי ניצחון על הטרור בהחלט אפשרי, בתנאים מסויימים, הייחודיים כמובן, לכל אחד מהמצבים.

העובדה השלישית והאחרונה, היא הניצחון הנקודתי על סוג מסוים של טרור שהושג במקומותינו. טרור המתאבדים, שגבה מחיר מדמם מהחברה הישראלית בשנות האינתיפאדה השנייה, הוגדר לא אחת ככזה "שבלתי ניתן לנצח". כזכור, בעקבות האינתיפאדה השנייה, שב ונסק מספר ההרוגים בפיגועי התאבדות לשיאים חדשים: מ-84 ב-2001, ולשיאים של 140-225 בשנתיים שלאחר מכן. למרות הטענה שהושמעה כי "אין כל דרך לעצור טרור של פיגועי התאבדות", הצליחה בסופו של דבר לוחמת המודיעין, במשולב עם פעולות של יחידות מיוחדות של צה"ל להביא לירידה במספרי הפיגועים עד לחיסולם הסופי. ב-2004, נהרגו בפיגועי התאבדות 55 ישראלים, בשנה שלאחר מכן 32, וב-2006 15 בלבד. בשנה שלאחר מכן, נהרגו שלושה קורבנות בלבד, ובשנים שלאחר מכן, נעלמה התופעה לחלוטין. 725 קורבנות קיפדו את חייהם במשך למעלה מעשור מטרור המתאבדים בלמעלה מ-151 פיגועי התאבדות, אך בסופו של דבר מוגרה התופעה.

מנור, כאיש מודיעין ותיק ומנוסה מודע בוודאי שהדרך בה הצליחו הוא וחבריו, במהלך 26 שנות שירותו בשירות (1970-1996) בהשקעת עמל מתמיד, אומץ לב, וספקנות בריאה ופיתוח טכניקות לחימה ייחודיות להקטין בהתמדה ובנחישות את האיום הזה, עד לחיסולו המוחלט.

מנור, צודק בהחלט כי יש צורך לפנות לציבור אזרחי מדינת ישראל ולומר להם את האמת לפיה אין פתרון קסם לטרור, זולת התמודדות קשה, ממושכת וסבלנית. אבל, התמודדות כזו חייבת להיות מנקודת מוצא ראשונית הכרחית: בהחלט ניתן לנצח במאבק הזה, גם אם לעיתים במחיר של לא מעט דם, יזע, ודמעות. ■

צילום מתוך תצוגת האמל"ח במרכז המידע למודיעין ולטרור על שם האלוף מאיר עמית

חיובית. דיכוי הטרור הקומוניסטי במאלייה על ידי הבריטים בתחילת שנות החמישים, בפיליפינים על ידי האמריקאים בהמשך אותו עשור, הן שתי דוגמאות טובות לכך.

השמדת "הנמרים הטאמיליים" ותנועת הטרור הרצחני שהקימו בסרילנקה, ב-2009 לאחר ארבע מלחמות, שלושים שנות טרור ושפיכות דמים ואין ספור מגעים פוליטיים, מתווכים ופעילות של ארגונים בין-לאומיים וניסיונות למצוא פתרונות של "שתי מדינות לשני עמים", היא דוגמה עכשווית הרבה יותר. ב-19/5/2009 נמצאה גופתו של פראבאהקראן מנהיג ה"נמרים" צפה בביצה מיוערת. שרידי נאמניו נכנעו.

נשיא סרילנקה מוהינדה ראג'פסקה הודיע בשידור לאומה על ניצחון במלחמה. מלחמת אילם הרביעית הייתה למלחמה הראשונה בה הוכרע ארגון טרור, על ידי צבאה של מדינה דמוקרטית.

בכל שלוש הדוגמאות, הייתה ההכרעה צבאית, ללא מציאת פתרון פוליטי או פשרה - "פתרון מדיני" כהגדרתו של מנור, המהווה לדעתו את התנאי היחיד לחיסולו של הטרור. שלוש הדוגמאות האלו, מארצות רחוקות וממאבקים

גיליון 83 של מבט מל"מ פורסם מאמרו של חברנו חיים מינא מנור, ובו מסקנה נחרצת לפיה "אין סיכוי לניצחון מוחלט על הטרור". מסקנה זו, המבוססת על השאלה המוצגת בכותרת המאמר, על כותרת משנה בתוכו ועל ניתוח אמצעי ההתמודדות עם הטרור הפלשתינאי במהלך מספר תקופות, קובעת כלל ועל פיו מנבאת את העתיד, לפיו יהיו אשר יהיו הפוטנטים שתמציא מדינת ישראל בפועל, הם לא יצליחו למגר את הטרור. לכן, מאמין המחבר כי צריך לומר לעם ישראל את האמת המוחלטת לפיה נצטרך להמשיך ולחיות עם הטרור עוד הרבה שנים.

מעבר לסכנת אמינותן של נבואות נחרצות, בתקופה שלאחר חורבן בית המקדש ("משחרב בית המקדש ינתנה הנבואה לשוטים ולתינוקות" תלמוד בבלי, בבא בתרא, י"ב) נראה כי מסקנה זו מתעלמת לפחות משלוש עובדות המטילות צל כבד על תקפותה.

ההתנהגות האנושית, בניגוד למדעי הטבע, לעולם איננה ניתנת לכימות ולהגדרה בכללים ובנוסחאות גורפים. תא"ל איתי בראון, רח"ט המחקר, קבע בצדק רב בספרו כי נקודת המוצא של השיח המודיעיני תהיה לכן לעולם "אי הידיעה" ולא "הידיעה", כנקודת מוצא להערכות זהירות שיהיו תמיד נתונות לויכוח מתמשך. הספקנות המודיעינית איננה משקפת ייאוש אלא ההיפך, מעודדת דיון פתוח המשקלל את מכלול האפשרויות.

"נבואה" נחרצת על חוסר אפשרות מובנה, להדביר לחלוטין טרור איננה רק בבחינת "ידיעה" שמקורה מוחלט ואקסיומטי, איננה יכולה להיות משכנעת במיוחד ככל שהיא מתייחסת לתחום מודיעיני מובהק, על פי תפיסה זו של בראון.

העובדה השניה היא, הצורך המתבקש לבדוק בהיסטוריה האם אכן היו מקרים לניצחון מוחלט על טרור פוליטי. לו היה נדרש המחבר לשאלה זו, היה מגלה כי התשובה עליה היא בהחלט

ג'ים אנגלטון ועמוס מנור - מערכת שיתוף הפעולה והיחסים האישיים

ד"ר יאיר שפיגל - גימלאי שב"כ, הוא מחבר הספר "ימי עמוס" - ראש שירות הביטחון הכללי השלישי, עמוס מנור המבצעים והפרשיות (1953-1963). בספר מתואר באופן נרחב שיתוף הפעולה שנרקם בין עמוס מנור לבין ג'ים אנגלטון.

לבין ארצות-הברית. אחריו באו כמה חודשים של אספקת חומר מודיעיני מישראל לארצות-הברית, ברמה של דוגמאות - למעשה הלכה פה מדינת ישראל על קרקע די בטוחה: ישראל ידעה מה האמריקאים מחפשים. כיצד ידעה? היא ידעה משום שהאמריקאים עסקו, בשטח מדינת ישראל, בפעילות איסוף מודיעינית מאז שנת 1949. הם עשו זאת באמצעות נציגים דיפלומטיים, שהוצבו בשגרירות ובקונסוליות של ארצות-הברית בישראל. אלו גייסו עשרות סייענים ישראלים, והאחרונים הצביעו בפניהם על עולים חדשים שברשותם מידע שעשוי לעניין את ארצות-הברית. כלומר, ישראל ידעה שארצות-הברית מחפשת את המידע הזה כי היא חיפשה אותו גם בישראל, ומדינת ישראל הציעה לארצות-הברית לעשות את העבודה הזאת עבורה מכאן ואילך.

מכאן קצרה הדרך לחתימתו של הסכם המודיעין הראשון בין ישראל לארצות-הברית. הסכם זה נחתם בשלהי 1951, ופתח תקופה של איסוף שיטתי של מודיעין מעולים חדשים, לפי צי"ח של ארצות-הברית ובמתכונת הדיווח שהייתה רצויה לארצות-הברית. בהסכם, כמו בכל הסכם, נכללו נקודות שונות שכל צד רצה להשיג אותן ולנצל אותן לטובתו. מוסכם היה על שני הצדדים שכל המבצע צריך להישמר ב"סודיות כמורה בהחלט", כפי שהוגדר במסמכים הישראליים: הוא צריך להיות כמוס בהחלט מבחינת האמריקאים כי לא רצוי להופיע בפומבי לצד מדינת ישראל. הוא היה כמוס בהחלט מבחינתה של ישראל משום שהשנים היו שנות שלטון האחרונות של סטאלין, וגם התקיימה עלייה ממדינות במזרח אירופה למדינת ישראל, ואת יהדות ברית-המועצות ואת העלייה ממזרח אירופה אסור היה לסכן.

לבניין נכנסו איסור ואדם בשם עמוס מנור: בפרק הזמן שחלף מאז עלייתו ועד אותו יום, המיר ארתור מנדלוביץ את שמו מלידה בשם עברי. "עמוס" היה כינויו במוסד לעלייה ב', והוא אימץ שם זה כשמו הפרטי. את שם המשפחה "מנור" הציע לו שר החוץ, משה שרת, ולאחר שקיבל את ההצעה היה השם "עמוס מנור" לשמו מכאן ואילך. בנקודה זו, ב-13 ביולי 1949, החל מסעו המואץ של עמוס מנור במעלה הארגון. עם מינויו לתפקידו הראשון בשב"כ - ראש "מחלקת מזרח", היא המחלקה לסיכול ריגול סובייטי ומזרח אירופי - נפתח בפניו המסלול שקירב אותו אל ראש מנהל הריגול הנגדי ב-CIA, ג'יימס אנגלטון.

תחילתה של ידידות מופלאה...

אשתדל להימנע מכפילויות ביחס לדברי קודמיי, אבל לא אוכל שלא להזכיר כאן את

עמוס מנור

ביקורו של ראש הממשלה ושר הביטחון בן-גוריון, במאי 1951, בארצות-הברית. בביקור הזה הונח היסוד לקשר המודיעיני בין ישראל

7 פני מאה שנה (ושמונה ימים), ב-8 באוקטובר 1918, נולד בעיירה סיגט שבטרנסילבניה בן למשפחה יהודית - ארתור מנדלוביץ. ב-6 במאי 1945 נכנס טנק אמריקאי ראשון למחנה העבודה אבנזה (Ebensee) שבאוסטריה, ליד העיר לינץ. מהטנק יצא סרן, קצין יהודי, והוכה בהלם: מכל הכיוונים נהרו לעברו דמויות אנושיות שנראו לו כשלדים שיצאו מקבריהם וניערו את העפר מעל עצמותיהם. כל חפצם באותו הרגע היה לגעת בטנק שלוליהווכח שהטנק הזה ממשי. בין 16,000 האסירים במחנה היו כאלה שלא היו מסוגלים אף לכך. אחד מהם אסיר 137001 - ארתור מנדלוביץ. הוא, פשוטו כמשמעו, לא היה מסוגל לעמוד על רגליו. כעבור כמה שעות איבד את הכרתו ונלקח לבית חולים שדה של צבא ארצות-הברית, שם הוזן במשך כמה שבועות בעירוי - ושרד.

ב-22 ביוני 1949, בנמל חיפה, ירדו ארתור מנדלוביץ ואשתו ציפורה מסיפון אונייה שנקראה - אולי באופן סמלי - "טרנסילבניה". מאחוריו היו שלוש שנות פעילות במוסד לעלייה ב', שבו שימש מזכיר הסניף בבוקרשט, וגם שירות קצר בנציגות ישראל ברומניה, שנפתחה לאחר הקמת המדינה. כעבור ימים ספורים הופגש ארתור מנדלוביץ עם איסר הלפרין (לימים: איסר הראל), שהציע לו להצטרף לשירות הביטחון הכללי (שב"כ), שקם חודשים ספורים קודם לכן. אחרי התלבטות, ואחרי ששקל אפשרויות אחרות, ואחרי שנועץ בשאול אביגור - ראש המוסד לעלייה ב', החליט ארתור מנדלוביץ לקבל את הצעתו של איסר.

ב-13 ביולי 1949 נכנסו לבניין השב"כ ברחוב בוסטרוס (כיום רחוב דוד רזיאל) ביפו, איסר הלפרין-הראל וארתור מנדלוביץ. ליתר דיוק,

המשך מעמוד קודם

אבל מי שחשב שבמדינת ישראל דברים כאלה יכולים להישאר לאורך זמן תחת מעטה סודיות, טעה כנראה, ומי שמעמיד אותנו על כך הוא אדם בשם משה סנה, אז חבר כנסת מטעם מפ"ם. בדיון בוועדה פנימית של מפ"ם, באוקטובר 1952, פחות משנה לאחר שהמבצע הזה התחיל, אמר סנה כך: "קוראים לשירות הביטחון עולים מרומניה, ומקבלים פרטים מהם, בשאלון מוכן, בעניינים צבאיים וכלכליים. זה למכירה לאמריקאים. חברינו בוועדת החוץ והביטחון הזהירו על זה, הממשלה התחמקה". זהו תיאור עובדתי קצר אבל מדויק מאוד של מה שנעשה והיה ידוע כנראה ללא מעטים.

אחיזה בפוליטיקה, בכלכלה, בצבא. לאמריקאים כל אלו מהווים אז מקור לדאגה.

ג'יימס אנגלטון, ויקיפדיה

הנקודות הנוספות בהסכם הזה נחלקות בין דברים שנועדו לביצוע בטווח הקצר או המיידי לבין אלו שנועדו לטווח זמן ארוך יותר, אבל לא כחזון אחרית הימים, אלא בעתיד הקרוב. האמריקאים היו מתורגלים כמובן במודיעין והגדירו את התחומים, השיטות וצינורות ההעברה. הישראלים, לעומת זאת, היו מעוניינים מאוד בציוד משרדי, בנייר העתקה (קופי), בניירות צילום ובסרטי צילום - דברים שהיו קשים להשגה במדינת ישראל באותם ימים, והיו נחוצים למבצע. לטווח הארוך יותר היו לשני הצדדים מטרות נוספות, שבהן אגע בהמשך.

הידידות מתפתחת לרומן...

את "התיק" הישראלי, כפי שנאמר כאן, קיבל לידי ג'יימס אנגלטון בניגוד לפרקטיקה המקובלת: לא הדסק הגיאוגרפי ב-CIA, אלא הממונה על הריגול הנגדי, וגם הסיבות לכך צוינו כאן: ישראל של אז, בעיני ארצות-הברית, היא מדינה "ורודה". אומנם המפלגה השלטת בה היא פחות או יותר מפלגה סוציאל-דמוקרטית, והיחס שלה לעימות בין מזרח ומערב הוא יחס זהיר, והיא נמנעת מהזהדות בצורה גורפת עם צד משני הצדדים הללו, אבל משמאל לה ניצבת מפ"ם, מפלגה שיש לה נטיות פרו-סובייטיות מובהקות, והלאה משמאל עומדת מפלגה קומוניסטית, חוקית, לגיטימית, מיוצגת בכנסת. והיה גם מי שניסה לגשר בין שתי המפלגות השמאליות - משה סנה, אותו הזכרנו, ולצידו נוספים. נוסף על מפלגות השמאל היתה הסתדרות העובדים הכללית, ארגון עובדים סוציאליסטי חזק מאוד, והיו התנועות הקיבוציות והקיבוצים, שלהם

ברחוב פינסקר בתל אביב. מתוך שבעה ימים, ארבעה ימים הוא היה אצלי. הוא היה מגיע ב-11 בלילה ונשאר עד 4 בבוקר, ואז הייתי מסיע אותו בחזרה למלון. לימים הוא סיפר לי מדוע באמת הוא בא לארץ. הוא הבין מטדי קולק שהמבצע, שנקרא 'מבצע בלזם', מתנהל על ידי, עולה חדש מרומניה, והוא נחרד מכך. הוא בא בעצם לבדוק אותי. בסוף הביקור הרגשתי שהוא מתרשם חיובית. הוא נורא חשש שמחצית מעובדי השירות הם סוכנים סובייטים. יצא מכאן עם רושם שהוא מצא כאן אנשים מוכשרים, מסורים, בעלי מוטיבציה בלתי רגילה."

תיאום ציפיות לקוי...

בתמונה האידיאלית הזאת הייתה נקודה אחת שלא הייתה סגורה לחלוטין והיא נפתרה מאוחר יותר, כשהגיע זמן מימושם של הסעיפים האחרים בהסכם. מבחינת הישראלים, הסעיף הבא שעמד על סדר היום היה קורס מודיעין לאנשי המודיעין הישראלי בארצות-הברית. הנושא הזה היה מעוגן בהסכם, אבל שם דובר על שלושה קורסים נפרדים לשלושה אנשי מודיעין בעלי מקצועות שונים: מבצעים, חקירות ועזרים טכניים. עמוס מנור, באמצעות השיח שלו עם ג'יימס אנגלטון, הצליח להרחיב זאת לשישה אנשים שקיבלו קורס משותף. הקורס הזה התנהל בספטמבר 1952 בארצות-הברית, ונפתח ברגל שמאל. היום היינו אומרים "תיאום ציפיות לקוי": הצדדים בשותפות הזאת לא ראו את הקורס עין בעין. זעקתם של החניכים, שלא שבעו נחת מרמת ההדרכה ומהיחס הכללי אליהם כאל חניכים ממדינה מתפתחת, הגיעה אל מנור בישראל. הוא ואשתו קיבלו מג'יימס אנגלטון שני כרטיסי טיסה ויצאו לארצות-הברית. עמוס מנור, בשלב ראשון, כיבה את השרפה בקורס, יישר את ההדורים, דאג שלתוכנית הקורס ייכנסו נושאים יותר רלוונטיים, ושיפר את התוצאה הסופית במידה רבה מאוד. אבל גם לג'יימס אנגלטון היה אינטרס: הוא עדיין ביקש לסגור את הפינה החסרה מביקורו בישראל. מה ששמע ומה שהתרשם מעמוס מנור עד אז לא הספיק לו. הוא המשיך לתחקר, בארצות-הברית, את עמוס וציפורה מנור, ביחד ולחוד, עד שנחה דעתו, עד שהוציא מפיו את המשפט: "אדם פתוח ומוחצן כמוך לא יכול לנהל חיים כפולים". ומכאן והלאה התפתחה ידידות גדולה בין השניים.

מעל הכול, מדינת ישראל היא מדינה קולטת עלייה - והעלייה היא המונית: מדינת ישראל, תוך שנים ספורות, מכפילה ומשלשת את האוכלוסייה שלה בעולים חדשים. חלקם מגיעים מעבר למסך הברזל. מבחינת האמריקאים יש פה פוטנציאל מודיעיני שעדיין טעון הוכחה, אבל יש פה גם סיכון ביטחוני לא מבוטל. בין העולים הרבים ישנם, קרוב לוודאי, כאלו שהוחדרו על ידי גורמים מודיעיניים שמעבר למסך הברזל. ויותר מזה: חלקם מיועדים להישלח לישראל כאל תחנת ביניים, וממנה הם אמורים להמשיך בדרכם למדינות אחרות במערב ולגרום נזק שם. זה מקור לדאגה גדולה מאוד, ואלו כנראה חלק מהגורמים שהניעו להפקיד את "התיק" הישראלי בידי ג'יימס אנגלטון.

ההסכם המודיעיני נחתם, המידע מתחיל לזרום, אבל ג'יימס אנגלטון אינו שקט. באפריל 1952 הוא מגיע לביקור ראשון בישראל, ויש לו דרישה מוקדמת: הוא מבקש שעמוס מנור, אז ראש האגף לזרים בשירות הביטחון הכללי (תוך שנה הוא קודם מראש מחלקה לראש אגף), יקבל את פניו בישראל. עמוס מנור היה אז בשליחות מודיעינית מחוץ לגבולות המדינה - וחזר ארצה, כפי שדרש אנגלטון.

מטרתו של ג'יימס אנגלטון בפגישתם תוארה לימים על ידי מנור בזו הלשון: "הוא, אנגלטון, השתכן במלון 'השרון' בהרצליה שהיה אז המלון היחיד בעל חמישה כוכבים, אבל את רוב הזמן הוא עשה בדירה הקטנה שלי, שני חדרים

הברית: "אנגלטון הסביר להם, בשפה מובנת וחסרת גיבונים דיפלומטיים, מה אנחנו רוצים מהם. הוא הצליח להחדיר לראשם של אנשים זרים לעניינינו ולבעיותינו, את חשיבות הפרשה בשבילנו, התנהגותו האישית הייתה למופת". מעורבותו של אנגלטון הביאה לסיימה המוצלח של פרשה זו.

יאיר הראל

בשנת 1963 סיים עמוס מנור את תפקידו כראש שב"כ. מעבר לקשרים המקצועיים שהתקיימו בינו לבין ג'יימס אנגלטון לאורך שנים, נותרו ההערכה ההדדית העמוקה והידידות בין השניים. בראיונות שנתן עמוס מנור במשך הזמן, וככל שחלפו השנים הפכו ראיונות אלו פתוחים ומפורטים יותר, הוא הדגיש שוב ושוב את ידידותו הקרובה עם ג'יימס אנגלטון. ועמוס מנור היה משופע בחברים, אדם שידע לעשות לו חברים בכל דרכיו. הוא הציג את ג'יימס אנגלטון כידיד הטוב ביותר שלו. עיזבונו של עמוס מנור לא היה גדול - כלל ניירת די מועטה - אך חלק גדול ממנה היה חומר על אודות ג'יימס אנגלטון ומשפחתו ומהם.

ובסופו של דבר, ובסופו של סיפור, בבית מנור התנגן לו ימים רבים תקליט משותף של לואי ארמסטרונג ודניאל קמינסקי, הלוא הם 'סצ'מו' ודני קיי - מתנת ידיד מראש המנהל לריגול נגדי ב-CIA של ארצות-הברית לעולה החדש (והחשוד) מרומניה, שהיה לראש השב"כ של מדינת ישראל. ■

(מתוך החוברת "איש מודיעין" - ג'יימס אנגלטון, בהוצאת המכון לחקר המורשת של המל"מ, בעריכת שמעון (סיימון) לביא ורון כתר, מרס 2019)

שהוצב בשגרירות ישראל בוורשה. זה קרה בצורה די מקרית: ויקטור גרייבסקי, עיתונאי יהודי פולני, פגש את קצין האיסוף זמן קצר קודם לכן, כשהגיע לשגרירות על רקע של ביקור בישראל. כאשר הצליח גרייבסקי לשים את ידו על הנוסח המלא של הנאום, והחליט להעביר אותו למדינת ישראל, הוא הגיע לשגרירות וביקש לפגוש את האיש שאותו הכיר, ולו מסר את הנאום. הטיפול במדינת ישראל בנאום הזה היה מעט מרושל, מעט לקוי, אבל סוף טוב הכול טוב: הכירו בחשיבותו של החומר הזה, והוא הועבר לידי של ג'יימס אנגלטון שכמובן קפץ על המציאה. פרסומו של נאום זה חולל זעזוע בעולם הקומוניסטי, והוא שימש שנים רבות כנשק בלוחמה הפסיכולוגית ובתעמולה של ארצות-הברית.

הסייט המתמשך של ג'יימס אנגלטון היה קשור בחדירה קומוניסטית לעומקן של קהילות מודיעין ידידותיות לארצות-הברית. כבר ב-1951 טען - ובצדק - כי שירותי המודיעין של בריטניה חדורים בסוכנים סובייטיים, וחומר המופץ אליהם סופו שייחשף על מקורותיו לפני ברית-המועצות. משהופץ, עם הזמן, חלק מהחומר שהושג בתחקורי העולים בישראל לשירותים מערביים אחרים, ובהם הבריטיים, נעשה הדבר למורת רוחו ולמגינת ליבו של אנגלטון. עמוס מנור, מצידו, דאג להסתיר היטב מפני אנגלטון את שני המקרים שבהם נחשפו סוכנים בלב קהילת המודיעין של ישראל: זאב אבני במוסד, ולוי לוי בשב"כ.

פרק פחות ידוע בקשרי אנגלטון-מנור הוא הפרק של פרשת "יוסוליה שוחמכר" - הילד שנחטף, הוצא מהארץ על ידי חוגים חרדיים ואחרי מאמץ מודיעיני שהתנהל לאורך יבשות ולאורך זמן, אותר אצל משפחה מחסידי סאטמר בניו יורק. היה ברור שצריך לפעול פה מהר, בצורה דחופה, תוך תיאום עם שלטונות ארצות-הברית: אחרת משהו ייחשד, ייחשף, והילד ייעלם שוב, אולי אפילו מחוץ לגבולות ארצות-הברית, ויהיה קשה מאוד לשוב ולאתר אותו. רשויות אמריקאיות רבות היו מעורבות בעניין - רשות ההגירה, ה-FBI, התובע הכללי, משרד המשפטים - והן לא הזדרזו לפעול בקצב הדרוש. ואז פנה עמוס מנור לג'יימס אנגלטון, שעשה את העבודה עבור מדינת ישראל, כפי שתיאר זאת קצין הקישור של המוסד בארצות-

מבחינת האמריקאים, הסעיף הבא שעמד על סדר היום וצריך היה להגשים אותו, היה שליחת קציני איסוף ישראלים למדינות שמעבר למסך הברזל. גם סעיף זה נכלל בהסכם בין שתי המדינות: ישראל לא הזדרזה לקיים אותו, ולבסוף קיבלה אותו על עצמה בתנאים מסוימים. אנשי המודיעין האלה נשלחו אך ורק לחמש מדינות גרורות של ברית-המועצות, אך לא לברית המועצות עצמה. הכיסוי שלהם היה כיסוי דיפלומטי, העיסוק שלהם בנציגות היה עלייה. מברית-המועצות לא הייתה עלייה, וגם רמתם של שירותי הביטחון והמודיעין בברית-המועצות הייתה גבוהה בהרבה מזו שבמדינות האחרות והסיכון שם היה גדול בהרבה.

עמוס מנור גייס אישית את האנשים שנשלחו למדינות אלה, תדרך אותם, ניהל את המבצע והוסיף לנהל אותו גם בתפקידיו הבאים כסגן ראש השירות וכראש השירות, עד לפרישתו מתפקידו בשנת 1963. בתדורך שנתן לקציני האיסוף דרש מהם זהירות ואמר להם: "מותר לך להצליח, אבל אוי ואבוי לך אם תיכשל". כלומר: עליך לעמוד בכיסוי הדיפלומטי, לשמור על סבירות בכל הפגישות שלך, "ועל הדרך" גם להפיק מודיעין. מאוחר יותר התרחב המבצע הזה לארצות נוספות, לארגנטינה של פרון וגם לקובה של קסטרו, ורק עם תום כהונתו של עמוס מנור עבר התיק הזה לידי המוסד.

משה סנה, ויקיפדיה

תשובה נאה ותוצאה...

הפרי הידוע או המתוק ביותר לשליחות הזאת מעבר למסך הברזל היה הנאום המפורסם של ניקיטה חרושצ'וב, שהושג על ידי קצין האיסוף

המודיעין הסובייטי ומדינת ישראל

סקירת כל מערך המודיעין ההתקפי הסובייטי, על זרועותיו, בתקופת ברית-המועצות. בפעולת המודיעין ההתקפי הסובייטי מול ישראל השתלבו המנהל הראשון של הקג"ב האחראי על מודיעין חוץ, המנהל השני האחראי על המודיעין המסכל, והמנהל החמישי האחראי על סיכול פעולות חתרניות בברית-המועצות על רקע פוליטי (מתנגדי משטר), דתי ולאומי (כולל פעולה ציונית ולאומנית בקרב היהודים), וגם של המודיעין הצבאי - G.R.U.

יעקב קדמי

המועצות ואת האידיאולוגיה הקומוניסטית. לכך התווספו תקוות של מדינת ישראל לעליית יהודים סובייטים וניסיונות של ישראל לעודד את היהודים לכך. המסמך (NOTA) הזועם הראשון על כך הוגש על ידי משרד החוץ הסובייטי לצירות ישראלית בינואר 1949.

בית לויין בשדרות רוטשילד בתל-אביב - מקום משכנה של השגרירות הרוסית עד 1967

עד מלחמת סיני, לא חרגה פעולת המודיעין הסובייטי בישראל מפעולתו בארצות אחרות ברחבי העולם, שהיו במעגל השלישי והרביעי של האינטרסים הסובייטיים. המפנה חל ב"מבצע סיני" ולקראת המבצע. שילוב פעולה צבאי עם שתי מעצמות אירופיות העלה מייד את האינטרס של המודיעין הסובייטי בישראל, קודם כול מבחינה צבאית, אבל גם מדינית. חשיבותה של ישראל כמקור מידע על בריטניה וצרפת עלתה מייד, הן מבחינה טכנולוגית והן מבחינה צבאית גרידא.

עם תחילת "פרויקט דימונה" וההתקדמות בפרויקט, עלתה פלאים התעניינות המודיעין

בהנהגת התנועה הציונית מהאורינטציה הבריטית לאורינטציה האמריקאית עם היבחרו של בן-גוריון לראשות התנועה הציונית. הם הכירו היטב את היהדות האמריקאית בפעילות הוועד היהודי האנטי-פשיסטי בקרב יהדות ארצות-הברית בזמן מלחמת העולם השנייה. הם היו מודעים לכך שרוב המימון של התנועה הציונית בא מיהדות אמריקה. גם הקשרים הפוליטיים של התנועה הציונית עם הממשל ועם ההנהגה הפוליטית בארצות-הברית לא היו סוד גדול עבורם. התלות הכספית והפוליטית של ישראל והנהגתה בארצות-הברית, והיותה של ארצות-הברית המדינה בעלת האוכלוסייה היהודית הגדולה ביותר בעולם, רק חיזקו את הנחת ברית-המועצות שישראל תשאף להיות במחנה האמריקאי.

התעניינות בישראל גדלה והולכת

העמדה של בן-גוריון בזמן מלחמת קוריאה ורצונו לשלב את מדינת ישראל בלחימה לצד האמריקאים הייתה ידועה היטב לסובייטים. מעמדם של הכוחות הפרו-סובייטיים בממסד הפוליטי הישראלי, שגם בנאמנותם לברית-המועצות לא היה להם אמון רב (הרבה פחות מאמונם של שירותי הביטחון הישראליים בכך) הוערך על ידם כלא מספיק לשינוי באורינטציה הפרו-מערבית והפרו-אמריקאית של ההנהגה הישראלית. המודיעין הסובייטי התייחס למדינת ישראל כאל מדינה מערבית השייכת למחנה העוין את ברית-

הערכה הסובייטית לגבי מדינת ישראל השתנתה במהלך השנים בהתאם להתפתחותה של מדינת ישראל ויחסיה עם העולם ועם ארצות-הברית, ושינויים במדיניותה של ברית-המועצות, כלפי פנים וחוץ. בשנות ה-40 והקמת המדינה, ראתה ברית-המועצות במזרח התיכון אזור הנשלט ברובו על ידי בריטניה, שאותה ראתה כאויב העיקרי שלה באותה התקופה. עבודת המודיעין העיקרית התרכזת בבריטים ובנכונות התנועה הציונית וההנהגה הפוליטית ביישוב היהודי וביכולתן לסייע בסילוק בריטניה מארץ ישראל והחלשת מעמדה הצבאי והמדיני באזור. הקשרים עם ההנהגה הציונית הסוציאליסטית על גווניה, נוסף על הקשרים עם המפלגה הקומוניסטית, היו האמצעי העיקרי באיסוף המודיעיני בארץ ישראל באותה התקופה. עם זאת, הושקע מאמץ מסוים בהחדרת סוכנים רדומים הן לצבא והן למערכות פוליטיות, צבאיות וממלכתיות של המדינה הקמה ומתגבשת, להפעלה בהמשך.

מרבית יהודים, מרבית תמיכה...

בקרב ההנהגה הסובייטית לא היו אשליות לגבי התנועה הציונית וההנהגה הישראלית ויחסה לתנועה הקומוניסטית והאורינטציה הפוליטית הבין-לאומית. באופן בסיסי, הסובייטים ראו בתנועה הציונית תנועה זעיר-בורגנית, זרה ועוינת לתנועה הקומוניסטית. הסובייטים זיהו בזמן ובמדויק את המעבר

כל גרמני רביעי בקרב המבוגרים היה מודיע או משתף פעולה עם המנהל. פרט למקרים בודדים, המועמדים לפעילות המודיעינית בישראל עברו הדרכה בסיסית מינימלית ולא עברו מסלול מקצועי מלא של הכנת סוכנים, לא של הקג"ב ולא של המודיעין הצבאי. הסובייטים הניחו מראש שחלק ניכר מהם ייחשפו על ידי המודיעין המסכל של ישראל או שיסיגרו את עצמם עם עלייתם, ולכן לא הושקע בבחירתם ובהכשרתם המאמץ הרגיל של המודיעין הסובייטי. הכמות הייתה האמצעי העיקרי. שימוש בעולים חסך מהמודיעין הסובייטי את המאמץ העיקרי הכרוך בבחירת סוכנים ובהכנתם בכל מערכת מודיעין בעולם: שליטה בשפת ארץ היעד ויכולת להיטמע באוכלוסייתה. במקרים בודדים נעשה שימוש בזהות שאולה של יהודי להחדרת סוכנים לא יהודים בקרב העולים.

הכנסיה הרוסית בירושלים

עם התפתחות הנשירה, כאשר יוצאים מברית-המועצות היגרו למדינות אחרות בעולם בסיוע ארגונים יהודיים אמריקאיים מבלי להגיע לישראל, הפך מסלול זה למסלול המועדף בעיני הסובייטים להחדרת סוכנים למדינות אחרות. מסלול זה חסך טיפול באותם הסוכנים על-ידי המודיעין המסכל הישראלי המוערך במסדרונות המודיעין הסובייטי. המודיעין המסכל יודע היטב מי וכמה סוכני מודיעין זר נחשפו על ידיו, אבל לעולם לא ידע מי וכמה סוכנים הוחדרו ולא נחשפו. ■

(מתוך החוברת "איש מודיעין - גיימס אנגלטון, בהוצאת המכון לחקר המורשת של המל"מ, בעריכת שמעון (סיימון) לביא ורון כתר, מרס 2019)

היו מדינות נאט"ו האחרות ומדינות הגובלות בברית-המועצות ומהוות סיכון צבאי וביטחוני. ישראל מוקמה בקטגוריה אחרת. לפי חשיבותה למערכי המודיעין הסובייטיים, כל אלה באו לידי ביטוי בהקצאת משאבים, ככוח אדם ובאיכותו.

"קו פרשת המים" - מלחמת ששת הימים

לפעולות המודיעין הסובייטי בישראל היו כמה מאפיינים מיוחדים וייחודיים. עד לניתוק היחסים הדיפלומטיים בעקבות מלחמת ששת הימים, רוב הגיוס והפעלת הסוכנים נעשו על ידי שלוחות חסויות בשגרירות הסובייטית ובמוסדות סובייטים אחרים שפעלו בארץ. אחרי ניתוק היחסים וסגירת הנציגויות הסובייטיות, נשארה בארץ רק שלוחה חסויה אחת שריכזה את הפעילות - הכנסייה הרוסית.

עד מלחמת ששת הימים החדירה ברית-המועצות את סוכניה תוך שימוש בעליית יהודים לישראל, בעיקר ממזרח אירופה. אבל ממדי הפעילות היו יחסית קטנים והפעלתם נעשתה ברובה על ידי השלוחות הסובייטיות החסויות שפעלו בארץ. אחרי ניתוק היחסים הדיפלומטיים ותחילת העלייה ההולכת וגוברת, נעשתה החדרת הסוכנים בקרב העולים האמצעי העיקרי. עם זאת, ניסיונות גיוס של ישראלים, עולים וותיקים כאחד, נעשו במדינות אחרות בעולם.

המאגר לגיוס עולים פוטנציאליים, הן מתוך אלו שהתכוונו לעלות, והן אלו שעלו בכוונה לעסוק במודיעין בשליחות המדינה, היה בידיו של המנהל החמישי שהוקם במרס 1967. בין היתר הוא היה אחראי על פעילות נגד חתרנות לאומית וציונית בקרב היהודים. חלק מהמועמדים לפעילות מודיעינית בישראל היו מודיעים של המנהל החמישי בקרב יהודים או הועסקו כמודיעים ליחידות אחרות של הקג"ב, מודיעין צבאי או משטרת ברית-המועצות.

להשוואה ניתן לציין, שלפי הנתונים של המחלקה הגרמנית של המנהל החמישי,

הסובייטי בישראל. לקראת מלחמת ששת הימים העריך המודיעין הסובייטי של ישראל נשק גרעיני. הערכת ישראל כמדינה בעלת נשק גרעיני הפכה את ישראל למדינה בעלת חשיבות מדינית וצבאית מיוחדת. מלחמת ששת הימים ומלחמת ההתשה שאחריה העמידו את ישראל ואת ברית-המועצות על סף עימות צבאי ישיר. זה כשלעצמו העלה את התעניינות המודיעין הסובייטי, ובמיוחד המודיעין הצבאי, בישראל, צבאה וחימושה.

ישראל ויה ארצות-הברית

התקרבות ישראל לארצות-הברית ושיתוף הפעולה ההולך וגובר בין המדינות, במיוחד בתחום הצבאי, הגבירו את העניין של המודיעין הצבאי הסובייטי בישראל בשני תחומים: האחד, ההשפעה של שיתוף הפעולה על העוצמה הצבאית הטכנולוגית והמדעית הישראלית. השני, ישראל כמקור מידע על ארצות-הברית וצבאה, טכנולוגיה ומדע. שיתוף הפעולה בין ישראל למדינות מערביות אחרות ונאט"ו, פעל למען השגת מטרות דומות של המודיעין הסובייטי.

התפתחות מהירה של פיתוח נשק וטכנולוגיות צבאיות בישראל הפכו לתחום התעניינות הולך וגובר של המודיעין הסובייטי בישראל. העלייה לישראל ופעילות ישראלית בעידוד העלייה ומאבק לעלייה, הוסיפו ממד נוסף לפעילות המודיעינית הסובייטית בישראל. למנהל החמישי בקג"ב, נוסף על המנהל השני האמון על המודיעין המסכל, ניתנה רשות להפעיל את סוכניו התקפית מול מטרות מודיעין בחוץ לארץ. גם התחום הזה בא לידי ביטוי בפעילות המודיעין הסובייטי בישראל, בדומה לכמה מדינות אחרות במערב. תחומי ההתעניינות היו גם פעולות ישראל בקרב יהודי ברית-המועצות והן בארצות מערב למען יהודי ברית-המועצות, שהוערכה על ידי השלטונות כגורמת נזק רציני לברית-המועצות, למעמדה בעולם וליחסי החוץ והמסחר שלה.

במערכת המודיעין הסובייטית, היעד החשוב ביותר היה ארצות-הברית, בריטניה, גרמניה המערבית וצרפת. בקטגוריה השנייה

כשלון המודיעין הסובייטי במלחמת העולם הכמעט שניה / חלק שני

80 שנה מלאו בימים אלה לסיום מלחמת האזרחים בספרד. בפרק הראשון (גיליון 83) הוצגו הכוחות משני צדי המתרסים, כך גם הוצגו הכוונות אל מול התוצאות בשטח. יוסיף ויסריונוביץ' סטאלין, ראה בספרד הגועשת מגרש משחקים וזירה למזימותיו, שחלקן הצליחו. מלחמת האזרחים בספרד הייתה אמנם הקדימון למלחמת העולם השנייה, אך נותרה מלחמה מקומית. (החלק הראשון פורסם בגיליון 83)

עו"ד קובי סגל, רס"ן (מיל'), הסטוריון צבאי

סטאלין האמין וקיווה כי באמצעות הקומוניזם, יגיעו לספרד מתנדבים מכל רחבי העולם, ואפילו צבאות מכל העולם. כך היו יריביו, הן במדינות המערב והן הגרמנים, מכלים את כוחם במלחמה נמשכת שבסיומה ייוותר רק כוח אחד משמעותי ורענן באירופה: הצבא הסובייטי. על הדרך, תוכננה גם מטרה משנית נוספת: חיסול האופוזיציה הקומוניסטית שהתנגדה לסטאלין מחוץ לגבולות ברה"מ. ב-1927 היו רבבות תומכים ברחבי העולם. שיכנועם לצאת להילחם בספרד, יכול היה לגרום לחיסול רבים מהם במאבק ההירואי כנגד הפאשיסטים, וחלק אחר בידי טובי הסוכנים של הנק.ו.ד. בצד אלה של המודיעין הצבאי. אלה גם אלה נשלחו לספרד למטרה זו. הפקודות שניתנו לאלכסנדר אורלוב ויורי סבראינסקי, ראשי הנק.ו.ד., היו, בתחילה, לעקוב ולאחר את "הסוטים" הטרוצקיסטים, ובהמשך, לחסלם. שתי הפקודות מולאו בהצלחה. הייתה זו תוכנית מצויינת עם סיכויים טובים להצלחה.

אחד מהיחידים שהבינו את המזימה היה טרוצקי. הוא התנבא בנובמבר, בעיצומה של מלחמת האזרחים, "סטאלין יצליח לאחד, בסופו של דבר, את ידי היטלר כמו גם את ידי אויביו, וידחוף את אירופה כולה למלחמה."

טרוצקי היה באמת מהבודדים שהבין את התמונה כולה. עשור קודם לכן, היה הוא בעצמו קורבן למזימה דומה של סטאלין, שכשר המלחמה הסובייטי, בתחילת שנות

בנגי קונובאלסט. צילום: ויקיפדיה

"המלך הוא עירום"

סטאלין שלח לספרד את צבאו יחד עם "צבא בין-לאומי" שאספו אנשי המודיעין שלו ב-54 ארצות, כדי להצית בספרד מלחמה עולמית. זו הייתה הסיבה שבגינה לחצה מדיניות החוץ הסובייטית, ללא הרף, להתערבות בריטית וצרפתית במלחמה. לו כך היו מתרחשים הדברים הייתה ספרד הופכת לשדה הקרב של מלחמה עולמית חדשה, בין הפאשיזם למדינות הדמוקרטיות ובתמיכה סובייטית. העובדה שבמרחב האיברי שירתו חיילים, כאמור, ממדינות רבות בעולם, הפיחה רוח גבית עזה ליצירת אווירה נפיצה, שתהפוך את מלחמת האזרחים הפנימית, למלחמת עולם.

ה באמת הייתה הסיבה למעורבות המאסיבית של ברה"מ במלחמה?

את התשובה לשאלה זו ולכל השאלות כאחת, מנסה לתת ולדימיר רזון, איש המודיעין הצבאי הסובייטי, שערך למערב ב-1978. תחת שם העט ויקטור סובורוב, פרסם סדרת מחקרים על ההיסטוריה הסובייטית, שזכתה להדים רבים ותורגמה לשפות רבות.

בפרק מספרו המוקדש למלחמת האזרחים בספרד, מתאר רזון/סובורוב את המניעים שגרמו לסטאלין להתערב במלחמה כה רחוקה ולהשקיע בה מאמץ רב כל-כך, על אף האתגרים עמום התמודד בתוך ברה"מ: רעב נורא שהסתיים רק שנתיים קודם לכן וגבה מיליוני קורבנות ו"משפטי ראוה" במוסקבה, עליהם עמל כל אותו הקיץ. סטאלין על-פי סובורוב, ביקש ליישם את אותה שיטה בדיוק בה השתמש במדיניות הפנים שלו גם במדיניות הבין-לאומית של ברה"מ: בריתות מזדמנות וארעיות עם בעלי-ברית, לחיסול יריבים משותפים. כך גם בריתות חדשות לחיסול בעלי-ברית קודמים וכך הלאה והלאה, עד למצב שבו הוא נותר לבדו בזירה. כך חיסל את טרוצקי, יריבו המר, עם מות לנין, לאחר שחבר לחבריו בפוליטביורו - בוכארין, זנובייב, קאימנייב וראדק. כך גם חיסל, כעשור לאחר מכן, את כל הארבעה באמצעות כריתת בריתות מזדמנות עם יריביהם הפוליטיים. זאת בדיוק הייתה כוונתו ליישם גם בזירה בין-לאומית.

היה לגפרור שהצית מלחמה גדולה ועקובה מדם שנקראה לימים: "מלחמת העולם הראשונה".

סטאלין תכנן לחזור על אותה תבנית מבצעית - מתנקש אנגלי שיישלח לחסל את הגנרליסימו פרנקו, וכך תיווצר תגובת שרשרת שתחיל בנקמה פאשיסטית ב"מתנדבים" האנגליים על אדמת ספרד, ואחריה התערבות צבאית של הצבא הבריטי, אחריו הצרפתים והלאה, הרחבת העימותים לחזית כל-אירופאית: אנגליה, צרפת וברה"מ נגד גרמניה, איטליה, פורטוגל והכוחות הפשיסטיים, וכך למלחמה עולמית, בדרך דומה לזו שהובילה למלחמה הגדולה רק מעט יותר משני עשורים קודם לכן.

המתנקש שנבחר לבצע את הפעולה היה "סאנשיין" שזכה לשם החיבה "סוני". היה זה סוכן כשרוני בן 24, שפעל במפקדתו של פרנקו תחת כיסוי כעיתונאי בריטי. "סאנשיין" נהנה מאמון רב בסביבתו של הרודן ולימים, כשנפצע במהלך המלחמה, זכה לעיטור מידוי. הייתה זו מדליית הצטיינות מטעם הפאשיסטים. מפעילו בבריטניה, תיאודור מאל, כומר הונגרי בעבר וקומוניסט נאמן בעת המלחמה, ניסה לגייסו לתפקיד אך הבין מהר כי הליהוק המצופה אינו אפשרי. הוא שוחח עם הסוכן הצעיר ולמד כי הרעיון אינו ישים. לדבריו, "סוני" לא היה באמת בסביבתו הקרובה של פרנקו וגם "אם היה מסוגל להתקרב אליו, על אף נכונותו, לא ניחן ביכולת לבצע את המשימה המצופה ממנו. עם כל הנכונות להקריב עצמו לא היה בו את העוז הנפשי והפיסי ואת שאר התכונות הדרושות לבצע אותה".

שמו האמיתי של "סאנשיין" היה הרולד אדריאן ראסל פילבי, ובפי ידידיו כונה קים... ההתנקשות אותה לא הוציא אל הפועל איפשרה לקים פילבי להמשיך ולפעול עוד 28 שנים כסוכן סובייטי כפול ולהפוך לאחד מהיעילים והמפורסמים שבמרגלי המאה העשרים.

סטאלין לא סלח ולא שכח

תיאודור מאל, מפעילו של פילבי, הוזעק

המשך בעמוד 57

קים פילבי. התנקשות בפרנקו? לא תודה! קריירת ריגול בין-לאומית? דווקא כן...

רובם ככולם בכל שלוש הזרועות, מילאו את תפקידם כהלכה וזכו באותות לשם כבוד ובקידום לאחר שובם הביתה משדות הקרב.

רווח משני נוסף מהמלחמה ההיא היה אימוצם של מאות ילדים ספרדים, בנים לפעילים קומוניסטיים, שהובאו בשלהי המלחמה למוסקבה וחונכו כקאדר מסור מאוד של סוכנים בארצות דוברות ספרדית, דוגמת חלק ממדינות אפריקה ודרום ומרכז-אמריקה, בעשורים שלאחר מכן.

ההתנקשות שלא בוצעה

במהלך המלחמה הגה סטאלין רעיון מקורי שיכול היה לקדם מאוד את האפשרות להפוך את מלחמת האזרחים למלחמה כלל-אירופאית. הוא החליט לאמץ עקרון ישן שהוכיח עצמו כיעיל מאוד במלחמה העולמית שקדמה לה. לעקרון זה היה שם פרטי - גבריאלו.

גבריאלו פרינציפ היה הסטודנט הבוסני שירה ב-28 ביוני, 1914, בארכידוכס פראנץ פרדיננד ואשתו סופי, במהלך ביקורם בעיר סאריבו שבסרביה. הרצח הוביל למשבר דיפלומטי שהסלים במהירות עד להכרזת מלחמה של אוסטריה והונגריה על סרביה. בני בריתם של הסרבים היו הרוסים וכך התרחבה המלחמה בתוך חודש לעימות של רוב מדינות אירופה, אלו באלו. כך, מתנקש יליד בוסניה, שירה בנסיך אוסטרו-הונגרי על אדמת סרביה

העשרים, השתמש באותן שיטות נגד אויביה של ברה"מ. זו גם הייתה, ככל הנראה, אחת הסיבות שבגללה סטאלין כל-כך חשש ממנו. בדומה ל"בגדי המלך החדשים", דווקא "הזקן", כפי שכונה טרוצקי בידי מבקשי נפשו, הוא שזעק "המלך הוא עירום!". אך בניגוד לסיפור המקורי אף אחד באירופה לא שעה לדבריו.

סטאלין תמך בספרד מתוך חישוב פוליטי קר, נבון מאוד. הרעיון שעל אדמתה של ספרד תפרוץ מלחמה עולמית בה יקיזו אויביו זה את דמו של זה. במקביל, צבאו יזכה בשדה ניסויים לטכנולוגיות הצבאיות החדישות ביותר של הצבא האדום, ובאותה הזדמנות יחוסלו גם הגרועים שבאויביו האידיאולוגיים מתוך מחנה השמאל.

תוכנית טובה, הצלחה לא כל-כך

שנה לאחר פרוץ המלחמה, התברר שהתוכנית אכן הצליחה אך באופן חלקי בלבד. מנהיגי הטרוצקיסטים חוסלו. התוכנית להצית מלחמה עולמית כשלה לחלוטין. עמדתן הנייטרלית של מעצמות המערב, הכשילה את הכוונה להרחיב את המלחמה. לא עזרו מתנדבים מארבע כנפות תבל, וגם לא אזהרותיו של מקסים ליטווינין, שר החוץ הסובייטי. הלה ניסה לשכנע שוב ושוב את הבריטים והצרפתים כי, "אם לא תעזרו לעם הספרדי תתלקח אש המלחמה בראש ובראשונה בביתכם ולא בביתנו כפי שאתם חושבים", ואפילו לא הצהרותיו של סטאלין עצמו, במכתב גלוי למפלגה הקומוניסטית הספרדית, בו הסביר כי, "המלחמה אינה רק עניינה של ספרד ושחרורה מהעול הפאשיסטי, אלא של המין האנושי כולו". (!)... המלחמה נותרה מלחמת אזרחים, בסופו של דבר, על אף ההתערבות החיצונית, מלחמה מקומית שבה זכו בנצחון הצפוי, המורדים ששלטו בצבא. תאוריה זו, שופכת אור גיוני על תגובותיו של סטאלין.

הכשלון - לא היה כשלון צבאי אלא מדיני ומודיעיני. לכן, אלה ששילמו את מחירו היו דווקא אלה שנכשלו במאמץ להפוך את מלחמת האזרחים למלחמה עולמית, ובראשם יאן ברזין, ולדימיר אנטונוב ואורלוב, מפקד ה.ק.וו.ד. המפקדים הצבאיים לעומתם,

על הכף המודיעינית / בני מיכלסון

עוד חמישה עשר מונחי מודיעין:

10. איום הייחוס - THREAT-ORIENTED ANALYSIS האיום הנגזר מהערכת המודיעין הלאומית בתחום האסטרטגי, המתואר בתסריט הייחוס, והמהווה בסיס לבניין כוחות הביטחון של מדינת ישראל.

11. איכון - LOCATING. מיקומו המדויק של עצם הנתון במעקב (בדרך כלל אמל"ח אויב או ציודו), מתוך מגמה להפכו ליעד למטרה. המונח נוגע לרוב לעצם המשדר או פולט קרינה אלקטרומגנטית. האיכון נעשה במכשירים מגלי-כיוון ייעודיים כמו מכ"ם, סונאר, מערכות סיגניט ואף בתצפיות קרקעיות או אוויריות. הפעולה נעשית בחיתוך פליטות הגורם המשדר מכיוונים שונים או באמצעות כמה מאכנים.

12. אימות - VERIFICATION קביעת אמיתותו ונכונותו של דבר. תהליך מודיעיני מחקרי, שמטרתו לבדוק את נכונותו של מידע על ידי הצלבתו, ניתוחו ואיסוף מידע נוסף הקשור לנושא המדוא.

13. אימות ידיעה - PIECE OF INFORMATION-VERIFICATION בחינת ידיעה לשם קביעת אמינותה.

14. איסוף - COLLECTION OF INFORMATION שלב שני בתהליך עבודת המודיעין, אשר במהלכו ממוצה המרב מהמקורות באמצעות סוכנויות לגורמי האיסוף, ואלה מעבירים את המידע שהושג לגורם המחקר המתאים לצורך עיבודו והפיכתו למודיעין.

15. איסוף גלוי - OVERT COLLECTION ליקוט מידע מתוך האינטרנט, ממאגרי מידע מקוונים, מספרים, ממדיה ישנים וממדיה חדשים גלויים.

עוד ממלחמת ההתשה: סיירת גולני פושטת על הכפר עיטרון בדרום לבנון, אוקטובר 69, צילום: אבי שמחוני באדיבות ארכיון צה"ל

1. אות היכר - RECOGNITION SIGNAL סימן הזדהות הידוע לשני אנשים או יותר, שבאמצעותו הם מזדהים זה בפני זה.

2. אות קריאה - CALL SIGNAL אות המזהה תחנת קשר כלשהי באוויר, בים וביבשה. האות מורכב מצירוף של אותיות, שמות עצם וספרות, כדי לציין את זהותה של תחנת הקשר, כגון סוכן. לדוגמה, ABT GONDOLA-4.

3. אזור ביטחון - SECURITY ZONE אזור בשטח האויב, בסמוך לגבול הגזרה שנקבע או לגבולות המדינה, אשר משתמשים בו למיקום אמצעי התרעה, מכשולים וכוחות סיור, מתוך מגמה להרחיב את מרכיב העומק בהגנה ולאפשר הזעקת הכוח המגן בזמן ושיפור היערכותו לנוכח תקיפת אויב צפויה.

4. אזור דימוי - SIMULATION AREA מרחב קרקעי בשטחנו הכולל את מרבית מאפייני הקרקע בשטח אויב מוגדר (שיפועים, מסלעות, קרקעות, מכשולים) ושאפשר לבצע בו ניסויי עבירה, על מנת לאסוף מידע ולשפר את ההערכה המבצעית של הקרקע.

5. אחזור מידע - INFORMATION RETRIEVAL היכולת למצוא מידע מבוקש בתוך מאגרי מידע (בדרך כלל ממוחשבים) על-פי מילה בודדת או על-פי אותיות ולא מספרים.

6. אחיזה - HOLDING שמירה על מגע רצוף עם עצם מסוים או איתור מודיעיני או מטרה, מרגע הגילוי ועד להעסקה (כיבוש, נטרול, השמדה).

7. אחריות - RESPONSIBILITY חובה חוקית ומקצועית המוטלת על ממלא תפקיד בקהילת המודיעין, לעשות את המוטל עליו בצורה הטובה ביותר. כל הטלה, העברה או האצלה של סמכות ויצרות מאלהן אחריות למימוש אותה סמכות בלי לחרוג ממנה. נקיטת יוזמה מרבית ליישום האחריות - עם נכונות ליטול סמכויות נוספות ולתת על כך דין וחשבון (בתחומי המחקר או הפענוח, לדוגמה) - אינה רשות אלא חובה. סמכויותיו של כל קמ"ן נובעות מן האחריות המוטלת עליו והן נועדו לאפשר לו לקחתה ולעמוד בה.

8. אי-ודאות - UNCERTAINT מצב שבו האפשרויות ידועות, לכל היותר, אך שיעור הסתברותן אינו ידוע.

9. איום - THREAT יכולת הצפונה באויב (ודאי או אפשרי) לתקוף את כוחותינו, לסכן אותם, לכפות עליהם את רצונו או להתנגד לפעולותיהם כנגדו. את היחס לכל איום האויב, מכוונות ההנחות האלה: הוא יוציא אל הפועל את היכולת שבכוחו, הטמונה בו או הזמינה לו; הוא יממש את יכולותיו מימוש מרבי; הוא יפעל באופן, בזמן ובמקום הנוחים ביותר עבורו והמסוכנים ביותר עבורנו.

שתפגע בפעילות השוטפת בגלל חשדות הדדיים.

בניית המזימה קבועה, והיישום...

יותר מסביר כי תבנית חשיבה זו, של הנק.ו.ד., הסתתרה גם מאחורי היוזמה לשלוח את קים פילבי לחסל את פרנקו. סטאלין ייחל להישג נוסף באמצעות ההתנקשות. יצירת תהליך שבו בריטניה וצרפת תיגררנה למלחמה בהיקף גדול נגד מדינות הציר ועל אדמת ספרד. ההתנקשות לא יצאה לפועל אך סטאלין העקשן והערמומי המשיך לנסות.

ההתערבות הסובייטית בספרד, העקיפה והישירה, הייתה רחוקה מאידאליים נשגבים ומרוח מלחמת בני אור בבני חושך. הייתה זו מלחמה של הרעים והתמימים ברעים הגזעניים. לא בכדי השקיעה ברה"מ מאמץ לאומי אדיר ממדים בקצה השני של יבשת אירופה ושלחה לספרד את מיטב מצביאייה עם פאר התוצרת של התעשייה הצבאית הסובייטית ועידית הטקטיקות בשדות הקרב. ברה"מ שלא הייתה רחוקה מרעב המוני, השקיעה סכומי עתק במימון גיוס ושליחת מתנדבים מ-54 מדינות, להצטרף לשדות הקטל של טולדו ובבלבא... הרעיון שעמד מאחורי פרויקט אדיר זה, היה תוכנית מודיעינית נסתרת שתכליתה לנצל את מלחמת האזרחים בספרד כמרעום לחולל מלחמה אירופאית שתהפוך למלחמה עולמית. סטאלין ראה במלחמה עולמית כלי של מדיניות החוץ הסובייטית, לעתים בניגוד גמור לאידאולוגיה המוצהרת של ה"קומונטראן" - אחוות הפועלים הבין-לאומית. הקומוניסטים בספרד, כמו גם "היועצים" הסובייטים, לחמו נגד אחיהם ועמיתיהם לאמונה מהבריגאדות הבין-לאומיות, בדיוק כפי שלחמו נגד חייליו של הגנרליסימו פרנקו והגדירו את שתי הקבוצות הללו כסכנה אך בניגוד גובר והולך לאידאולוגיה הפומבית של הקרמלין.

תוכניתו הגדולה של סטאלין בספרד נכשלה (ואנשי מודיעין סובייטיים בכירים שלמו על כך בראשם), אך חזרה לבעור ביתר שאת ומעבר למצופה חמישה חודשים בלבד לאחר סיומה של מלחמת האזרחים. ב-2 באוגוסט, 1939, נכרת הסכם ריבנטרופ-מולוטוב. סטאלין הצליח, הפעם, ליזום מלחמת עולם באירופה, כשהוא ממתין בצד, בסבלנות, כדי לפעול. אך זה שייך כבר לסיפור אחר... ■

לבד, והושתל במחנה הגולים האוקראינים. לאחר חודשי אימון ארוכים הוא ביצע את המשימה בהצלחה ב-23 במאי 1938, בעזרת פצצה בקופסת שוקולד, אותה העניק כמתנה לקונבאלטס בבית-קפה ברוטרדם.

מלחמת האזרחים בספרד - הרומנטיקה הסתירה את הציניות והמזימות הבין-לאומיות. צילום: ויקיפדיה

בטרם יצא למשימה, זכה סודופלאטוב בכבוד לפגוש את ה"ווד" - "שמש העמים" - יוסיף ויסארינוביץ' סטאלין. הפגישה האישית נערכה בקרמלין. סטאלין שאל לדעתו על התוכנית. סודופלאטוב הבהיר לו כי הוא מבין היטב את הצורך בנקמה באוייבי הקומוניזם. בגילוי לב נדיר חשף בפניו סטאלין את הסיבות האמיתיות להתנקשות במנהיג פוליטי של האויב, "זה לא רק עניין של נקמה. למרות שקונבאלטס הוא אכן סוכן של הפאשיזם הגרמני, מטרתנו היא לערוף את ראש התנועה הפאשיסטית האוקראינית בטרם מלחמה ולהכריח את הגאנגסטרים האלה להשמיד איש את רעהו במאבק על השליטה."

סטאלין חשף את שיקוליו בפני הסוכן המסור שהתכונן למשימה הגובלת בהתאבדות. משימה בה הצלחתו של סוכן סובייטי המתחזה לאוקראיני מיועדת להשיג שלוש מטרות בו-זמנית: פגיעה מיידית במדרג הבכיר של הארגון, ובמקביל בשיתוף הפעולה עם הגרמנים, ולשורה של סכסוכים פנימיים במחנה האויב

למוסקבה כשהוא מבין היטב מה בדיוק מחכה לו שם. למקורביו אמר, "אני יודע שככומר לשעבר אין לי שום סיכוי אך החלטתי לנסוע לשם כדי שאיש לא יאמר, הכומר הזה היה כנראה בכל זאת מרגל." במוסקבה נעצר ועבר עינויים קשים שבסופם הודה כי, "אכן היה מרגל גרמני" ונורה בראשו. סטאלין, שלא ידע לקבל סירוב לפקודות או לביצוע משימות שאינן אפשריות, המשיך גם שנים לאחר מכן לחשוך בנאמנותו של פילבי והורה שוב ושוב לנתק עימו את הקשר ולאחר מכן לחדשו.

כאמור, חיסולו של הרודן פרנקו לא הייתה המטרה העיקרית. סטאלין חיקה תבנית פעולה שדרדרה את אירופה למלחמה העולמית הגדולה ב-1914 וקיווה שהחיסול יגרור נקמה ספרדית באזרחים הזרים ובמיוחד בבריטים, וכך להדליק את כל אירופה למלחמה עולמית שנייה בין ברית סובייטית-גרמנית-צרפתית-כנגד ברית פאשיסטית גרמנית-איטלקית-פורטוגזית-ספרדית, שתתלקח בחצי האי האיברי.

התנקשויות במנהיגי ארגונים זרים לא היו בגדר השערה. סטאלין ראה בטקטיקה זו אמצעי ליצור עילת מלחמה בין אויביו.

במקביל ליוזמה שכשלה, לחסל את הגנרליסימו, יזם סטאלין, באותם ימים - נובמבר 1937 - התנקשות בקונבאלטס, מנהיג הלאומנים האוקראינים, שחי במערב אירופה ונהנה מתמיכת המודיעין הגרמני. קונבאלטס נלחם בקומוניסטים במולדתו, בתחילת שנות העשרים. עם קריסת המרד נמלט לפולין ומשם עבר לגרמניה. למודיעין הסובייטי הגיעו ידיעות כי בגרמניה נפגש עם היטלר שהציע לו לחזור ולפקד על יחידות צבא מחתרתיות של פריטיזנים אוקראינים, שיוחדרו בעידוד גרמני לתוך שטחי ברה"מ. השניים נפגשו פעמיים והיטלר הסכים להעמיד לרשותו בית-ספר של המפלגה הנאצית בעיר דנציג שיוותאם לאימון הפרטיזנים האוקראינים.

לביצוע ההתנקשות נבחר אחד מאנשי המודיעין הכישרוניים ביותר של הנק.ו.ד. - פאבל אנאטולי סודופלאטוב. הלה גויס במסווה, כאחיין של מנהיג אוקראיני אחר בשם

מברייח הסמים ממפרץ סואץ שהפך לשייחי'

תפיסה של שני מברייחים סמים הניבה למודיעין הישראלי סוכן מסוג מיוחד במינו – מרזוק עלי ג'עפרי, שגויס והופעל על ידי יחידה 504 במפרץ סואץ ובשלב יותר מאוחר על ידי השב"כ בדרום סיני. האיש עם הצחוק הגדול והמתגלגל, שעמד לצד ישראל במלחמת יום הכיפורים, תוגמל ומונה לשייחי' הדייגים

עירא נתן

שמשו כחברת הובלה. באחד המשלוחים דיווח סאלם אבו סבחה שהמשלוח טבע בים. השייך מניפי נאלץ לשלם אך הוברר לו שסאלם רימה אותו ושהמשלוח הגיע ליעדו. פרץ ריב דמים בין השניים, כל אחד פגע בשני וניצל הודות לרפואה הישראלית.

כשהשב"כ קבל את האחריות על דרום סיני מיחידה 504, קיבלנו מהם מספר סוכנים על מנת להתחיל בעבודה. הראשון שהועבר היה מרזוק שכונה "לקטן". הוא היה כבר מעבר לשיאו כימאי, צבע עור כהה, פנים כשל סודני. מוצאו היה כנראה מאחת מעיירות החוף הסעודיות. לא היה נשוי. מישהו אמר שהוא שמע פעם שיש לו בת אי-שם. היה לו מאפיין אחד שבו התפרסם בכל סיני, צחוקו הרועם. אם היה לנו רגע עצוב או משעמם ומרזוק הגיע, די באיזה טריגר קטן והוצאת ממנו פרץ צחוק אדיר. הוא היה דתי מאד. הקפיד להתפלל חמש פעמים ביום. השמועה אמרה שהיה בכלא המצרי עם אחד מתלמידיו של חסן אל בנא, מקים האחים המוסלמים, שם נדבק בחיידק הדת. הוא בנה על גן העדן. הוא תאר בפנינו בפרוט רב מה יקרה כשיפגוש את 72 הבתולות. עמוס רימון ז"ל בקש ממנו מספר פעמים, כשיגיע, שיפתח גם לו את שערי גן העדן אך הוא ספק בהלצה ספק ברצינות, סירב.

מאחר והיה ידוע בקשריו עם המודיעין והשב"כ, בדואים שרצו לשתף פעולה פנו

על גבם. בראש הפירמידה היו שניים, סאלם אבו סבחה והשייך חג' מניפי, שניהם משבט המזיינה. סאלם היה אחראי על השינוע וחג' מניפי היה המבטח של המטען. (מעין לוידיס, אך עם פחות בירוקרטיה, סוכנים ועורכי דין), אם קרתה תקלה והמשלוח לא הגיע ליעדו, היה על מניפי לשלם על הסחורה האבודה.

**זאביק עשת, מפקד 504 דרום
ומאוחר יותר מושל דרום סיני,
התנגד. הוא טען שהשתגענו.
ראשית, טען, אין לו שבט,
על מי הוא יהיה שייחי?
שנית, הוא שחור עור, "עבד"
שהבדואים רואים בו אדם
נחות. התעקשנו על המינוי.
לא הייתה ועדת טירקל.**

בדרך כלל הכל התנהל כשורה ומניפי, כמו כל חברת ביטוח, נהיה עשיר מופלג. הסמים הגיעו מירדן לסעודיה, חצו את מפרץ אילת, חצו את סיני ואת מפרץ סואץ בדרך לשוק המצרי הגדול שחיכה בכיליון עיניים לסחורה.

על פי מה שסופר, ספינות משמר הגבול המצרי, שתפקידן היה למנוע את ההברחות,

י שם בסוף שנות השישים של המאה הקודמת, נתפסו על ידי חיל-הים במפרץ סואץ שני ימאים שעסקו בהברחת סמים. האחד היה עוואד אל בורס והשני מרזוק עלי ג'אפרי.

שניהם נשבעו, שאם ישוחררו, יהיו סוכנים נאמנים של הממלכה הציונית ולא יברחו יותר סמים.

עוואד אל בורס לא עמד בהבטחתו ונעלם. הוא המשיך להבריא סמים ונהרג על ידי משמר הגבול המצרי, בעת הברחת סמים בצידו המערבי של מפרץ סואץ. לעומתו, מרזוק עמד במילתו, פרש לעולמי עד מעסקי הסמים ומצא בית חם ואוהד אצל כוחותינו. הוא שימש את יחידה 504 להובלה והנחתת סוכנים במפרץ סואץ עקב היכרותו את צלליות ההרים מעיסוקו הקודם..

האוכלוסייה הבדואית בדרום סיני הייתה חריגה ביחסה לישראל מכל אלה שנוספו לשליטתנו ב1967. לא הייתה שום שנאה או עוינות כלפינו, היחס ההוגן שהם קיבלו מהישראלים היה טוב לאין ערוך ממה שקיבלו מהמצרים. שת"פ עם המודיעין או השב"כ לא נתפס כמשהו שלילי. דבר אחד העיב על האוירה והוא הפסקת הברחת הסמים, שהייתה מקור פרנסה עיקרי של הבדואים בדרום סיני. החכמים ביניהם היו המנהלים והדילרים והפחות מוכשרים נשארו את השקים

על שעון הסייקו השחור עד ששלט בחומר.

אדם פשוט עם נשמה גדולה

שנים עברו, ישראל נסוגה מסיני. עד כמה שידוע לי, היחידי שעבר עם כוחותינו לשטח ישראל, היה מרזוק. מי שדאג לו היה המושל האחרון של דרום סיני סא"ל רן פרי ששיכן אותו במבנה אבן באילת. באחד מביקורי באילת, החלטתי לבקרו לאחר שלא ראיתייו זמן רב. הוא ישב כמו פסל בפתח בית האבן והשקיף על הסביבה. על ידו ענד עדיין את שעון הסייקו השחור שעמוס ואנוכי קנינו לו ב-1973. ברכתי אותו לשלום, הוא לא השיב והסתכל עלי כאילו לא ידע מי אני, אני שבזכותי הוא נעשה שייח'. על מנת לאושש את זכרונו שאלתי: מי קנה לך את השעון? הוא פרץ בצחוק אדיר, סמלו המסחרי, ואמר "איננה יא ערס". כלומר, אתה הערס.

הוא מת לפני שנים רבות. אדם פשוט עם נשמה גדולה. אין איש מכוחותינו שלא אהב אותו ולא מחייך חיוך גדול ונוסטלגי, כאשר מוזכר שמו. יהי זכרו ברוך. ■

מרזוק וידידים. אין איש מכוחותינו שלא אהב אותו

המינוי. לא הייתה 'וועדת טירקל' והוא מונה לשייח' הדייגים, בערבית שייח' אל סמאק. עם הזמן זה התגלגל לשייח' אל סמק, כלומר שייח' הדגים.

מדי חודש נערכה ישיבת שייח'ים עם המושל באבו-רווס. כל שייח' שנכנס, כולם נהגו לקום לכבודו. מרזוק בערמומיות נהג להגיע אחרון על מנת שכולם יקומו לכבודו. הוא התרגל מהר מאד למעמדו החדש, ארגן לעצמו נהג ומשרת, עד כי נדמה היה שנולד כשייח'... באותה תקופה הייתה לו חיבה גדולה לסיגריות קנט והוא כונה שייח' הקנט. על מנת לשדרג את מעמדו, עמוס רימון ז"ל ואנוכי, קבלנו אישור ממטה השב"כ לקנות לו שעון סייקו מכובד (אני זוכר שצבעו היה שחור). הייתה בעיה גדולה, הוא לא ידע לקרוא מה השעה. השייח'ים הממזרים רצו להביך את הקולגה החדש. הם היו ניגשים אליו ושואלים: "שייח' מרזוק, מה השעה?" הייתה "פדיחה" ומבוכה גדולה, הוא התבלבל ולא ידע מה לענות. אי לכך, עמוס רימון תירגל אותו במשך שבוע ימים

אליו על מנת ליצור את הקשר עמו. הפקנו מכך תועלת רבה. כמה מהסוכנים הטובים ביותר, גויסו בעזרתו. הוא התגורר בואדי ע'רנדל, והתפרנס למחייתו ממכירת דגים. הוא לא זכה להערכה רבה מהסביבה בגלל מוצאו וצבע עורו וכונה על ידם "עאבד" (עבד).

כדי לשדרג את מעמדו, עמוס רימון ואנוכי קיבלנו אישור ממטה השב"כ לקנות לו שעון סייקו שחור ומכובד. אלא שצצה בעיה גדולה - הוא לא ידע לקרוא את השעה.

לבדו בוואדי

המהפך היה במלחמת יום הכיפורים, שהייתה מעין נייר לקמוס לנאמנות ומהות הסוכנים. חלק מהם סייעו לקומנדו המצרי, חלק אחר ברח להרים עד יעבור זעם. היחידי שנשאר בוואדי ע'רנדל היה מרזוק מאחר ולא היה לו רכב ולא ידע לנהוג. שכניו סרבו לקחתו עימם, אמרו לו שהישראלים ידאגו לו, ונעלמו בהרים. הוא נשאר לבדו בוואדי.

למקום הגיעו אנשי קומנדו מצריים בהם היו כאלה שנזקקו לעזרה רפואית. הם פנו למרזוק שהיה כאמור היחידי בואדי ובקשו ממנו שיביא להם רופא. מאחר והמרפאה של קופת חולים מכבי הייתה רחוקה... מרזוק הביא להם את "התרופה" כפי שאומרים הישראלים, בדמות חיילי צה"ל.

מעשה ההסגרה של מרזוק את חיילי הקומנדו המצריים נודע בכל האזור. הגענו למסקנה שצריך להראות לכל הבדואים של דרום סיני, שמי שמסייע לישראל, מתוגמל. החלטנו למנותו לשייח'. זאביק עשת ז"ל, מפקד 504 דרום ומאוחר יותר מושל דרום סיני, התנגד. הוא טען שהשתגענו. ראשית טען, אין לו שבט, על מי הוא יהיה שייח'? שנית הוא שחור עור ונחשב ל"עאבד" והבדואים רואים באחד כזה אדם נחות. התעקשנו על

ממודיעין לשם התרעה למודיעין לשם הבנה / חלק ראשון

מאז מלחמת העצמאות כמעט כל דיון צבאי, ולעתים גם ממשלתי, שכותרתו "הערכת מצב", נפתח בהערכת מודיעין. מסורת זו עשתה את אנשי המודיעין לאצטגנינים שלא באשמתם, שכן חלק בלתי מבוטל ממוצרי המודיעין עוסק בחיזוי העתיד הקרוב והרחוק ובהשלכות העתידיות על דרכי הפעולה האפשריות.

ד"ר דוביק תמרי

של אסטרטגיה היא חשיבה. אין אסטרטגיה אוניברסלית, היא תמיד תלויה הקשר. לפיכך אין תהליכים אסטרטגיים אוניברסליים משום שהעולם אינו סביבה אחידה. יתר על כן, אסטרטגיה קבועה המעניקה לכאורה יציבות מחשבתית וארגונית כמצפן בהווה ולעתיד, עלולה להתברר כלא רלוונטית משום שהמציאות טבעה להשתנות, לעתים במהירות ובמפתיע.

בהגות על "אסטרטגיה" אפשר להבחין במתח בין שאיפה של מדינאים ואנשי צבא ל"אסטרטגיה קבועה" לעומת אסטרטגיה כתהליך למידה. האסטרטגיה הקבועה היא פרי הגות של ההנהגות הפוליטיות והצבאיות המנסחות רעיונות, עקרונות ומגמות, כמורי דרך למדינה ולחברה כלפי חוץ וכלפי פנים כאחד. האסטרטגיה, מעצם טבעה, היא עניין מופשט, ולכן השפה וההמשגה שלה מנוסחת תמיד במושגים כלליים, מופשטים ועמומים מסיבות רבות, היכולות להיות גם ייחודיות למשטר. החולשה של האסטרטגיה הקבועה

לדעת. הבה נניח קיומן של שלוש סביבות ידע שיש להן מהות חשיבתית, מהות תודעתית, מהות ארגונית ומהות תפעולית: הסביבה האסטרטגית, הסביבה המערכתית-האופרטיבית, והסביבה הטקטית-הקרבתית?

בגלל עיסוקי המקצועיים של המודיעין והאופי החשאי של פעולתו, האם עליו לשמור על סגירות מפני המערכת שבה הוא מתקיים, או שמא חיוני שייפתח אל הסביבה המדינית, הצבאית והחברתית?

הסביבה האסטרטגית

אסטרטגיה משמעותה הסתכלות אל מציאות מתהווה. אסטרטגיה עניינה בשינויים שכיוונם אל העתיד, אל דברים, תופעות ומעשים שטרם התנסו בהם. תכליתה כיעוד קבוע היא פרשנות והבנת המציאות המתהווה כל הזמן. אסטרטגיה היא בחינת הפוטנציאל, הצבאי, המדיני, החברתי, הנגזר מהקונסטלציה המתהווה. היא מאפשרת לבנות מערכת גיונית המפעילה את הפוטנציאל הצבאי. לכן, אסטרטגיה היא מערכת שלומדת כל הזמן, משום שהעולם משתנה כל הזמן. יותר מכל דבר אחר, מהותה

7 אור זאת, ראוי לשאול שאלות כבדות משקל אודות תפקיד המודיעין כגון:

- האם מושג ההתרעה המודיעינית כפי שהובן בעבר שריר גם היום? אם לא, מה משמעות ההתרעה היום?

- במושג מודיעין¹ משתמשים בסביבות חשיבה ופעולה שונות. האם משמעותו אחידה לסביבות החשיבה והמעשה בתחומים הצבאיים ובתחומים המדיניים, או שמא כל סביבה זקוקה למודיעין המתאים למאפייניה, לדרכי החשיבה הנהוגות בה ולמגבלות האינהרנטיות הגלומות בה?

- האם חובה על המודיעין להתבונן ולחקור את האויב ולהתאים וגם להגביל את עצמו ואת הערכותיו רק לסביבה החיצונית, דהיינו - האויב והידיד מסביב, או גם למציאות הפנימית, הפוליטית והצבאית שלנו, הסביבה שבה הוא חי ופועל?

- בגלל עיסוקי המקצועיים של המודיעין והאופי החשאי של פעולתו, האם עליו לשמור על סגירות מפני המערכת שבה הוא מתקיים, או שמא חיוני שייפתח אל הסביבה המדינית, הצבאית והחברתית?

הבהרת השאלות הללו חייבת להתחיל בשאלה: מודיעין לשם מה ולמען מי? נקודת המוצא חייבת להיות המושג "ידע" במובנו הרחב ביותר, משום שתכלית המודיעין היא

¹ המושג "מודיעין" במאמר זה מקיף את כל שירותי המודיעין בישראל, תהיה שייכותם הארגונית אשר תהיה.

² ההבחנות התאורטיות בין סביבה אסטרטגית, מערכתית, או אופרטיבית, לבין סביבה טקטית או קרבית, והמשגתן בהקשר הישראלי מופיעות בספרו ובמאמרו של שמעון נוה, במיוחד ב"אמנות המערכה" משנת 2001, בהוצאת משהבי"ט, וב-"The Structure of Operational Revolution" משנת 2009. ההבחנות בין המודיעין הדרוש לכל סביבה הוא נושא שפותח ונלמד בעבר בצה"ל במכון לחקר תורת המערכה.

ממשלות מייחסות לעצמן את החלטות. השאלות המטרידות והמדאיגות הן מה היה בסיס הידע להחלטה, מה היו מקורותיו ומה הייתה הלמידה שלאורה התקבלה החלטה. התבוננות היסטורית בממשלותינו מלמדת עד כמה סבלו אלה מ"חורים שחורים" בכל הקשור להתפתחויות במרחב. ממשלות ישראל אף אינן מפתחות ידע מוסדר. הן לא בנויות לשם כך, וגם לא שואפות לכך. אנחנו מתמקדים בבעיות מטרידות שניצבות בפנינו ולא בסביבה שבתוכה הן התפתחו, גם לא בתנועה מהעבר להווה ולעתיד; אנחנו מתקשים להבין שאנחנו חיים בתקופה שבה השינויים מתרחשים לא במהלך שנים אלא לעתים בימים ספורים, ושהאיומים המרחפים מעל לראשינו הם חלק ממערכת של מושגים מעשיים המקיימים ביניהם יחסי גומלין ומתחים.⁵

טענתי היא כי תפיסת ביטחון לאומי, המשמשת מצפן למדיניות הממשלות, לעתים קרובות לא עומדת במבחן המציאות משום שהמדינאים, ולעתים תכופות גם ההנהגה הצבאית, רואים בה משענת יציבה. אלא שהמציאות נוהגת לגמרי אחרת מהיציבות. ערכה של תפיסת ביטחון לאומי

הוא מוגדר על פי ההקשר. מתפקידיה של ההנהגה הפוליטית ליצור ולטפח מערכת למידה החוקרת ולומדת כל הזמן על מנת להבין את המציאות המשתנה, ולבנות מערכת הגיונית המפעילה את הפוטנציאל הצבאי, אם נדרש. צבאות אמורים לתת מענה למה שעדיין לא קרה. אבל הלמידה שלהם מבוססת על העבר וכן הם גם בונים את הכוחות, את היכולות וגם את החשיבה. המציאות מלמדת שזה לא עבד ביותר מידי מקרים. התפקיד של הצבא זה להיאבק בפרדוקס, להתעמת איתו, לייצר ידע והבנה, ארגון ודפוסי פעולה על מה שטרם קרה ולא חוונו אותו. צריך להבין ולחשוב כל הזמן כי הדפוסים המקובלים הקובנציונליים אסור שיהיו מקור ידע בלעדי.

קשיי הלמידה האסטרטגית של ההנהגות המדיניות והצבאיות

התבוננות בממשלות ישראל במשך עשרות שנים מעלה את החשש שהן חסרות יכולת למידה, גם אם משרתים בהן אישים נבונים ובעלי ניסיון עשיר. התבוננות היסטורית מצביעה כי בממשלות ישראל לא מתפתחת אסטרטגיה רלוונטית בתחומי ביטחון, קונפליקטים אלימים ומלחמה.³ יש לכך סיבות אחדות. כאשר קמות בישראל ממשלות בעלות יציבות פרלמנטרית, הן מאגדות בתוכן ניגודים קיצוניים, שעל פי רוב אי אפשר לגשר עליהם, שאינם מאפשרים מדיניות עקיבה להווה ולעתיד, ועל כן מסתפקות הממשלות בהתמודדות מאוחרת עם משברים שכבר פרצו. עימות פנימי מהותי בין החברים בממשלה על אודות האסטרטגיה והמדיניות לעתיד הקרוב והרחוק עלול להביא לפירוק הממשלה. אלא שממשלה שאינה לומדת, נותרת מאחור אל מול השינויים במרחב. ממשלות המכירות במצב עניינים קבוע זה דואגות לישויות ממלכתיות שתפקידן להוות מנגנון למידה עבור הממשלה, הצבא ומשרדי ממשלה רלוונטיים. הסידור הזה אינו מבטיח הרבה אם יחסי הממשלות עם ישויות הלמידה והמחקר, כדוגמת המודיעין, אינם מוסדרים ונתונים לגחמות מצד אחד, ולהזנחות מצד אחר.⁴

היא שהיא חסרת הקשר קונקרטי המתהווה לנוכח משבר צפוי או בלתי צפוי, או אפילו אל מול משבר יזום ומתוכנן. מידת התאמתה למשבר ולמלחמה היא נמוכה, שכן אלה הם תמיד ייחודיים. הנטייה לאסטרטגיה קבועה, יציבה, המשמשת עוגן ומצפן, עומדת במתח ובניגודיות, לעתים פרדוקסלית, לשינויים שחלים במרחב ולהתייחסות הסובייקטיבית שלנו למציאות.

הנטייה לאסטרטגיה קבועה, יציבה, המשמשת עוגן ומצפן, עומדת במתח ובניגודיות, לעתים פרדוקסלית, לשינויים שחלים במרחב ולהתייחסות הסובייקטיבית שלנו למציאות.

ההנהגה המדינית וההנהגה הצבאית מבקשות, על פי רוב, יציבות של הידע, של ההבנות, של המדיניות, של התנהלות המדינה והחברה, וכן יציבות היחסים עם העולם החיצוני. דהיינו, אסטרטגיה שתחזיק מעמד זמן ממושך. כל התנגשות עם מציאות משתנה מקשה על ההנהגות הללו את החיים. למרבה הצער, העולם והמציאות נמצאים בתנועה מתמדת ועל פי רוב קשה לשער את שיתרחש. השאלה היא איך מגשרים בין השאיפה ליציבות לבין שינויים, אלה שאנו יזמנו, אלה שיזמו אחרים ואלה שנסביבות לא צפויות גרמו להם.

למידה בהקשר אסטרטגי פירושה תנועה אל מה שמעבר לידוע ולמובן לנו, שכן מה שידוע, אפשר שהוא כבר מיושן. האתגר הוא ללמוד קדימה, אל הלא מוכר, שלא חוונו עדיין. ההתמכרות לוודאות היא הרסנית, משום שלעולם איננו יודעים הכול, וסביר להניח שאפשר ואיננו מבחינים מה איננו יודעים. למידה היא ההפך מיציבות. אסטרטגיה, אפוא, נמצאת תמיד בתנועה אל שינוי. נדרשות חקירה והבנה של המציאות המתהווה. בחינת הפוטנציאל הצבאי, המדיני והחברתי הנגזר מהמצב המתהווה היא עניין חשוב מאין כמותו. פוטנציאל אינו קבוע,

³ ראו ד"ח ועדת משנה של ועדת הכנסת לחוף ולביטחון בראשות ח"כ מרדור, 1986, וכן הצעתו לממשלת ישראל בדבר תפיסת הביטחון הלאומי, 2003. בשני המסמכים עבי הכרס מובעת ביקורת נוקבת על הממשלות הנמנעות מדיון ומלמידה בסוגיות ביטחון, על הימנעות מדיניות מעמיקים בשאלות שעניין הביטחון הלאומי ועל האיחור בהתמקדות במשבר שהתרחש, שהיה אפשר לראותו בהתהוות ולהתייחס אליו בעוד מועד.

⁴ בדיון בממשלה השתיק ראש הממשלה נתניהו את ראש השב"כ דיסקין: "התחום המדיני לא באחריותך", ברק רביד לעיתון "הארץ" מ-20.07.2009, www.haaretz.co.il/news/politics/1.1271991 השאלה אינה מי האחראי העליון למדיניות, אלא מי אחראי לידע שלאורה הממשלה שוקלת את החלטותיה, ועד כמה הממשלה יודעת לבחון אותו ולהשתמש בו.

⁵ "בהיעדרה של דוקטרינה מובנת לכל, נפעל באורח מקרי; הצעות סותרות יתחרו זו בזו בלי שום בסיס ממשי להחלטה שתתקבל על פי הן, כל בעיה שתתעורר תיראה חדשה, ומצברי האנרגיה ידלדלו בניתוח אופייה ולא דווקא בחיפוש פתרונות. קווי מדיניות יתפתחו כתוצאה מאמצעי נגד שניקטו כדי לסכל את היוזמות של מעצמות אחרות; הדרך שנקוטו אנו תלכש אופי הגנתי יותר ויותר". קיסינג'ר, הנרי, נשק גרעיני ומדיניות חוץ, 1974, פרק 10: "הצורך בדוקטרינה", ע' 186-187.

המשך מעמוד קודם

הוא בהיותה נקודת מוצא לשאול ולחקור כל הזמן האם היא עדיין רלוונטית.

הסביבה המערכתית

מוסדות, מדינתיים כצבאיים, יש להם אסטרטגיה, לכאורה. אבל אין מעבר ישיר מהאסטרטגיה אל צורות הפעולה הפיזיות, אל צורות של התערבות כוחנית במציאות, אלא רק באמצעות הסביבה המערכתית (שמכנים אותה הסביבה האופרטיבית). לענייננו, הסביבה המערכתית כישות תבונית אינה רק ישות חומרית, אלא היא מגשרת בין הסביבה האסטרטגית לבין הסביבה הטקטית, שאינן מתחברות מעצמן. היא סביבה אמצעית, בין החשיבה וההיגיון המופשטים האמורים לחולל פעולה, לבין סביבת הפעולה עצמה. היא גם משלבת את התכונות והמאפיינים הייחודיים של כל אחת מהסביבות הללו, דהיינו חשיבה מופשטת ופעולה קרבית פיזית. כל מערכה היא מערכת ייחודית ותלוית הקשר ייחודי של נסיבות מתהוות. ההקשר אינו נתון, הוא פרשנות של המתבונן והוא מגרש משחקים מציאותי לפרשנות אסטרטגית-מערכתית. בסביבה הטקטית, הקרבית, ובהקשר הטכנולוגי של מערכות הנשק, הדגש מושם על השמדה, ואילו מטרת המערכה היא נטרול המערכת היריבה וסיכולה. מערכה היא ביטוי להיגיון מוכוון מטרה ומחולל פעולה אשר ראוי שיובן יאושר על ידי המדינאי האחראי. הבנת

זיהוי המתחים הוא היוצר מערכת. זיהוי המתחים והעמדתם במרכז תשומת הלב אינו מביא רק לגישור ביניהם או להחלטה בנוסח מה עדיף על פני מה, אלא הדבר מביא ליציאה לכיווני חשיבה ומעשה אחרים, חדשים.

הסביבה המערכתית היא סביבה שבה אמורה להתקיים כל הזמן פרשנות המסבירה את הסביבה האסטרטגית המופשטת, שבה נמצא הארכיטקט האופרטיבי (איש הצבא עפ"ר) המחייב את היזם האסטרטגי (ראש ממשלה, שר רלוונטי) להתמודד עם השאלות ועם המתחים הגלומים או החבויים ביוזמתו. הישות האופרטיבית מחויבת לפרשנות ולגישור בין המשגות פוליטיות-מדיניות לעולם ה"יש" הצבאי, למבני כוח קיים או עתידי, ולא פחות מאלה: לפרשנות ביקורתית על תפיסת ביטחון שלטת.

הארכיטקט הצבאי מפרש את המגמות ואת ההנחיות של היזם הפוליטי ועל ידי כך מתווה את סביבת הלמידה של הממשלה. הוא מחויב לעצב היגיון חדש ושלם, ולא רק להסביר ליזם הפוליטי את מה שנמצא מאחורי הגבעה. הארכיטקט הצבאי, אם רמטכ"ל או המטכ"ל, יימצא תמיד בעמדה של המעבר מהיגיון לצורה; ההיגיון הוא המחדש, אבל הוא צריך להתמודד תפיסתית עם צורות של כוח קיים, של כוח שעדיין אינו קיים ויש להקימו, או צורות קיימות של פעולה המוכתבות על ידי הדוקטרינה הצבאית המבוססת על העבר, שייכתן שאינה רלוונטית עוד לבעיה מתהווה או לבעיה עתידית. ההנהגה הצבאית עלולה להכשיל את המדינאים אם אינה ממלאת את תפקידה כארכיטקט. ■

המערכה והסביבה המערכתית כמערכת היא תנאי להיות המערכה תווך אשר בלעדיו לאסטרטגיה ולטקטיקה כאחת לא יהיה ערך מעשי ובכל שיעשה תשלוט המקריות.

יש הרואים את "המערכת", תהיה אשר תהיה, כנתונה, כמי שנקבעה בהתאם למבנה הארגוני ולדרכי פעולתו, ואכן יש מערכות כאלה. אלה מערכות סגורות אשר יעודן, תפקידן והמבנה קבוע למדי ואינו נתון לשינויים מהירים. סוג חשוב יותר וחיוני של "מערכת" הוא יצירה סובייקטיבית של איש או של קבוצה אשר להם אחריות והידע על הפרשנות בין האסטרטגיה לבין הפעולה הטקטית. זה סוג של מערכת פתוחה המקבלת, מייצרת ומוציאה שינויים והיא מושתתת תמיד על מתחים פנימיים. במערכת זו מנסה המתבונן לפרש מציאות לאור זיהוי, תיאור ויצירת מרכיבי המערכת המשתתפים בה, אשר להם השפעות גומלין, מתחים שקשה לגשרם וקשרים הדדיים. מערכת זו קיימת, למעשה, בעיניו של המתבונן. היא נוצרה על ידי האיש או הקבוצה העומדים בפניה בעיה מסוימת ומנסים להגדירה על ידי ניסוח שאלות המתוות את יצירתה. צורה זו של מערכת אופיינית לחשיבה בארגונים צבאיים האמורים לעצב מערכה. אפשר לומר שהחשיבה על אודות המערכת הרלוונטית ועיצובה היא הסדרת הבעיה, ואילו המערכה היא הסדרת הפתרון. הסביבה המערכתית והחשיבה על אודותיה מתאפיינת במתחים.

עוד ממלחמת ההתשה - צביקה שילר (שני מימין), קמ"ן אוגדה 252 עם האלוף שלמה "ציץ" להט, מפקד הכוחות המשוריינים בסני, צילום: בני הדר. באדיבות ארכיון צה"ל

⁶ לאנגלית מתרגמים "מערכת" ל-"System" ומערכת ל-"Operation". בשפה העברית למילים "מערכת" ו"מערכה" מקור משותף. ואכן, כל מערכה היא מערכת.

⁷ תופעה שכיחה היא כי חלקים נכבדים מתפיסת הביטחון, אם יש כזו, או בדרך שצה"ל תרגם ופירש את תפיסת הביטחון למושגים מעשיים בדמות מתארי עימות ומלחמה, יתבררו כלא מתאימים למצב המלחמתי המסוים המתהווה. זאת משום שלתפיסת ביטחון כמעט שאין משוב, אלא כאשר פורץ המשבר והמלחמה העתידיים. כאשר אלה עומדים להתרחש או מתרחשים בפועל, יש מעט מאוד זמן לתיקונים, לשינויים ולמחשבה, אף שאלה הכרחיים. עוד על כך, בהמשך מאמר זה.

עשור לפטירתו של מאיר עמית - מאבות תעשיית החלל הישראלית

האירוע באודיטוריום במל"מ, עמד בסימון הצדעה להישגי תעשיית החלל הישראלית, עוד אחד מהישגיו יוצאי הדופן של מקים המרכז למורשת המודיעין, ומי שהיה ראש אמ"ן וראש המוסד. גם סיפורה המרגש של "בראשית" לא נפקד מערב שכל-כולו געגוע לאיש ההוא...

אופיר שהם

נאס"א מאתר ההתרסקות של החללית "בראשית", כשבועיים לפני פרסומו במדיה.

שלמה גזית, "מאיר חסר לי..."

רון בכר מהרצליה, תלמיד תיכון במרכז המדעים העירוני, ריגש את הנוכחים בתיאור מאמצי הנוער להשתלב בתעשיית החלל עם שני לוויינים שכבר שולחו, דוכיפת 1 ו-2, כשדוכיפת 3 כבר נמצאת בפיתוח יחד עם עוד שבעה ננו-לוויינים. מיזמי הנוער הם שת"פ של התיכון בהרצליה עם מגמת המדעים בתיכון של שער הנגב. את השורה סיים כפיר דמרי, מהשלישייה שבראה את פרויקט "בראשית". כפיר ציין כי הוא בוגר התיכון להנדסאים בהרצליה ויחידה 8200 בתחום הסייבר. בהרצאה רוויית רגעים מרגשים ויוצאי דופן סיפר את הסאגה ששטפה בגאווה את המדינה והותירה חותם עמוק באלפי ילדים ברחבי הארץ, וקינח בתקוותו הגדולה שפרוייקט "בראשית 2" אכן יקרום עור וגידים בעתיד הקרוב. ■

בחלל. את תחנתו הרביעית של עמית איפיין גזית במרחב הפוליטי, ברשימת ד"ש וכשר התחבורה. התחנה החמישית צויינה, כמובן, בהקמת המרכז למורשת המודיעין, גם כאקורד סיום לפעילותו הבטחונית ולא פחות מכך עם דגש מיוחד להנצחה האקטיבית וליווי המשפחות השכולות של קהילת המודיעין. "מאיר חסר לי ולכל אלה שזכו לעבוד איתו...", סיים את דבריו.

ענת הבת הבכירה הציגה בשפה ציורית ורבת הומור את אוסף הבובות שיוחס לאביה, אך למעשה נאסף מעצמו כי כך חשבו רבים מאורחיו. את החלק הראשון והטקסי סיים סרטו על מאיר עמית - כנוטר, לוחם, חולם ומגשים.

הדובר המרכזי של הערב היה הפרופסור והאלוף במיל', יצחק בן-ישראל, יו"ר סוכנות החלל הישראלית. בן-ישראל סקר בסיוע מצגת מאירת עיניים את התפתחותה של תעשיית החלל הישראלית, אתגריה וחוזקותיה המיוחדות. התמקד ביכולותיה של התעשייה הישראלית לחסוך במשקל ולמזער את חלליותיה אך ורק מהסיבה ששילוחן מישראל מתבצע כלפי מערב בעוד רוב השילוחים בעולם מתבצעים מזרחה כדי לחסוך אנרגייה בהוצאת החלליות למסלול סביב כדור הארץ או למסע בחלל. בן-ישראל ציין את שילוח הלוויין עמוס 1, ב-1966, כפריצת הדרך של התעשייה לה תרם גם מאיר עמית וטרח לחשוף את הצילום של

ל מול אודיטוריום מלא מפה לפה, ברך תא"ל מיל', דודו צור, מנכ"ל המל"מ את הקרואים וציין שתי נקודות עיקריות במורשתו של עמית. האחת, תפיסתו המלומדת כי הנצחה חייבת להתברך בעשייה פעילה של הנחלת המורשת, קונספט שהוטמע בעמותות רבות שהלכו בעקבות המרכז למורשת המודיעין. נקודת מוקד שנייה מתבטאת בחיוניות המחקר כפעילות תוססת ושוטפת במכון על שמו של מאיר עמית למודיעין וטור.

ענת, הבובות אספו את עצמן

האלוף בדימי' שלמה גזית, תאר חמש תחנות בחייו של עמית, כאבני דרך במסעו המשמעותי וחלקו בבניין הארץ. הראשונה, בתפקידיו לפני ואחרי התקומה. השניה, בראש המערכת המודיעינית, באגף המודיעין ובמוסד. השלישית כמנהיג כלכלי, בעל מקורות ויכולת לטפח יחסי אנוש, שאיתם קידם את התעשייה, הטכנולוגיה ואת פיתוח הפעילות הישראלית

המודיעין במלחמת ההתשה ללחימה בפח"ע

האירוע השלישי בסדרה על מלחמת ההתשה של המכון לחקר המורשת, בהנחייתו של תא"ל (מיל') רון כתרי, ראש המכון למורשת והעורך האחראי של מבט מל"מ.

באולימפיאדת מינכן, ועמד על חשיבות השת"פים עם ארגונים עמיתים במדינות אחרות.

הדוברים כולם הציגו כיצד השתנו מהקצה לקצה הנוהלים, דפוסי הפעולה, הסד"כ ובעצם כל כללי המשחק שרווחו בתקופת הממשל הצבאי לפני מלחמת ששת הימים. ■

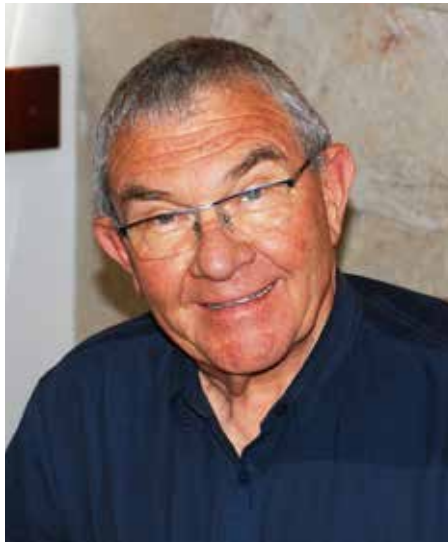
דרך אבני הדרך של ההכנות שהקדימו את מלחמת ששת הימים והמציאות שחיבה היערכות שונה לגמרי ויצירת יש מאין אחריה; שמעון רומח סקר את היערכות השב"כ לאחר המלחמה, מול אוכלוסייה עויינת, גדולה בהרבה ממידותיו, על שטח גדול והנחיצות לגייס כוח אדם מהר; שמוליק גורן סקר את ההתמודדות של המוסד עם פח"ע בחו"ל ושיאה ברצח הספורטאים

האירוע השלישי בסדרה התמקד בהיערכות של המודיעין הישראלי, תוך כדי שינויים דרמטיים בפרישה ובאיפיוני המשימות והכוחות. את המפגש פתח דודו צור המנכ"ל בהדגישו כי מלחמת ההתשה הושכחה בכוונת מכוונים. שורת הדוברים כללה את בני מיכלסון (כתבה המסכמת את הרצאתו בגיליון זה); האלוף בדימוי, שלמה גזית בסקירה רטרופספקטיבית מ-1964

רומח, מציאות משתנה במהירות

כתרי, ללבן ולהאיר את העבר

גורן, שת"פים בין-לאומיים

קול קורא לסיוע מחקרי: בקשת מידע על תוכניות המתקפה הערביות לקראת יוני 1967

מחקרי הנוכחי עוסק בתוכניות המתקפה הערבית המשותפת על ישראל, שתוכננה לקיץ 1967. אני מבקש מידע על הכנותיהם של צבאות ערב למתקפה, בדגש על צבאות מצרים וסוריה, בכל הזרועות - יבשה, אוויר וים, וכן על הקמת התשתיות הקרקעיות במרחבי הלחימה לצורך מהלך זה. מדובר על מידע אישי, תצלומי אמל"ח של הצבאות והמתקנים הקרקעיים - לפני המלחמה ולאחריה, וכן מסמכים צבאיים מקוריים בערבית, בדגש על מפות ופקודות מבצעים. יודגש כי המחקר אינו עוסק כלל בצד הישראלי, לא בפן המדיני ולא בפן הצבאי.

ד"ר יוחאי שקד, טל' 054-7600713

טקס ההתייחדות השנתי עם חללי קהילת המודיעין

ענף פרט, חיל המודיעין

בשם המל"מ הניח זר מר ניסן לב-רן, אביו של סרן גל לב-רן ז"ל אשר שירת בגדוד 869, ונפל בעת פעילות מבצעית. לב-רן הוא נציג המשפחות השכולות בוועד המנהל של המל"מ.

פניני, אמו של סגן לירון פניני ז"ל, אשר שירת כקצין מודיעין ביחידת המודיעין של פיקוד הצפון. פניני נפל בפיגוע "ליל הגלשונים". סמירה אבו-רוכן, בתו של סגן-משנה מחמד קאסם סייד אחמד ז"ל, הקריאה את שירו של נועם חורב "אנשים טובים". אביה נפל בעת מילוי תפקידו בפעולה מיוחדת בסוריה ומקום קבורתו לא נודע.

הרמטכ"ל רב אלוף אביב כוכבי, אמר בדבריו לבני המשפחות - "האובדן הפך לחלק בלתי נפרד מחייכם, והכאב נעטף בצעיף של ספק וחוסר וודאות; אתם נשאתם עם הזיכרונות המציפים יגון שאין עמוק, צורב וקשה ממנו, ובתוך הנפש פנימה מתחוללת סערה קבועה. אך נותר לכם דבר מהותי בעל ערך - הידיעה שהבנים חיו חיי משמעות, והעניקו משמעות למושג ביטחון המדינה".

מידי שנה התייחדה קהילת המודיעין הישראלית עם זכר יקיריה באתר ההנצחה הממלכתי לחללי הקהילה בגלילות, ביום שלישי, ה-18 ביוני. בטקס השתתפו בני המשפחות השכולות, רב-אלוף אביב כוכבי, הרמטכ"ל, רב-אלוף (מיל.) בוגי יעלון, חבר הכנסת, בעבר הרמטכ"ל וראש אמ"ן, יוסי כהן, ראש המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים, נדב ארגמן, ראש השב"כ, תא"ל יובל שמעוני, קצין מודיעין ראשי, תא"ל אמיר אבשטיין, ראש מערך הגנת הגבולות, אריה מועלם, סמנכ"ל משרד הביטחון וראש אגף משפחות, הנצחה ומורשת, תא"ל (מיל.) דודו צור, מנכ"ל המל"מ, בכירי השירותים החשאיים, קצינים בכירים בעבר ובהווה וותיקים חברי העמותה.

בשם המשפחות השכולות נשאה דברים רותי

תערוכת ציורים יוצאי דופן של עירא נתן

איש השב"כ בעבר וצייר הטאבלט בהווה, מציג במל"מ סדרה מרהיבת עיניים של ציורים, המשקפים זווית רבת דמיון והומור על עולמנו.

עירא נתן

תערוכתו של עירא נתן (חבר מערכת מבט מל"מ) היא חולייה נוספת ועזת הבעה בשורה של תערוכות קודמות שכבר הוצגו במל"מ. היוזמה של הנהלת המרכז הפכה לעוד זווית תרבותית לעילא וחלק מובנה בהרחבת הפעילות והעשרתה, גם כאפשרות לאמנים מקהילת המודיעין להציג את אמנותם. חדר הדיונים שונה והפך לגלריה לעת מצוא. עירא נתן משתמש בצג הטאבלט ובעושר צבעוני נדיר. התערוכה זוכה לתגובות רבות ותוצג גם הלאה מדי יום (וכשאין פעילות יזומה בחד"ן). אוצרת התערוכה היא גל נתן, בתו של הצייר.

מי היה האיש שהיה

יואב (פישי) דייגי dyogenes@netvision.net.il

- ◀ נולד ב-1929 בבאר טוביה.
- ◀ במלחמת העצמאות לחם כחייל וכקצין בגדוד 52 של חטיבת גבעתי.
- ◀ השתתף במלחמת קדש ומלחמת ששת הימים כלוחם וכמפקד בכיר.
- ◀ ביום האחרון של מלחמת ששת הימים חולץ מנפילה בשבי בחזית הסורית.
- ◀ השתחרר משרות פעיל בקיץ 1973 והמשיך בשרות מילואים משמעותי.
- ◀ היה מפקד קפדן מקצועי, נוח, צנוע ושתקן.
- ◀ נפטר ב-2018

פתרונות יש לשלוח למל"מ: פקס 03-5497731 | דוא"ל mlm@intelligence.org.il

התשובה לחידה מגיליון 83:

בנימין בלומברג-ורד ז"ל (המוציא והמביא של הכור בדימונה והלשכה לקשרי מדע)

פותר החידה: יקי פריד

בראש פעילויות הרכש הקשורות בכור. עם השנים הורחבו סמכויותיו והוא הפך לקצין הביטחון הראשי של מערכת הביטחון, תפקיד שמאוחר יותר נקרא הממונה על הביטחון במערכת הביטחון (המלמ"ב). בלומברג הקים את "הלשכה לקשרי מדע" גוף חשאי (נפרד משאר גופי קהילת המודיעין) שאסף מידע טכנולוגי ששרת בעיקר את המערכת הביטחונית (הוחלף שלא בטובתו על ידי רפי איתן).

לאורך שירותו זכה בשני פרסי ביטחון ישראל.

בנימין בלומברג נפטר ב-28 באוגוסט 2018 ונקבר בקיבוץ מגל.

בלומברג נולד בשנת 1923 במקווה ישראל, למד בבית הספר החקלאי, סבו מצד אמו היה ממייסדי בית הספר.

בשנת 1940, עם סיום לימודיו, יצא להכשרה בקיבוץ בגליל התחתון, שם צורף ל"הגנה" ושובץ בש"י. עם פרוץ מלחמת העצמאות היה בצוות אבטחת מפעל האשלג בקלי"ה, המפעל המבודד, שהיה קשה להגנה ננטש.

בלומברג חזר לש"י, וממנו ליורשו - השב"כ. בשב"כ שובץ למטה מס' 5, שהיה אחראי על הביטחון במשרדי הממשלה וצה"ל ומונה לקצין ביטחון.

במשרד הביטחון, בנימין היה האחראי על הביטחון של הכור הגרעיני בדימונה ועמד

ורד בלומברג בצעירותו.
צילום: ויקיפדיה

ורד בלומברג. צילום מהטלוויזיה: הקברניטים, ערוץ 10

תשבץ מודיעין / פתרונות

פתרון גיליון 83

	7	6	5	4		3	2	1	
11	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט
12	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
14	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
16	פ	ק	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ
18	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
20	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
22	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
24	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
26	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
28	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
30	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
32	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
34	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
36	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
38	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
40	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
42	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
44	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
46	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
48	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס

פתרון גיליון 82

7	6	5	4	3	2	1			
10	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
12	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
14	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
16	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
18	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
20	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
22	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
24	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
26	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
28	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
30	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
32	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
34	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
36	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
38	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
40	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
42	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
44	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס
46	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	ק
48	ר	ש	ת	י	כ	ל	מ	נ	ס

קול קורא לכותבים

לחברי המל"מ שלום וברכה,

הרינו להביא לידיעתכם כי חברים השולחים ידם בכתיבת ספרים, יכולים להציע לנו להוציא הכתוב לאור בשיתוף עמנו, בכללים להלן:

- הכותב [או לפחות אחד מצוות של כותבים] הינו חבר עמותת המל"מ
- הספר עוסק במודיעין, או בהיבטים הקשורים במהותם במודיעין [לרבות זיכרונות, אירועים, צילומים, תיעוד ומסמכים, חקר ההיסטוריה...]
- תוגש ל-מל"מ הצעה מפורטת בכתב, שתכלול תמצית התוכן ומסגרת מתוכננת של התהליך הרצוי.
- ההצעה תידון בפני ועדת-ספרים, שתגיש חו"ד מנומקת לאישור הנהלת המל"מ.

המעוניינים מתבקשים לפנות בדוא"ל: mlm@intelligence.org.il

האמור לעיל מתייחס לנשים ולגברים גם יחד

מרכז המידע למודיעין ולטרור
על שם אלוף מאיר עמית
המרכז למורשת המודיעין (מל"מ)

ספריית מרכז המידע למודיעין ולטרור

הספרייה מהווה נדבך חשוב במרכז המידע למודיעין ולטרור, על שם האלוף מאיר עמית, וחלק בלתי נפרד מפעילות אתר הנצחה במל"מ.

הספרייה מתמחה בנושאי מודיעין וטרור. כמו כן, בספרייה אוספים ייחודיים בנושאי ביטחון, הסכסוך הישראלי-ערבי, המזרח התיכון, האסלאם ויחסים בינלאומיים.

הספרייה מעניקה שירותי מידענות, ייעוץ ביבליוגרפי והשאלת ספרים לכלל המבקרים.

ניתן לעיין בקטלוג הספרייה באתר האינטרנט של מרכז המידע (terrorism-info.org.il).

הספרייה כוללת:

- כ-80,000 כותרים בעברית, ערבית ואנגלית, קטעי עיתונות, מאמרים ופרסומים אקדמיים (תזות ועבודות דוקטורט).
- מסמכי שלל שנפלו לידי צה"ל במלחמות השונות*.
- תיקי ארכיון העוסקים בפרשיות מודיעיניות וארכיון צילומים וסרטים*.
- מחקרים, ספרים ופרסומים שיצאו מטעם מרכז המידע למודיעין ולטרור והמל"מ - פרסומים מחקריים של מרכז המידע, בטאון המל"מ, מחקרים בסוגיות מודיעיניות ומורשת המודיעין.
- ארכיון בנושאי טרור, שהוענק למרכז המידע על-ידי פרופ' אריאל מרי.
- אוסף ספרים בערבית בנושאי המזרח התיכון, הסכסוך הישראלי-ערבי והאנטישמיות הערבית.
- אוסף ספרי לימוד של הרשות הפלסטינית.

*לשימוש כחלק מהמסמכים נדרש אישור מיוחד.

הספרייה פתוחה לקהל הרחב
בימים א'-ה', מ-09:00 עד 16:00

כתובתנו - שדרות אהרן יריב, רמת-השרון

library@intelligence.org.il

www.terrorism-info.org.il

ספריית מרכז המידע למודיעין ולטרור -
המרכז למורשת המודיעין

האחים אסנר
וחברים שרים
נעמי שמר

כנס החברים השנתי
בסימן 50 שנה למלחמת ההתשה
יום שני, 16/9/2019